

SYMBOLICA

DIANÆ EPHESIÆ

STATVA.

SYMBOLICA DIANÆ EPHESIÆ

STATVA A CLAVDIO MENETREIO

CEIMELIOTHECÆ BARBERINÆ PRÆFECTO

EXPOSITA.

Cui accessere,

Lucae Holstenij Epistola ad Franciscum Cardinalem Barberinum
De Fulcris, seu Verubus Dianæ Ephesiæ simulacro
appositis,

Io. Petri Bellorij Notæ in Numismata tùm Ephesia,
tùm aliarum Urbium Apibus insignita.

Editio altera auctior

Et ab eodem pluribus quàm antea Nummis, & antiquis Monumentis illustrata.

ROMAE,

Apud Io. Iacobum de Rubeis ad Templum S. Mariæ de Pace, suis
sumptibus, & cura, cum Priuilegio Summi Pontificis. 1688.

SVPERIORVM PERMISSV.

5
EMINENTISS. AC REVERENDISS.

PRINCIPI
FRANCISCO
BARBERINO
CARDINALI.

FEDERICVS V BALDINVS.

NON vereor, Domine, vt hilari vultu
excipiatur à te quem tibi offero libel-
lum : tuus enim est iure patrociniij;
nam Clariss. Menetreius eum reliquit
posthumum ingenij sui partum. Qua
ergo pietate auctorem olim fouebas, & hunc foue-
bis certo scio; cum Claudium ipsum, quem tu plu-
rimùm amabas, ab obliuione in hominum memo-
riam

riam sis euocaturus . Etenim si præclarè consultum est , vt eius , qui sacrilega gloriæ cupidine actus Dianæ Ephesiæ templum incendit , nomen aboleretur : meritò illius per vniuersum terrarum orbem celebrabitur industria , qui pio aduersus omnem Antiquitatem studio eandem Dianam instaurare contendit .

SYMBOLICA

DIANAE EPHESIAE

STATVA

EXPOSITA.

EGYPTIORVM genti antiquissimæ, externæque eruditionis contemptrici moris fuit, vt quæ in superiori, inferiorique recondita erant natura, ea solis Sacerdotibus primæque notæ viris reuelaret. Indignum scilicet existimabat ea profanis & imperitis hominibus communicari, ne in vulgus edita, arcanorum religiosa maiestas euilesceret. Ipsi itaq; Hierophantæ, rerum naturam hieroglyphicis notis adumbrabant, ipsarumque adeò rerum effigies pro Dijs consecrabant: & Mercurio quidem Hermas, Soli literatos Obeliscos, Naturæ principis & mundum administrantis imagines, offerebant. Eius disciplinæ sectatorem fuisse conijcio primum Ephesinæ Dianæ vel inuentorem, vel sculptorem: certè tot illi adaptauit Symbola; vt arcanum & grande aliquid sub ijs intelligi voluerit. Ego in illis communis rerum parentis, & conseruatricis Naturæ typum agnouerim, quod & omnis Symbolorum series ostendit, & mellifluæ potissimum Apes indicant: quas benigno salutarique eius numini frequenter adscripsit Antiquitas. Verùm vt commodius hæc à me Sparta illustretur, quatuor Ephesini simulacri apographa proponam, quæ Romæ visuntur. Priora quidem duo expressa sunt ex marmoreis signis longè elegantissimis; quæ in celebri reconditæ vetustatis penu extant apud Eminentissimos Franciscum & Antonium Cardinales Barberinos, principes non minus huiusmodi elegantiarum amore & studiorum patrocínio, quam sanguine & dignitate coniunctos. Tertium in ædibus Scipionis Lancellotti, Lauri Marchionis: vltimum apud Vincentium Iustinianum Bassani Marchionem asseruatur.

Porten-

Portentosum planè, atque ab omni veterum Deorum cultu, & ornatu alienum hoc simulacrum videtur. Sed qui penitus omnia eius symbola examinaverit, varia sub ijs mysteria reconditæ illius priscorum Aegyptiorum sapientiæ latere deprehendet: quin etiam sub istis diuerforum animantium figuris, quibus Diana decoratur, aliqua Pythagoreorum placita & dogmata contineri animaduertet: qui Lunam circumquaque ad instar terræ, quam nos incolimus, grandioribus habitari animalibus, & pulchrioribus consitam plantis arbitrati sunt. Et hanc quidem ipsorum doctrinam, haud temerè referamus ad varia hæc symbola, quibus Diana nostra (quæ ipsissima Luna est) exornatur, cuius totum fermè corpus non modò diuersis animalium, verùm etiam fructuum generibus vestitum conspiciamus.

Apud Marchionem Lancelotum

Apud March. Vinc. Iustinianum

DIANÆ EPHESIÆ VARIA NOMINA.

Comuni & recepto indigitamento hæc Symbolica figura APTEMIC ΕΦΕCΙΩΝ, id est, DIANA EPHESIORVM dicebatur, quamvis sub hac effigie apud remotissimas etiam gentes coleretur. Certè Pausanias inter alios auctor est, varijs in locis Dianam Ephesiam summo in honore fuisse habitam. Nonnullis tamen alijs etiam titulis fuisse insignitam ex veterum monumentis observabis. Ac in primis Opin denominatam apud Macrobiū Saturn. lib. 5. cap. 22. reperies. Is etenim ex Alexandro Aetolo refert, Ephesios dedicato augustissimo templo Dianæ celebrioribus Musarum alumnis præmia amplissima constituisse, ut in Deæ laudem carmina diuersa componerent. In hisce peculiari encomio à quodam vate Opin dictam fuisse Dianam commemorat hoc versu:

Ἵμῶν τε Τεχέων Ὡπιν βλητῆραν οἰσῶν.

Vt celebrem iaculis ornarent laudibus Opin.

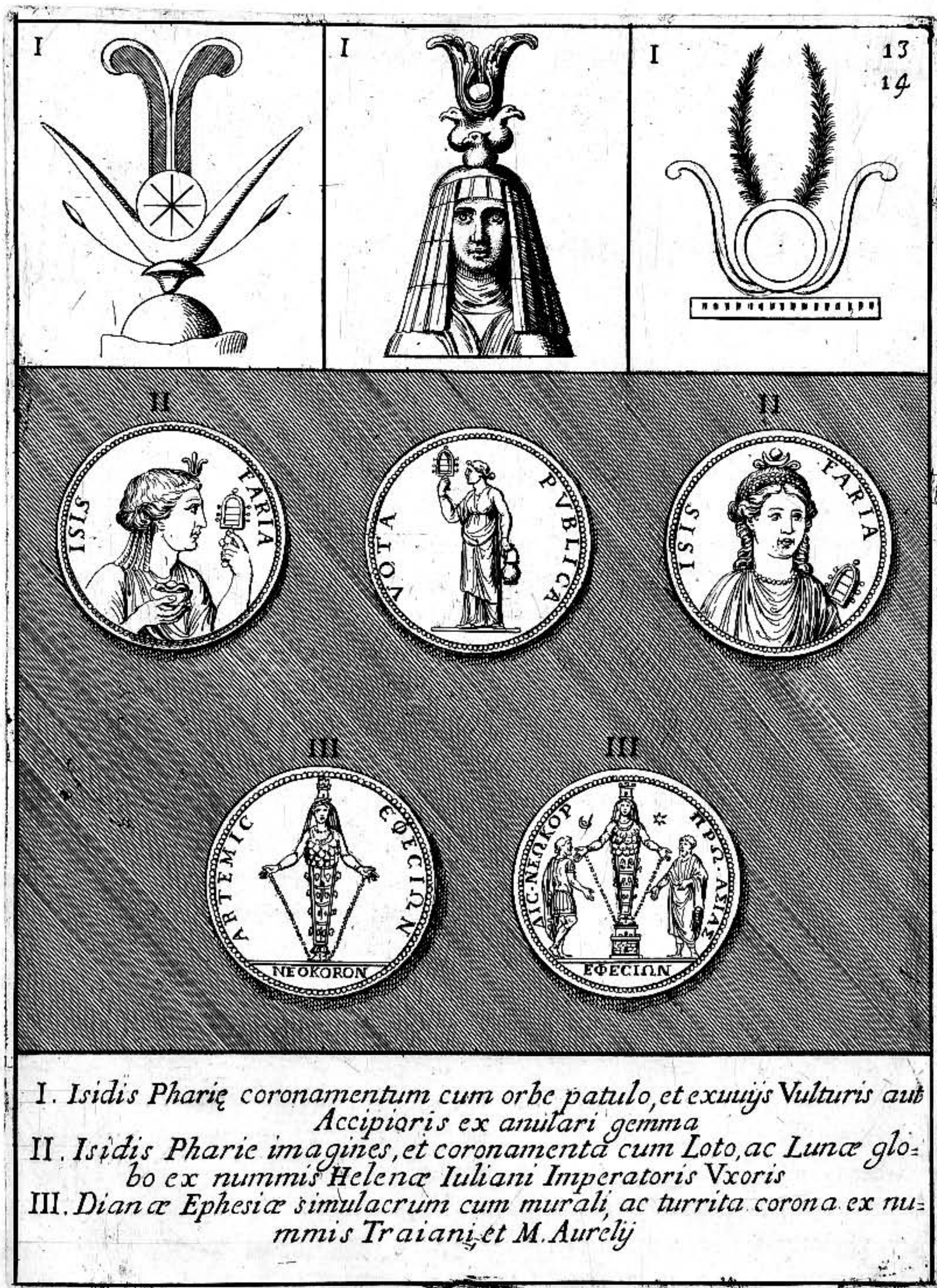
Verum enimverò præ cæteris præconijs, quibus decorabatur, acceptus illi fuit ac peculiaris Magnæ Dianæ titulus: cuius rei præter profanos auctores testem etiam locupletissimum habemus S. Lucam in Act. Apostol. cap. 19. qui Dianam Magnam à Demetrio quodam seditioso ciue cognominatam pronunciat: eò fortassis quòd Ephesij Dianæ numen potentia cæteris Dijs antecellere crederent; vel fortè ob celebritatem augustissimi ipsius templi; aut quia inter Magnos Deos (ut scriptores vetusti referunt) numerabatur. Hoc ipsum diuinus ille Plato de Diana etiam (ut reliquos taceam, qui veterum deorum Theogonias contexuerunt) calculo suo confirmavit, dum Solem & Lunam Magnos Deos nuncupavit. Diana demum hæc nostra appositè à Diuo Hieronymo in Epist. Paul. ad Ephesios Polymamma denominatur, quem audire si lubet, licet venuste statuam nostram hoc modo depingentem: *Dianam Multimammiam colebant Ephesij, non hanc venatricem, quæ arcum tenet, atque succincta est, sed illam Multimammiam, quam Græci πολυμᾶσον vocant, ut scilicet ex ipsa quoque effigie mentirentur, omnium eam bestiarum & viuentium esse nutricem.* A Minucio item Felice in Octauio: *Multimammia etiam Diana Ephesia depingitur.* Obijcere autem posset aliquis Macrobij auctoritate fultus, Isis potius hanc esse, quàm Dianæ effigiem; apud quem hæc habentur: *Isis cunctâ religione celebratur, quæ est vel terra, vel natura rerum subiacens Soli. Hinc est, quod continuatis uberibus, corpus Deæ omne densetur: quia vel terræ, vel rerum naturæ balitu nutritur vniuersitas.* Et hanc Macrobij descriptionem firmare videntur gemmæ non paucæ, aliæque veterum monumenta: in quibus Isis eadem forma, quâ hic à Macrobio describitur, expressa est. Quo etiam schemate Canopum suum fin-

gebant prisci illi Aegyptiorum mythologi, non apposita tamen mammarum multitudine. At nostra Diana ab Iside Aegyptia differt quidem formā aliquantulum, non autem numine, quia nullo prorsus discrimine inter se distant. Nam Diana Ephesia turritum coronamentum, & varia animantium emblemata expressa habet: Isidis vero Phariæ tempora cingunt vulturis, aut accipitris exuviæ, cum orbe patulo; reliquum autem corpus hieroglyphicis notis insignitum (vel ut cum Apuleio loquar) *miris extrinsecus simulacris Aegyptiorum effigiatum conspiciebatur*: cuius ectypon maioris notitiæ gratia ex annulari gemma desumptum hinc subijcio. (1)

Sed de Iside hoc adijciam: nusquam ceruos eius obsequio à priscis illis Aegyptijs destinatos fuisse. Id ex omnibus Aegyptiorum monumentis observare liquet, in quibus ceruos appictos nusquam reperies. Præterea Aristoteles hist. animal. lib. 8. cap. 28. & Plinius lib. 8. cap. 33. memoriæ prodiderunt, Africam primis illis seculis ceruos non tulisse: atqui de more rituque priscæ illius gentis nulla animalia exotica dijs patrijs consecrabantur. Dianam verò hanc nostram ceruis tanquam individuus comitibus semper circumstipatam videmus. Mystica tamen hæc simulacri emblemata nobis ansam coniijciendi abundè subministrare possunt, Ephesios Aegyptiorum disciplinas, & instituta præ oculis habuisse, dum tam varijs symbolis Dianæ statuam adornarunt. Verùm ut augustior patrij numinis maiestas redderetur, non solum quæ præcipua erant Isidis attributa, sed etiam Magnæ Matris, seu Cybeles Phrygiæ muralem coronam, Cereris Eleusinæ boues & fruges, Dianæ Siculæ ceruos, & rosas mutuati, novum Naturæ numen sub Dianæ indigitamento composuerunt, unico simulacro omnium prædictarum virtutes, & proprietates coniungentes. Non enim varij factorum ritus, vel formæ deorum diuersæ apud priscos efficiebant, ut ipsa numina re differrent; quod multis rationibus Macrobius, Satur. lib. 2. Phurnutus, alijque Mythologi euincere contendunt, qui omnes Deos ad unicum Solis numen reuocant. Apuleius quoque Isin, Deum Matrem, Mineruam, Iunonem, Dianam, Cererem, Venerem, Proserpinam, Hecaten vnā eandemque esse prædicat: diuersis tamen nominibus celebratam, ac multiplici specie à varijs gentibus cultam. Quod & ex diuersis argumentis in nostro hoc Dianæ signo expressis ostendere conabimur. Sed antequam rem ipsam aggrediar: duo antiqua Ephesiorum numismata propono, in quibus eadem prorsus effigie Diana Ephesia expressa visitur. (2)

In anteriori orbe primi nummi Traiani effigies, & huiusmodi est inscriptio: AYT. KAIC. TPAIAN. CEB. alter verò, quem tanquam succenturiatum testem adduxi, exhibet in antica parte, Marci Aurelij imaginem, cum his litteris: AYT. KAIC. M. AYP. ANTΩNEINOC. CEB.

cuius

cuius delineandi potestatem mihi fecere Brutus & Franciscus Gotifredi fratres, vnanimes in conquirendis, & asseruandis veteribus monumentis. Nonnulla etiam alia numismata eadem specie ab Ephesijs conflata, ab Huberto Goltzio, Guillelmo du Choul, Fulvio Ursino, Adolpho Occone, alijsque in lucem sunt edita. His breuiter de nominibus, dequæ Dianæ forma præmissis, nunc ex qua materia simulacra ista Ephesij effinxerint despiciamus.

STATVÆ MATERIES.

EX duobus Ephesiorum nummis prolatis titulisque adiectis, hanc nostram statuam genuinam antiquæ illius Ephesæ Dianæ speciem referre certissimè constat. Quanta verò arte & diligentia horum signorum opifices genuinam similitudinem ipsius Ephesini simulacri accuratè exprimere allaborarint, præter varia symbola affabrè cælata, diuersus etiam ille marmorum color, ex quo hæc Dianæ signa compacta sunt, nullo negotio demonstrat: cum ad illius imitationem vniuersum pectus ex marmore candido; vultum autem, manusque & pedes insititios ex lapide Lydio nigerrimo eos composuisse & efformasse videamus. Peruetustum enim ac celebre illud simulacrum Dianæ ex ebено fuisse dolatum maxima veterum Scriptorum turba Plinio referente prodidit: idemque asserit Iordanes in rebus Geticis. Hoc autem non nouum inusitatumque fuisse priori æuo Pausanias in Arcadicis haud obscurè ostendit: apud quem simulacrum Dianæ Limnatidis ex ebено fabrefactum reperitur. At Vitruuius lib. 2. c. 11. contrà sentire videtur, dum templi Ephesini signum, nec non lacunaria ex cedro facta fuisse commemorat. Alij verò vitigineum fuisse prædicant; inter quos Mucianus Consul apud Plinium habetur, qui se illud proximè spectasse dicebat. Sed hoc morosioribus examinandum relinquo. Vt ut sit, probabili coniectura assequi licet, Deæ membra prominentia vel ex nigra quadam materia composita, aut fusco aliquo colore obducta fuisse: & coniecturam meam iuuant non pauca Dianæ Ephesæ marmorea signa, quæ Romæ extant, cum facie, manibus, & pedibus ex lapide nigerrimo insertis; & hæc quidem opera eodem fermè schemate, quo hæc nostra, efficta.

Nunc ut ad incepta me referam, vetustissimos illos Dianæ mysteriorum interpretes, ex primogenio gentium instituto totum Deæ corpus ex ebено potius quàm alio quouis ligno efformasse, non equidem temerè conijcio, cum hoc genus ligni præ cæteris alijs, naturæ Lunaris sideris maxime congruere videatur. Nam per atrum & suboscuro ebени colorem noctis opacæ tenebras (quod proprium est Lunæ, seu Dianæ tem-

pus) conuenienter illi Mythologi designare potuerunt. Hæc etenim Græcis Νυκτίδρουμ, Εὐρυχία, & Μηάγχευς; Latinis, *Noctiluca*, *Noctiuaga*, *Dea Noctium*, & *Noctium fidus* passim dicitur. Cumq; constet, (vt supra ex D. Hieronymo referebamus) Naturam rerum omnium parentem sub hoc simulacro ab Ephesijs fuisse cultam; sic & ipsa nox apud vetustissimos Poetas, vt apud Orpheum (in noctis suffimento) rerum cunctarum parens habetur: quin chaos & tenebræ prima rerum exordia esse dicuntur. Non ineptè igitur ex huius disciplinæ fonte, ebeni lignum electum fuit ab Ephesijs mystis ad nocturnum Lunæ tempus designandum, & Symbolicum naturæ simulacrum fingendum: cum eius vestigia, caliginosa etiam sapientioribus semper fuerint, eiusq; virtus perspectu cognituque difficillima. Cereri autem (quam à Diana non abhorreere mox ostendam) ater etiam color gratus, acceptusque fuit. Vnde & initia eius ex prisco Eleusiniōrum ritu, nocturno tempore potissimūm peragebantur; eiusque Sacerdotibus sancitum erat, ne alia veste quàm nigra vterentur. Et apud Phigalenses Ceres cognomento nigra peculiari studio colebatur, prout Pausan. in Arcad. obseruauit. Addatur insuper, ebeni lignum putredini, corruptioniq; minimè obnoxium esse, vt Theophrastus in histor. Plant. & Plinius lib. 16. cap. 4. annotarunt. Propterea hæc arbor inter æternas numerabatur. Aeternitas verò in nummis Faustinae Iunioris, Lunam pro Symbolo sortita est. Quas ob causas proculdubiò Luna, seu Natura, ebeni lignum tamquam proprium & peculiare expetit.

Sed iam vetustissimæ illius Statuæ incunabula perscrutemur. Hanc non humana arte expolitam, sed cælo diuinitus missam Ephesij tam arroganter quàm falsò prædicabant. Ad quod vetus quidam Poeta Græcus alludens, celebritatem templi Ephesini, famam simulacri Dianæ, ipsiusq; ciuitatis gloriam eleganti epigrammate celebrauit.

Τίς ποτ' ἀπ' ἑλύμπιοι μεταγάλε Παρθενεῶνα,
 Τὸν πάρος ἔρανόις ἐμβεβαῶτα δόμοις
 Ες πόλιν Ἀνδρόκλειο, δοῶν βασίλῃαν Ἰώνων
 Τὰ δὲ δόει, ἔ Μούσαις αἰπυτάταν Εἴφρον;
 Ἡρὰ δὲ Φιλαμύδα πτυοκτόνε μέλ' ὀλύμπου,
 Τὰ δὲ Τροφὸν ἐνταυδοῖ σὸν ἔθελ' ἀλάμψαι;
 Quis tulit è cælo sublimem Partheneonem,
 Qui fuerat superis cognitus ante Deis
 Mœnia ubi Androcli, imperiumque existit Ionum,
 In claram Musis, militiæque Ephesum?
 An quia grata magis cælo tibi terra sit altrix,
 Percupis hic thalamum esse Diana tuum?

Sed

Sed missis fabulis, simulacrum illud potius ab Amazonibus positum dixerim: cum Ephesini templi constructio iisdem à Dionysio Periegete tribuatur.

Παρθάλιω Ε΄φεσον, μεγάλην πόλιν ἰοχεαίρης,
Ε΄ντα θεῇ ποτὲ νηὸν Ἀμαζονίδες τεύχοντο,
Πρέμνω ἐνὶ πελάγῃ.

*Maritimam Ephesum magnam urbem Dianæ,
Vbi Deæ ædem quondam Amazonides struxerunt
In trunco stipite ulmi.*

Vero autem propius sit, Amazones simulacrum Dianæ vouisse, ut sacram ædem ei dedicarent. Fauet Callimachus hymn. in Dianam.

Σοὶ δὲ Ἀμαζονίδες πολέμου ἐπιδυμήτῃραι
Ε΄ν ποτὲ παρθάλιῃ Ε΄φεσος βρέτας ἰδρύσαντο,
Φηγὰς ὑπὸ πρέμνω.

*Tibi etiam Amazones belli affectatrices
Olim in littore Ephesi statuam posuerunt,
Fagino sub trunco.*

Illud mirum, eiusmodi simulacrum intactum illæsumque remansisse, nec fuisse mutatum ipso Deæ templo septies restituto, ut Plinius lib. 16. cap. 40. testatum reliquit. Porro eadem plane symmetria ac forma, qua reliquas Deorum imagines, primitus formatum fuisse hoc simulacrum crediderim. Sed deinde Ephesiorum hieromystræ gloriæ patrij numinis consulentes, ut varias Dianæ seu Lunæ vires, effectusq; denotarent, aurea, argentea, aliaque ornamenta, pro tempore tamen, & ad libitum exemptilia excogitarunt; & diuersorum animantium torcumata, & emblemata in ijs exprimi curarunt. Coniecturam nostram firmat candidus ille ornatus marmoreus, quo totum Deæ corpus obducitur, quandoquidem in nonnullis alijs Dianæ Ephesiæ dissimilia à nostris symbola contineri obseruarim.

CORONA FLOREA, ET TVRRITA

Dianæ vertex insignitur.

Dianæ caput duplex cingit corona: quæ apposita fronti, florida est; altera muralis: vtriusque minimè vulgaris ratio, sed ab Aegyptiorum sacris petita, quos neque radijs, neque lauro, neque olea, neque quercu patriorum Deorum capita cinxisse liquet. Ifidis certè capiti Vulturis aut Accipitris pennas, modò exuuias aspidis, iam bouina cornua, & orbem

orbem apponebant. Osiridis vertici calathus, seu modius pro corona erat. E fronte Harpocratis malum persicum cum folijs eminebat. Quæ hic attexenda duximus, ut Ephesios haud ab simile institutum præ oculis habuisse indicaremus. Nam Dianæ vertex apud cæteras nationes solâ falcatae Lunæ sectiunculâ insignis conspiciebatur. Verum, ut quod huius est loci exequar, in eius Strophio Rosæ, Chrysanthemique cum corymbis sunt: decenter quidem, cum iuxta Plinij mentem lib. 21. cap. 25. Lunæ globum rotundum imitentur, & ad Solis repercussum aurei videantur. Ea propter Lil. Giraldus coronam ex heliocryso siue chrysanthemo Dianæ attribui à priscis scriptoribus memorat; nec absque ratione, quod hoc floris genus helichrysum, seu heliochrysum denominatum perhibeant ab Helichryse quadam Ephesia puella, quæ prima è flore chrysanthemo Dianam coronavit. Quid si per rosas simul pactas, Cereris & Dianæ cognatum numen sagax Ephesiorum religio denotarit? Numquid pariter rosas Dianæ veluti montium, & hortorum dominæ, florumque procreatrici concedemus? Apuleius lib. 11. Metam. multifarias illi coronas adscribit. *Corona multiformis varijs floribus sublimem distinxerat verticem*. Idemque paulò inferius, coronam rosaceam in pompa illa, & apparatu Dææ celebri à Sacerdotibus prægestari solitam pronuntiat: alibi autem *nunc, albo candore lucida, nunc croceo flore lutea, nunc roseo rubore flammida*, eadem ab illo coronâ describitur. Quid verò aliud hæc florum varietas in Dianæ corona, quàm diuersos illos circulos qui circa Lunam apparent designare posset: Hos etenim constat coronas à probatis auctoribus vocari: fidemque nobis faciet Plinius lib. 2. cap. ... cuius verba placet adscribere: *existunt eadem corona circa Lunam, & circa nobiliora astra*. Aristoteli & nonnullis alijs Græci sermonis antesignanis hi circuli ἀλῶνες dicuntur. Quam vocem interpretes modò coronam, modò circulum vertunt. Seneca in princ. quæst. hunc (inquit) ἀλῶν nuncupant, quem nos dicere coronam aptissime possumus. Rosaceam quin etiam coronam ad Cererem non inuitus traham. Cuinam enim decentius, quàm Cereri coronam ex lectissimis floribus plexam Ephesiorum religio tribuere potuisset, cum ex felici eius gremio flores ortum ducant? Equidem corona rosacea, & florida apud veteres hilaritatis erat indicium: huius autem Dææ festum summo cum lusu, & gaudio antiquitus celebrabatur, prout Phurnutus testatur. Non pauci item alij flores intertexti, inter quos & narcissus. Ceres etenim apud Sophoclem narcissum, præ alijs floribus exoptat, & Magnarum Dearum coronamentum esse perhibet, quas eius Scholiastes Cererem, & Proserpinam interpretatur. Item hiacynthus ex Pausaniæ auctoritate, qui hiacynthinas corollas sacris Cereris adhibitas fuisse prædicat in Chthonijs diebus festis. Cæterum omnibus palam est, rosam esse florum reginam,

ac huius symbolo potentiam, regnum, & imperium conuenienter designari. Appositè igitur Cereri rosa competit, cum hæc sit Omnium regina ut festiuè notauit Euripides.

Καὶ Φίλα Δαμάτηρ θεὰ, ἀπάντων
Ἀΐνασα, ἀπάντων ἡ γὰρ Ἰσφός.

*Et amabilis Ceres Dea Omnium regina,
Omnium vero terra altrix.*

Nemini autem mirum videri debet, si Ceres, seu Diana Ephesia, quæ domina mundi habebatur, duplici corona donata, exornataq; fuerit: cum peculiari quodam cultu Dianam Ephesiam coronis, non autem sanguinolentis victimis cultam fuisse proditum extet. Etymol. in Ψ , ἐφέσγ. Ephesij enim σεφάνοις Ἀφ'θαλλῶν τὰς ἱεσίας ποιῶσιν coronis per oleæ ramos supplicationes faciunt. Dictamno etiam hanc Deam veteres coronabant, quod partum facilem præstaret, ut Euphorion docuit. Sed longiùs fortasse prouectus sum, quàm oportuerit. Ad muralem coronam iam deflectamus. Cur Dianæ turrita corona? cum peculiare potius coronamentum Magnæ Matris, aut Cybeles, vel Deæ Syriæ apud vetustissimos scriptores habeatur. At si quis penitus Dearum prædictarum attributa, & cæremonias perpenderit vnum idemq; numen facile deprehendet. Idipsum autem ex vetustissimorum scriptorum placitis ostendere aggrediar: & eò quidem lubentiùs, ut omnia symbola in Statua nostra expressa faciliùs elucescant. Rheam in primis à Cerere haud esse diuersam non est dubitandi locus, quam Latini Opim ut monuit Athenagoras in Orat. pro Christianis vocitant, quod ipsius auxilio vita constet: vel ut Fulgentio placet, quod esurientibus opem ferat. Hanc poetæ prisce Deum Matrem, & Magnam Matrem nominarunt: quod non homines modò, sed omnia è terra proueniant. Quare Porphyrius Rheam, & Cererem, pro Terra capi voluit. Notus est Orphei hymnus in Rheam, qui eam cunctorum matrem, & mundi medium tenere memorat. Cererem verò terram ab antiquis creditam, cum multis rationibus, tum ex ipsius nomine satis constat. Quid enim est aliud Græcis Δημήτηρ, quam Γημήτηρ? Ab ipsa alimentorum largitione Platoni in Cratylo Δημήτηρ quasi διδῶσα μήτηρ vocatur, tanquam exhibens mater. Huc referas liquet, illa quæ Arnobius lib: 3. ex Gentilium fabulis exarata reliquit. Terram quidam (inquit) è vobis, quod cunctis sufficiat animantibus victum, matrem dixerunt esse magnam; eandem hanc alij, quod salutarium seminum frugem gerat, Cererem esse pronunciarunt. Quibus statuam hanc nostram quodammodò depingere videtur. Hæc nempè ex mamillis pensilibus cunctis animantibus, quæ totum eius corpus ambiunt, alimentum porrigere, & ante pe-

Æus immensam frugum, fructuumque copiam gerere conspicitur. Quocirca à gerendis frugibus Cicero de Nat. Deor. lib. 3. Cererem tanquam Gererem prima litera immutata dictam autumat. Ac veluti Ceres omnium bonorum largitrix, dispensatrixque credebatur, quod munus etiam Rheæ competere à nonnullis traditum est. Hanc ob causam illi vitigineum simulacrum tanquam cibi potusque largitrici Dædala sacrauit antiquitas Euphorie teste. Cererem præterea à Cybele non esse alienam docent inprimis harum cognati, germanique sacrorum ritus, Cereri, enim perinde ac Cybele tympana, & cymbala aderant, quorum sonitu Ceres in filia inquisitione primum vsa est. Cybele porro curru vehi, & rotis sustineri credebatur: quia mundus rotatur, & volubilis est, & hæc ipsa terra eò quod pendeat in ære dicebatur ut Seruius docet. Ceres denique, & Isis propter Sororiam frugum inuentionem, æquè ambabus attributam, vnum idemque numen constituunt. Triticum enim ab Iside primum cum hordeo hominibus commostratum scribunt Diodorus lib. 1. & Martianus Capella. Et ideò in ipsius pompa triticum, & hordeum præferebant, ut ab ipsa repertas fruges restarentur. Herodoto Isis eadem est quæ Δημήτηρ. Cui Cedrenus lib. 2. adstipulatur: à quibus Diodorus paulòante memoratus non abludit, dum Cererem cum Iside, quæ ipsissima est cum Luna coniungit. Vnde ex primogenio tam Aegyptiorum, quam Græcorum instituto, æque ambabus boues abscripti fuerunt. Cæterum ut obscuritatis depuissetur offensa Martianus iterum Capella nobis adeundus erit, quem de Lunari orbe verba facientem sic audiamus. *In eo Sistra Niliaca, Eleusinaque lampas, arcusque Dictyna, tympanaque Cybeles.* Ex quibus obseruare est, Isis, Cereris, Dianæ, & Cybeles attributa Lunæ etiam adscribi. Confer cum his Luciani Deam Syriam, & Apuleianam Isim, quæ minime diuersa numina fuerunt, quamuis varijs nominibus celebrarentur. Dianam demum in Luna cultam nemo nescit, nisi qui vetustissimos mythologos non legerit. Hecate porro Diana, Luna, & Proserpina à Festo, & Diodoro Siculo pro vno eodemque numine accipiuntur. Exinde Diana triformis fingeatur, in quam extat Horatii versus.

Ter vocat audis, adimisque letho diua triformis.

Concordem hanc germanitatem etiam adnotat Virgilius.

Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Diane.

Magna autem illa, quam nos hinc cogitamus Ephesiorum Diana, Naturæ, seu vniuersi, & materiæ primæ vires, potestatemque sibi vendicat: cuius insignia, & ornamenta, si attente spectes, idipsum deprehendes. Quanta verò cognatio Dianæ Ephesiae cum Iside intersit, vel hinc colligere est, quòd illa Diuo Hieronymo teste superius laudato, apud Ephesios Naturæ typum referebat. Hæc verò apud Aegyptios nihil aliud quam ipsummet Naturæ numen

numen loquebatur, prout Macrobius Saturn. lib. 7. cap. 21. & Apuleius Metam. 6. Aegyptiorum monumentorum peritissimè enunciant. Potient hic sexcentæ auctoritates cogi ad firmandum, immensam hanc Dearum turbam ad unicum Lunæ siue Dianæ numen à priscis mythologis fuisse redactam. Sed cum res notior sit, quàm ut de ea prolixior sermo habeatur, ad institutum redeamus. Et coronam hanc turritam, quæ prius Magnæ Matris, Cybeles, aut Deæ Syriæ peculiaris esse videbatur, Dianæ etiam nostræ competere ostendamus. Ac huius quidem meminit Halicarnasseus, dum canistrophororum capita corollis ornari velut Dianæ Ephesiæ simulacra perhibet. Quàm verò decenter Naturæ hæc muralis corona tribueretur, causa in promptu est: quoniam rerum humanarum regina, incolendarumque urbium rationes edocuisse credebatur; corona quippe pro muris urbium usurpatur: muri etenim tanquam urbium coronæ sunt. Hæc de corona satis superque dicta. Iam ad velum explicandum orationem conuertamus.

VELO DIANÆ NOX INDICATUR.

Velo densas noctis opacæ tenebras, quibus aër circumfunditur, adumbrari peruium est. Hunc autem Dianæ velandi ritum non apud Ephesios modò, verùm etiam apud Aegientes receptum fuisse à Pausania in Achaicis edocemur. *Habent Aegientes vetustum Lucinae fanum: Deæ ligneum signum à vertice ad calcem velatum, præter eos tamen, summæ manus, & pedes. Sunt verò quæ, non tanguntur partes è marmore pentelico. Alteram manum porrigit, altera faciem præfert.* Atqui Lucina à Diana non est aliena: facies certe utrique fuere communes. Et Diana ipsa, seu mauius Luna, lumine suo ac splendore tanquam face ardenti, opaca & caliginosa conspicua lucidaque reddit. Huius quoque rei gratia quòd noctu, & in tenebris luceat, & incedat, Noctiluca, & Noctiuaga vocitata. Meritò igitur velum, tanquam obscuritatis à se depulsæ indicium à tergo demissum finxerunt. Ex quo Theologiæ fonte Apuleius in illa luculenta, & accurata Lunæ siue Isis descriptione pallam ei nigerrimam assignare non dubitavit. Velum præterea modestiæ, ac pudoris virginalis signum esse in confesso est. Vnde hoc etiam nomine Dianæ tribuendum.

CERVORVM COMITATV DIANA

Gaudet .

Cervos Dianę obsequio ceu ministros, & (vti sic dicam) pedissequos semper fuisse addictos vulgatissimum est . Inde est quod peculiari elogio *ἐλαφνόλος Ceruiaculatrix* à Græcis dicebatur . Inde etiā est quod inter animalia , quę signum Dianę exornant , bini cerui Deę caput circumstant : idque meritò , cū reliqua quadrupedum genera pernecitate superent , adeò vt illi Mythologi velocem Lunę cursum innuere volentes Cervos pro symbolo elegerint . Luna equidem tantę celeritatis est , vt spatio viginti septē dierum horarumq; octo totum permeet signiferum , quem Sol annuo tantū temporis curriculo perlustrat . Quo minùs mirum sit Dianam cerui effigie designatam . Equidem vetus extat Pub. Licinij Gallieni nummus , in quo cerua est cum hac epigraphe **DIANAE CONSERVATRICI** . In alio item numismate æneo ab ipsis Ephesijs in honorem Commodi Imp. cuso bigę ceruorum aurigante Diana , & hæ literę circum impressę sunt , **ARTEMIC ΕΦΕCΙΩΝ** . Visitur & alius Marc. Antonini Caracallę , in quo Dianam duę ceruę trahunt . Præterea Callimachus in hymn. & Claudianus de laud. Stil. currui Dianę cervos itidem adiungunt . Sed & ob venationis studium , quo tenetur , & cui dominatur Diana , Cerui sub eius tutela , & præsidio sunt . Quapropter in veteribus Græcorum nummis Dianam videre est venatricis habitu succinctam , ocreatam , pharetra à tergo insignem , adstante cerua . In multis verò ipsam videas in cervos sagittas eiacularantem : qua profecto de causa montes , nemoraque eidem accepta dedicataque fuerunt . Quod Horatius Od. 22. lib. 3. eximiè demonstrat .

Montium custos, nemorumque virgo.

Montium autem ac sylvarum tutricem dictam puto , quod in montibus cerui , & reliquę ferę stabulentur ; vel certè quia noctu incedit , ac suo splendore confragosa ac densa quęquę loca perlustret . Quę Phurnutus respiciens Dianam *ὄρεσιφοῖτλη Monticolam* nominavit . Nemeribus præesse fingitur ex Fulgentij mente , quod arboribus , & fructuum succo augmenta ingerat . Sin autem alias rationes desideres , ob quas præsertim ceruus in delitijs Dianę fuerit , dabo . Rorem (aiunt) Iouis , & Lunę filium esse , idque ex doctrina Poëtę vetustissimi inferiùs (cum de Apibus erit sermo) ostendam . Constat autem , cervos æstivis temporibus ipsoque statim Solis exortu rorem anhelanti ore excipere , atque eo se reficere ; quod ipsum Phisici obseruarunt , & in hieroglyphicis Pierius . Cæterum cum cerui longissimę sint vitę , non malè Lunę congruunt . Quam pro æternitatis sym-

bolo

bolo in nummis Faustinae Iunioris expressam monuimus. Per quatuor demum hosce ceruos iuxta Deae caput appositos, fortè quatuor Lunae sese mutantis facies designari poterunt. Verum illud coniectando, potius, quam asseuerando dictum esto.

LEONES DIANÆ IN SIMVLACRO

cælati confociatam Solis, & Lunæ

potentiam indicant.

LEo quamvis Solis animal Solarisque naturæ particeps ab omni fermè Mythologorum cœtu perhibeatur; Dianæ tamen, Magnæ Matri, Cybele, Cereri, ac Isidi adscriptum fuisse vetera monumenta nobis insinuant. Quam facturum me operæ pretium puto (cum vetustissimum simulacrum discutiendum susceperim) si prisca numismata ad rem nostram stabiliendam facientia Scriptorum vice proferam. Igitur Magnæ Matris effigies in pulcherrimo æreo nummo Faustinae Antonini Pij filiae, cum hac epigraphe MATRI DEVM SALVTARI, Leonibus inclyta conspicitur. Cybelem Leoni insidentem Septimij Seueri numismata referunt apud Adol. Oconem. Eius similiter currum Leones trahunt in nummo Faustinae Iunioris apud Petrum Mareschal Patritium Bisuntinum. Hæc etiam in quarto denario Volteiae gentis leonum famulitio gaudet. In nummis Faustinae Iunioris Isidis Sistratae imago cum leone ad pedes exprimitur. Diana demum in arca illa celebri, quam Cypselidæ in Olympia dedicarunt, alata insurgebat, & Leonem ad dextram, pantheram habebat ad sinistram, vt Pausanias in Eliac. memoriæ prodidit. At verò quid Leonibus cum hisce Deabus peculiare, & cur illis sacri fuerint, nobis inquirendum est. An ideo Magnæ Matri leones solutos & mansuetos adiunxerunt, vt designarent nullum esse terræ genus tam asperum atque ferum, quod non subigi coliquè possit? Sic lego Varroni placuisse. An verò etiam vt significarent maternam pietatem omnia superare. An quòd Cybeles cum Dea montana sit, vehi leonum iugo debuit. An verò currum Cybeles Leones trahere dicuntur, quòd ab ijs nutrita sit? An quia Cybele, quæ & terra est, vim gignendi à Sole recipit? Solis verò præcipuum symbolum Leo, qui & Cereri ideo forsan adscriptus fuit, quia hæc mensis Augusti tutelaris erat, vt in Kalendario antiquo habetur. Dianæ porro destinatum crediderim ob duplicem leonis naturam: eius enim anteriores partes, quia robore ingenti præditæ sunt, cælestia; posteriores quia debiliores, terrestria referunt. Quæ causæ licèt ad confirmationem

fatis sint, aliam tamen causam ex Arati Phenom. petere licebit, vbi ex Nigidio refert, Leonem, qui in astris locum obtinet, iussu Iunonis apud Lunam nutritum, educatumque fuisse. Porro quid causæ est, cur isti quatuor Leones humeris ac brachijs Deæ insident, sibiquè inuicem respondent? Dixerim non grauatè concordem Solis, & Lunæ virtutem in rebus omnibus producendis, ac fouendis per eos significari; ostendique nexum, quo terrena cælestibus coniunguntur; à quibus dum infusum recipiunt, eadem inter se, & cum cælo aptissimè cohærent.

CANCER CVR EPHESIÆ DIANÆ

Sacer.

INter alias imagines, quibus omne cælum distinxit antiquitas, non ignobile est Cancri signum, cuius figuram è collo Dianæ suspensam, & in extrema etiam simulacri parte appictam intueri licet. Hoc autem compactile testaceorum genus multas ob causas Dianæ siue Lunæ acceptum fuisse palàm faciemus. Nam vt sub Leonis effigie Solem Mythologi cognouerunt, sic Aegyptij pro Luna Cancrum pingebant. Causa est, quòd in ipsa genitura mundi Solem cum Leone, Lunam cum Cancro ortam crederent. Ad hæc Cancer cum Lunari sidere haud pauca communia habet: quippe qui frigidus, humidus, aqueus, nocturnus, & foemineus sit. *Quòd eius à fronte protenduntur apices duo rotundi, & acuti firmi admodum, sub quibus duo cornua minora articulata,* secundum Rondeletij obseruationem. Eius etiam corpus rotundum & compactum à Lunari sidere haud multum aberrat, præsertim dum chelas expandit: tunc enim Lunæ corniculantis figuram quodammodo referre videtur. Nec vltimum decus Lunæ cornua, cui omne genus animantum cornigerum sacrauit antiquitas, ob corniculatum globum. Cornua etiam inter præcipua Isidis symbola sunt: eiquè abiectissima insecta consecrata, vt illud Scarabæorum secundum genus, quod bicornis est. Præterea vt Luna ob velocem cursum incedere videtur; sic Cancer ferè solus è crustaceorum genere non natat, sed incedit. Ita Aristot. Hist. Anim. 1. cap. 1. *Cancris quamquàm aquatiles, tamen gressiles sunt, transuersoque latere procedunt.* Accedit quòd inter venatores annumerantur Cancris: sub Dianæ verò tutela omnes venatores fuere. Sed hoc præcipuè ad rem facit (quod rerum naturalium scrutatores obseruarunt) Cancros vim Lunæ sentire; ea crescente pleniores & probatioris saporis fieri; decrecente verò, minui: sicut & alia conchyliæ, vt canit Manilius Astronom.

Ad Lunæ motum variant animalia corpus.

Lon-

Longeuum est etiam animal: & quemadmodum Luna reuiuiscere videtur, ità Cancer crusta, seu tegumento se exuit, & statim reuirescit; quòd est à Physicis animaduersum. Cancris præterea ad nocturni luminis splendorem accurrunt, & noctu ut plurimum pasci solent. Quæ profecto satis euincunt, Cancris multiplicem inesse cum Lunari sidere consensionem; nec sine mente, consilioque illi fuisse adsignatos. Haud tamen omittendum duxerim, quod Golzius nullo citato auctore refert, Cancrum apud mystas prudentiam denotasse, & hanc ob causam è collo Dianæ Ephesiæ suspensum. Idem apud Platonicos hominis ortum viamque designat: volunt enim animas per Cancris ianuam in humana corpora dimitti: & veluti Capricornum Deorum, sic Cancrum hominum portam vocant, quòd per eam egredientes animæ humanum in corpus transeant. Et hæc ad nostrum emblema aptari possunt secundum Physiologos, qui Lunare lumen naturæ generationi, ac vitæ præesse volunt. Istud etiam hîc attexatur. Apud Brutios peculiari & insigni coronamento Dianæ caput Cancris testa ornatum, ut ex eorum nummis palàm est. Antonini Pij numisma ab Aegyptijs signatum in auersa parte expressum Cancrum habet chelas expandentem, & falcata Lunæ sectiunculam apprehendentem. Eodem planè schemate, & pari symbolo Cancer sculptus est in veteri gemma, quæ in Pinacotheca Eminentissimi Cardinalis à Balneo adseruatur. Verùm ista de Cancro sufficiant. Vocant nos ad se binæ Victoriæ Dianam corollis & palmis insignientes: earum igitur explanationem aggrediamur.

VICTORIÆ BINÆ DIANAM

Ephesiam cur corollis, & palmis

insigniunt.

BINÆ Victoriolæ Deæ pectus exornantes nos sollicitant, ut è sanctioribus Ephesiorum promptuarijs causas repetamus, ob quas præsertim Dianæ Ephesiæ Victoriæ tribuerentur. Etenim non sine mysterio id ab Ephesijs præstitum. Hoc enim argumento cuncta submitti Lunæ potestati innuebant. Vel certè corollas memoriam esse beneficiorum à Natura siue Cerere generi humano collatorum volebant. Expressæ verò sunt alis passis, cum corollis & palmis, qui solitus est Victoriarum habitus, ut liquet ex Claudiano de Laud. Stil.

Illæ duci sacras victori panderet alas,

Et palma viridi gaudens.

Victoriæ igitur imagines adeò gratæ, acceptæque fuerunt Dianæ Ephesiæ,

ut

ut non modò eas ad pectus decorandum admiserit, verùm etiam ab his coronari exoptarit; ut fidem facit Gordiani Pij æreus nummus ab ipsismet Ephesijs signatus, in quo Polymamma Diana visitur, dextra scipionem præferens, quæ è binis Victoriolis vtrique volitantibus coronatur: antè ipsam verò muliebris figura est cornu copię gestans. Singularis hìc æreus nummus cum infinitis propemodùm alijs in Musæo Eminentissimi Cardinalis Francisci Barberini asseruatur. Inter præcipua Victorię argumenta palma surgit, quę rectè Cereri tribuitur: cum per palmam iustitiam designari palmam sit: eò quòd fructus reddat pari cùm folijs equilibrium: id quod Pierius Valer. observauit. Hanc autem legum inuentricem esse liquet vel ex Virgilio Aeneid. 4.

maclant lectas de more bidentes

Legifera Cereri, Phœboque, Patrique Lyao.

Palmam præterea ad alia numina sub nostro simulacro contenta non inuitus traham. Et hanc arborem inprimis ipsamet Luna tanquam propriam facilè sibi vindicabit: cùm palmam hoc peculiare cum Luna habere rerum naturalium scrutatores obseruarint, ut sola omnium arborum per ortus Lunæ singulos progeneret. Lunam item vitæ humanæ præesse ex mystis præmonui: atqui palma pro ipsiusmet vitæ symbolo ab Orpheo commendatur: nec ineptè quidem, cum hæc arbor trecenta sexaginta commoda mortalibus elargiri feratur: quod optimè nouerant Babylonij, qui suis in hymnis huiusce arboris proprietates decantare solebant. Iam si ramorum eius naturam attentius perscrutemur, illis cum terra peculiare quid inesse deprehendemus. Hi etenim quò maiori pondere grauantur, eò plus in altum feruntur, surguntque aduersùm pondus, ut Aristot. vii. Problem. & Plutar. vii. Sympos. referunt: pari etiam ratione, quò plus tellus sulco premitur, eò vberiore frugum copiam agricolis suppeditat. Cæterùm cum Isim in Dianæ nostro simulacro reperiri non semel inculcarim, huic etiam palmæ appictæ quadrare possunt. Nam Isidi ex recondita hierophantum doctrina calceamenta ex folijs huiusce arboris in-

texta, Apuleio locupletissimo teste, probantur: *pedes*

(inquit) *ambrosios tegebant soleæ palmæ victricis*

folijs intextæ. Et præterea in solemnibus eius

pompis, is qui tertius incedebat, pal-

mam auro subtiliter foliatam

attollebat. Hæc de pal-

mis dicenda

habui.

ENCARPVS E COLLO DIANAÆ,

dependens cur è varijs fructibus .

Terra cùm non hominum solummodò animaliumquè benigna sit parens, verùm etiam omnium frugum fructuumquè productrix, appositè propterea Ephesij encarpum, seù iugamentum lemniscatum ex varijs florum fructuumque generibus confectum è collo Dianæ dependere finxerunt, vtpotè cùm hominibus ea suppeditarit, ac dispertierit, quibus vesci queunt. Inter præcipuos verò fructus, ex quibus sertum compositum esse videtur, poma & papauera emicant, & illa quidem conuenienter, quia ob rotunditatem terræ figuram referunt. Hæc autem multiplicem ob causam Dianæ, seù mauis Cereri accepta, oblataque fuerunt. Papauer imprimis apud omnes scriptores pro fertilitatis symbolo habetur: vnde & Ouid. lib. 2. Metam.

Antes fores antri fecunda papauera florent.

Huius etiam fructus telluris imaginem exprimere videretur, nam inæqualitas illa, seù turbinatum Papaueris corpus valles & confragosa montium ramenta denotat. Interna verò hominibus, & subditis assimulantur, vti Phurnutus retulit. Poterit & legiferæ Cereri attribui propter illa receptacula æquis interuallis inter se distincta. Callimachus in hymno ad Cererem papauer ei assignat. Apud Clementem Alexandrinum inter præcipua dona, quæ Cereri offerebantur, papauer recensetur. Quam fortè ob causam Virgilius papauer Cereale tanquam Cereris donum exoptatissimum prædicarit.

*Nec non ☿ lini segetem, ☿ Cereale papauer
Tempus humo tegere.*

Ob vim autem somniferam rectè Lunæ nocturnoque tempori conueniet: vnde & illi apud scriptores somniferi cessit appellatio. Apud Ouidium nox cum papauerea corona depingitur: hoc enim tempore somnus propter humectationem potissimum vires suas exercet. Reliquæ verò florum fructuumque figuræ, quas assequi facile non est, nihil aliud quàm omnis generis frugum copiam designare videntur, quam terra seminibus grauidata parit, funditque liberaliter: flos etenim in plantis frugem paulò post succrescentem pollicetur. Dianæ etiam fructus grati acceptique fuerunt, vt Pausanias in Achaic. testatum reliquit. Apud Patrenses enim Dianæ Laphriæ sacra facientes pomiferarum cuiusuis generis arborum fructus offerre solemne habebant. Non mirum igitur, si encarpus collo Dianæ appensus varijs fructibus & floribus adornetur. Verùm ne hic contextus incom-

posi-

positus dilabatur, vitta seu fascia tenui astringitur: ut per vittam obliquus flexuosusque Lunæ cursus intelligeretur.

GLANDES INDICES PRIMI CIBI

dum terra mansit inculta.

ENcarpi extrema querneæ glandes tanquam elenchi coronant, quæ Cereris beneficia satis superque arguunt: cum in primis rerum incunabulis hoc fructuum genus mortalibus alimenta præbuerit; sed Cereris beneficio in meliora, & mitiora commutata fuerunt. Quod aperte declarat Ovidius in Fastis:

*Prima Ceres homine ad meliora alimenta vocato
Mutavit glandes utiliore cibo.*

Quò facit & illud Virgilij Georgicorum initio:

*Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista.*

Antiquitus agricolis in more positum fuit, ut quotiescunque Cereri rem divinam facerent (faciebant autem, dum spicæ frugem emittere cæperant) querneis coronis vterentur. Cuius generis coronamenti meminit Athenæus lib. xv. Eundem feriunt scopum Maroniani versus Georg. lib. i.

*Falcem maturis quisquam supponat aristas,
Quam Cereri tota redimitus tempora quercu
Det motus incompósitos, & carmina dicat.*

Non possum autem hic silentio præterire grauissima illa verba, quæ in invocatione Apuleiana ad Lunam habentur: *Regina cæli, siue tu Ceres alma frugum parens originalis, quæ repertu latata filia, vetustæ glandis remoto pabulo, miti commonstrato cibo nunc Eleusinam glebam percolis.* Postquam verò huiusce Dææ beneficio terra novis frumenti seminibus locupletata luxuriavit, glans contemni cœpta est: taleque fuit mortalium in glandiferas quercus odium, ut inde natum sit illud, ἄλῃς δρυὸς Satis quercus. Et hæc fortè fuit ratio, cur querneas glandes huic encarpo tanquam in Dææ trophæo protomythæ suspenderint. Sed & Hecate, quæ à Luna non ablu- dit, corona è quercu plexa decorari gaudebat, sicut Aeschylus declarat. Addamus insuper; quòd glandes appictæ Naturæ providentiam adum- brent: siquidem glandifera quercus primis hominibus alimenta submini- strarunt. Ad hoc igitur Naturæ beneficium alludere volentes alium fru- ctum glandibus associarunt, quem, ut ex eius figura orbiculari & oblonga apparet, dactylum esse autumo; neque præter rationem, cum paulò ante palmam Cereris delitijs adiudicatam fuisse dixerimus; cuius fructus tanta-
est

est facultas, ut præterquàm quòd in esu sit suauissimus, ex eo etiàm vina, & panem conficiant Orientales, & quadrupedibus edendum præbeant.

M A M M Æ N U T R I T I O N I S S I V E

alimentorum symbola.

Agyptiorum Theologia, Lunam matrem mundi, à Sole grauidatam fœcunda generationis principia diffundere superstitione credidit, ut in libros Aristotelis *τῆς ἐπιθυμίας* scribit Ammonius. Ab hoc disciplinæ fonte illos suam Isim efformasse reor: & fors inde factum ut hinc *Ἰσὶν* & *παρθένῳ*, ex Platone apud Plutarchum lib. 1. de Iside & Osiride existimetur: quòd sit scilicet nutrix, & susceptrix generis humani. Proinde non mirum si frequentèr eius imago pensilibus, & prominentibus mammis conspicua in priscis monumentis repræsentetur. Etiam apud Macrobiū continuatis vberibus depingi paulò ante diximus. Ad Aegyptiorum imitationem Ephesij simulacrum Dæ Naturæ Polymammæ cum infinito scilicet vberum numero composuerunt. Cuiusmodi à Diuo Hieronymo, & Minucio Felice in Octauio depictam fuisse superius indicauimus. Apud Arnobium Cererem cum grandibus mammis efformatam intueri licet: idemque paucis lineis interiectis huic mammæ item promptas adscribit. Pausanias in Messen. Dianæ nutricis, quæ *παρθενόφθο* indigitabatur, mentionem facit. Et apud eundem in Attic. legere est, Athenienses delubrum Telluri puerorum nutrici exædificasse. Apud Aristophanem verò hæc puerorum alrix etiam vocitatur. Lucretius pariter Cererem mammosam facit hoc versu:

At gemina & mammosa, Ceres est ipsa ab Iaccho.

Geminam dixit acsi opimam & amplam innuere voluisset. Ex adductis nemo non videt, Isidi apud Aegyptios, & Macrobiū; Dianæ apud Ephesios, & Messenios; Telluri apud Athenienses; Cereri apud Lucretium & Arnobium, nutricis seu mammosæ elogium æquè fuisse attributum: nec ab harum consortio Rhea eliminanda erit, cum & ipsa matris titulo gaudeat. Conspirare autem hæc omnia videntur, ut hæc omnes Deas sub vnico Dianæ nostræ simulacro copulatas firma probatione retinere possimus. Atqui non indecenter Diana, seu mauius Ceres Polymamma à priscis illis mythologis efficta, quàm superius *Δήμητρα* dictam *ὡς δὴ μήτρα* &c. ex vetustissimis scriptoribus protulimus: quòd utique mater alrixque sit omnium, quæ in ea vitam degunt. Alij *μήτρα* dicunt, quòd omnia pariat, & recipiat. Sed & à Virgilio alma dicitur, ab alendo nimirum, ut Seruius interpretatur: benignis enim Telluris Lunæque viribus alimenta

præcipuè deberi veteres agnoscebant . Huius autem singularia beneficia Columella lib. 3. cap. 22. decantat his verbis . *Quibus alma Tellus annua vite , veluti eterno quodam puerperio lata mortalibus distenta musto dimittit ubera* . Cæterum hæc nostra multimammia genuinus est providentissimæ Naturæ typus . Apud priscos enim papillæ rotundæ atque prominentes fæcunditatis erant indicia : & hoc præsertim hieroglyphico Aegyptij ad Isidis , seu Cereris fæcunditatem , ac rerum omnium affluentiam designandam usus fuisse Apuleius auctor est . Nam veluti lac profusum ex uberibus saginat fœtus , ita etiã è gremio telluris fruges productæ mitia alimenta mortalibus præbent . Proindè non inconsultè inter alia fercula , quæ in pompa Isiaca à sacris Aegyptiorum antistibus præferebantur , vasculum papillæ simile ab Apuleio recensetur . Luna quippe partibus præesse creditur , quia illius ope , propter vim propriam humoris , fœtus adiuuatur , & in vtero intumescit . Per innumeras demùm mammas Naturæ adscriptas infinitum non hominum solummodo , verùm etiã animantium , nec non vegetabilium numerum , quæ insimul alit , adumbrare haud dubiè voluerunt . Cum videlicet penè totum Deæ corpus varijs animalium figuris refertum , & diuersis fructuum generibus insignitum repræsentetur . Sed & Plutarchum audiamus referentem , quòd Lunare lumen generandi , atque humectandi vim habeat ; ac tam animalium fœtibus , quàm plantarum pululationibus conducat . Vnde Apuleio sæpiùs laudato Luna , siue Ceres omniparens , quasi omnia pariens & gignens dicitur . Nec verò ab hac semita discedit Mantuanus poëta , dum dixit .

Nec non & Tityon terræ omniparentis alumnum .

Cernere erat .

Enimuerò cùm omnia ab ea alantur , perinde atquè à nutrice & matre , signanter maternum nomen illi inditum est . Quò etiã epitheto Luna ab Orpheo cohonestatur , apud quem modò *Φερéκαρα* , modò *τελεοφόρη* indigetatur . Addi , si graue non est , insignem Lucretij lib. 2. ad hanc rem locum .

Deniquè cælesti sumus omnes semine oriundi :

Omnibus ille idem pater est . unde alma liquentis

Humorum guttas mater cùm terra recepit ,

Fœta parit nitidas fruges , arbuſtaquè leta ,

Et genus humanum : parit omnia secla ferarum

Pabula cum præbet , quibus omnes corpora pascunt .

Et dulcem ducunt vitam , prolemquè propagant :

Quapropter meritò maternum nomen adepta est .

Luculentè hoc identidem præfatus poëta & Philosophus ostendit alibi , ad quem lectorem remitto . Firmicus Maternus Mathem lib. 3. omnem substan-

stantiam humani corporis ad potestatem lunaris luminis pertinere auctor est . Idemquè lib. 4. Lunam humanorum corporum matrem scienter appellat . Luna etiam, eodem referente, terræ imperium ex vicinitate sortita, omnium animantium corpora & concepta procreat, & generata dissolvit . Diuus autem Augustinus de Ciuit. Dei lib. 7. Tellurem dici matrem asserit, quia plurima pariat; magnam, quia cibum cunctis subministret . Quæ omnia ambarum manuum porrectione iterum indicantur: liberalitas enim passis manibus olim figurabatur, vt scribit Diodorus Siculus lib. 4. Et has quidem ambas nobis porrigit, vt nos continuis beneficijs impleat, & iuuet in aduersis . Verùm his obiter allatis ad alia emblemata, quibus reliquum Dianæ corpus stipatur, desistere libet . Statuæ umbilicum tres cerui occupant, de quibus cum abundè supra dictum, Sphinges explicandas suscipiemus .

S P H I N G E S .

Vtrumque Dæ latus duæ Sphinges muniunt, quæ ab Aufoniana descriptione non discrepant: iuuat autem ipsummet vatem audire in ternario numero.

Terruit Aoniam volucris, leo, virgo triformis

Sphinx, volucris pennis, pedibus fera, fronte puella.

Inter vetustissimos verò scriptores non defuerunt, qui caudam draconis illi adiunxerint: sed in illa non morabor: consule si lubet Herodotum, Aelianum, Plutarchum, Solinum, Diodorum, Plinium, Clementem Alexandrinum, & Palæphatum, qui caninum etiam illi caput assignant . Potes prætereà genuinam eius effigiem ex infinitis propemodum monumentis antiquis obseruare . Hoc dicam, Sphingem Aegyptium fuisse inuentum, quam ex virgine, atquè leone compositam finxerunt: hac præsertim ratione ducti, quòd Quintili & Sextili mensibus, sub quorum tutela Leo & Virgo sunt, Nilus exuberet, vt Bellonius obseruauit . Apud Aegyptios item constans fama est, Sphinges præ foribus ædium sacrarum Isidis & Osiridis tanquam silentij, taciturnitatis, ac prudentiæ symbola fuisse collocatas, vt Synesius orat. de prouid. memorat: quibus signis templa Deorum adeuntes, vt tacitè vota facerent, monebantur, nec arcana numinum diuulgarent, sed mysteria sub his latitare præsentirent . Hanc autem Aegyptiorum doctrinam ad Ephesios transiisse ex germana Isidis, & Cereris cognitione autumare licet . Nam sicut Sphinx Memphitica, sacra ceremoniasque seclusas esse, & silentio regi oportere innuebat; sic non absimili ratione Cereris initia occultanda, obsignandaquè esse apud Ephesios figura

Sphingis Dianæ simulacro insculpta præmonebat . Quæ vt credibilia habeam , impellunt me tacita illa & operata Cereris apud omnes ferme gentes initia , & sacra : quæ nulla re magis quàm silentio constare Iustinus memorat . Ad quæ alludens Apuleius scribit : *Cætera , quæ silentio tegit Eleusis Atticæ sacrarium* . Porro mysteria Eleusina dicebantur , quod apud Eleusinos primùm inuenta fuissent , in quibus silentij fides adhibenda erat . *Mushera* , etenim vt Suidas interpretatur , ἀπὸ τῆς μύθου τὸ σῶμα dicebantur , ab ore videlicet claudendo : quod deceat eos , qui audiunt diuinas cæremonias , os obturare , nec ulli mortalium enunciare , ne oculis profanorum obuiæ polluantur . Initiationes etiam hæc Cereris mysteria dicebantur , vt Arnobius obseruauit : quia semper profanos arcebant , vt arbitris carerent . Omni exceptione maius erit hoc Horatij lib.3. Car. super hac re testimonium .

*Vetabo qui Cereris sacrum
Vulgati arcana , sub iisdem
Sit trabibus , fragilemquæ mecum
Soluat faselum .*

Ad cuius etiam mentem Tibullus canit .

*Non ego tentavi nulli temeranda Deorum
Audax laudandæ sacra docere Deæ .*

Verùm si in sacris Cereris hæc religiosi arcani obseruatio tenebatur , Cybeleia sacra non minori cultu , aut silentio peragebantur . Quod spectant illa vatis ,

hinc fida silentia sacris .

Cùm autem nocturno tempore altum sit vbiquè silentium , hac de causa Cereri , ac Cybeli noctu sacra celebrabantur . Quanquàm iuxta M. Varonis , & Diui Augustini sententiam multa in Cerealibus mysterijs tradebantur ad fruges maximè pertinentia , quæ omnia peculiari taciturnitate obsignanda erant . Apuleius item Eleusina mysteria , lætificas messium cæremonias appellat . Sphinges porro ex humano ferinoquæ corpore constabant : facie plerumque muliebri , nonnumquam etiam viriti ; quæ Androsphinges Herodoto dictæ . Quod symbolo non ineptè declaratur , Cereris beneficio ferinam illam & agrestem mortalium prisca æui barbariem in humaniorem , & urbaniorē vitam commutatam fuisse . Nam Ceres præterquàm quod frumentum inuenit , eius etiam subigendi rationem edocuit ; & leges dedit , quibus iustitiam colere mortales didicerunt : his autem beneficijs nulla maiora reperiri possunt . Vnde non sine causa ab Ouidio dictum est ;

Prima dedit leges , Cereris sunt omnia munus .

Sed & alia ratio de huiusce animalis symbolo hic expresso subesse poterit , si di-

si diligentius priscorum monumenta perpendantur . Aenigmata quippè & res abstrusas Sphinge designari nemo nescit . Naturæ autem arcana in tenebris iacere ; obliquas asperasquè semitas esse ; quæ mortales ad rerum naturalium intelligentiam introducunt , quis ignorat ? Certè non oportet nos crassa pinguiquè Minerua abditas rerum causas naturæquè mysteria inquirere : Sed temporis diuturnitate subtilioriquè indagine opus est , vt quantulumcumque cognitionem referamus . Iam Sphingis symbola Gryphes excipiant .

GRYPHES, DRACONES, ALIÆQUE

Feræ .

GRyphem fictitium animal esse notum est , ideoquè in eius descriptione variant auctores . Pleriquè ex Aquila & Leone compositum volunt : Aristæus Proconnesius apud Pausaniam incuruum illi rostrum aquilarum more , auritumquè caput adscribit . Quin & Gryphem Aegyptium fuisse commentum vetustissima illa ænea Bembi tabula docet . In ea nempe gryphes multis varijsquè formis cælati apparent : quod indicium est , hoc animalis genus Isidi gratum acceptumquè fuisse . Quare non mirum , si Dianæ Ephesæ attributi etiàm fuerint . Quamvis non desunt qui inter peculiaria Solis symbola reponant : ob igneam præcipuè vim , qua præditum esse memorant : vt non inconcinnè etiàm Lunæ , quæ Solis soror & coniux perhibetur , tribuantur , scilicet ob frequentem eius cum Sole coniunctionem , & à quò ignea fit . Iterum si ex Aquila & Leone gryphes compositi , Aquila rectè ad Solem , Leonis verò pars posterior (quòd & Macrobius annotauit) quia imbecillior , ad Lunare sidus referri poterit . Sic igitur sub hoc figmento vtriusque sideris socias vires , & effectus in omnibus rebus procreandis fouendisquè Ephesios prænotasse autumarim . Adhæc gryphes ob eximiam pernicitatem Lunæ competere videntur : quòd & de velocissimis alijs feris paulò ante referebamus . Post gryphes mystica sunt aliarum ferarum symbola , quæ Pantheras , vel leopardos , aut Tigres referre videntur ; sed ob similitudinem quarumnam potissimùm sint , arduum est dignoscere : ideò his non immorabor , sed ad notiora pedem referam ; præsertim cum in his nihil aliud quàm velocem lunæ cursum designari putem .

D R A C O N E S.

SAcrorum Ephesiorum præsides multa (vt præfati sumus) ab Aegyptijs mutuati, non mystico tantummodo Sphingis symbolo, verum etiam alijs primarium ciuitatis numen cohonestare volentes, geminos Dracones antiquissimo eius simulacro adiunxerunt. Nequè hoc sine recondito aliquo sensu factitatum crediderim: cum inter cætera animantium genera, quæ summo in honore apud Aegyptios olim fuerunt. Dracones siuè Serpentes enumerentur; quorum effigies in Isiaca Bembi tabula non semel appictæ conspiciuntur. Ac ne priscorum vatum subsidio carere videamus, Ouidium dabimus, qui serpentem in pompa Isidis describit:

Plenaquè somniferis serpens peregrina venenis.

Iuuenalis Sat. 6. etiam serpentes simulacro Isidis comitem inducit hoc versu:

Et mouisse caput visa est argentea serpens.

Tanta autem fuit apud priscos veneratione serpens, vt inter præcipua gentium mysteria decantaretur. Idipsum luculentè Clemens Alexandrinus, Iulius Firmicus, & Iustinus Mart. ostendunt. Nec defuere, qui serpenti- bus diuinitatem inesse dixerint: in quorum numero Taautes apud Eusebium, idquè ex Phœnicum Theologia. Quare cum ad Græcos eadem religio, vel potius superstitio translata fuerit, Ceres potissimum serpentes elegit. Omnino Apuleiana Ceres draconum in pinnato curru conspicua incedere fingitur. Orpheus verò in hymnis Cererem in curru, Draconesque eam trahentes describit: quod splendidè Ouidius Fast. lib. 4. expref- sit, dum Cereris ex Sicilia profectionem describit.

Quò simul ac venit, frenatos curribus angues

Iunxit, & æquoreas sicca pererrat aquas.

Tale quoquè est illud prælaudati vatis, dum Deam Celei Menolinæ hospiti- um deferentem recenset:

Dixit, & ingrediens nubem trahit, inquè dracones

Transit, & alifero tollitur axe Ceres.

Non pauca marmorea monumenta eodem planè schemate, quo hîc de- pingitur, Cererem affictam referunt: causam verò huiusce figmenti inqui- rere conducit. Draconis symbolo terram significari credidere multi, quòd eam toto corpore penè perrepens verrere videatur. Sed quoniam non Cereris modò numen, verum etiam Dianæ, sub hac statua agnoscebatur, Diana ipsamet adeunda erit, vt rationes ob quas serpentes seu dracones in complexum receperit, inueniamus. Pausanias in Arcad. scripsit, inter alia signa, quæ in Dominæ siuè Heræ fano reponebantur, Dianæ vnum repo-

repositum fuisse ceruina pelle velatæ, pendente ex humeris pharetra, altera manu lampadem, Dracones duos altera gestante. Naturæ numen prudentissimum fuisse ex veterum elogijs superius ostendimus. Prudentiæ enim symbolum Serpens, quem & insuper sapientiæ indicem vetustas esse voluit. Hunc præterea in delicijs fuisse ferunt propter peculiarem illam excubandi vigilandique vim, qua præditus est, & ob acutissimam oculorum aciem, quæ omnia Lunæ indefessæ competunt: siquidem suo splendore noctu cuncta collustrat. Per eius insuper eximiam celeritatem, flexuosos meatus, lapsusque erraticos, Lunæ iter sinuosum designari potest. Dracones demùm cornibus è fronte prominentibus insigniti; & hanc fortassis ob causam sub Dianæ tutela admissi fuerunt, quia omne cornigerorum genus Luna, vti iam dictum est, sibi vendicat.

B O V E S.

Peculiari quadam religione Boues Cereri, Lunæ, nec non & Isidi consecrauit antiquitas. Cereri quidem ob agriculturam, quia semina vix absque à ratione proueniunt. Et hoc vnico symbolo telluris fecunditas demonstratur: huiusque sub effigie à nonnullis gentibus, & præsertim à Phrygibus cultam fuisse ex priscis monumentis deprehendimus. Aegyptij quoque hieroglyphicis literis, cùm terram significare volunt, ponunt bouis figuram. Dianam quinetiam in insula quadam sinus Persici tauri sub imagine summo in honore habitam fuisse Dionysius Alexandrinus memorat. Apud priscos verò tanta fuit huiusce animalis veneratio, ob summam illius in rusticis laboribus sustinendis patientiam ac tolerantiam, vt tam capitale esset bouem aratorem necasse, quàm ciuem: cuius rei exemplum habeatur apud Plinum. Huius etiam encomium Varro lib. i. r. de re rust. decantauit his verbis: *bos socius hominum in rustico labore, & Cereris est minister*. Non absimilia ab Aeliano var. histor. lib. v. referuntur, cuius hæc sunt: *bouem aratorem, qui iugum trahit, vel in aratro, vel in palustro ne macies: quia ille etiam agricola est, & humano generi laborum socius*. Pythagoras apud Ouidium mansuetam, cicuramque huius animalis naturam explicans in hæc verba prorupit:

*Quid meruere boues, animal sine fraude doloque
Innocuum, simplex, natum tolerare labores.*

Hanc igitur ob causam in sacris Cereris interdictum erat ne bos adhiberetur, propter varia commoda, quæ mortalibus afferre solet. Iterùm Ouid. in Fast.

*A boue succincti cultros remouete ministri.
Bos aret, ignauam sacrificate suem.*

*Apta iugo cervix non est ferienda securi,
Vivat, & in dura sæpe laboret humo.*

Cur verò hoc animal Lunæ sit adscriptum, ante alios nobis rationem suggerit Lucretius Grammaticus his verbis. *Luna verò quòd propius Tauro adhareat, vacca idest boue figurabatur.* Eius autem exaltationem esse in Tauro Iulius Firmicus, & Porphyrius testantur. Lunæ currui boues Ausonius ad Paulinum adsignat:

Iam succedentes quatiebat Luna iuuenos. Et Claudianus:

Quo Phaëton irrorat equos, quo Luna iuuenos.

In nummis antiquis Sept. Seueri, Antonini Caracallæ eius filij, nec non & Iuliæ Piæ Luna stat in biga, quam gemini boues trahunt. Bouis item cornua Lunæ præsertim fuisse gratissima testatur Orpheus hymno Dianæ. Quin & ab illorum figura peculiare nomen sortita est *παργή* enim & *παργή* dicebatur, vel à boum cornibus, vel ab aspectu quo apparet, cum corniculata est: aut certe quia id animal terræ culturæ deputatum est. Boues item apud Aegyptios Isidi in delicijs præcipuè fuerunt, vti monuit Herodotus, referens illis morem fuisse boues mares Osiridi, fœminas verò Isidi dedicare: cuius auctoritati Diodorus Siculus adstipulatur. Inter alia autem antiquitatis analec̃ta, quæ in Musæo meo asseruantur, Isis ex nigro lapide effigiata visitur, supra cuius caput bouina cornua assurgunt, quibus summa rerum abundantia, & fertilitas designatur: nam secundum Salomonis xiv. Prouerb. sententiam, *Vbi plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bouis.* In apparatu sacrificiali, seu pompa Isiaca, bos inter alia fercula à Protomythis præferebatur, vt in marmore perueteri obseruauimus. Dianæ porrò apud Romanos, non secùs quàm Isidi apud Aegyptios, boum cornua sacrata deprehendimus. Hi etenim in vestibulo Templi Dianæ Montis Auentini ex vetustissimo ritu boum cornua affigebant. Quid si omnes hæc Deas boue gaudere diximus? Numquid etiam in ipsius Naturæ parentis delicijs esse poterunt? Certè quidem: nam ad illam omnium ciborum, & alimentorum, quibus mortales sustentantur, officium pertinere antiqui putarunt. Boui quippè nomen à nutriendo factum volunt. ΒΩ enim nutritio sonat: si quidem labore suo in terra exercenda nos continuo nutrit. Vetus autem Glossa super Exod. cap. 22. beneficia, quæ à boue percipimus, enumerans: *Bos (inquit) in primis immolatur, arat, pascit carnibus, lac dat, & corium diuersis vsibus ministrat.* Ad hæc multiplicia comoda Hesiodus respiciens bouem inter familiæ partes reposuit. Is enim libro, qui inscribitur Opera & Dies, domum ex viro, muliere, & boue aratore constare indicauit. Quàm verò appositè Ephesij boues laboriosissimos vtilissimis Apibus associarint, in hoc marmoreo Naturæ simulacro mox ex sequentibus innotescet.

A P E S.

Solæ ex volatiliū, & insectorum genere Apes Dianæ consecrari, ipsiusquē corpus symbolico argumento cohonestare meruerunt. Et hæ quidem ternæ vtrinquē effictæ, ac rosīs immixtæ latera Deæ muniunt. Nec immeritò sane: cū iuxta præceptum Plinij rosæ iuxta alucaria sint collocandæ. Cur vero Dianæ, Cereri, Terræ, & rerum parenti Naturæ in delicijs fuere? An cū virginitatis cultrix sit Diana, Apes ei adscriptæ ob incorruptam virginitatem? Castas profecto Apes Petr. Damianus epist. 15. lib. 1. describit, cum inquit: *Apes sobolem successuræ posteritatis enutriunt, ut virgines perseverent.* Quin & naturali quodam instinctu res Venereas adeò auersantur, ut eos, qui recens operam Veneri dederunt, acrius inuadant, quod Plutarchus in coniugalibus præceptis annotauit. Consona etiam sunt illa, quæ de integritate earum, virginali cecinit Virgilius Georg. lib. iv.

*Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem soluant, aut fetus nixibus edunt.*

Quod ipsum luculentè Quintilianus in declamatione, quæ *Apes pauperis* inscribitur, ostendit his verbis: *Non illas libido progenerat, domitrixq; omnium animalium Venus.* Eucherus autem Apem virginitatis symbolum esse tradit. Vide, si lubet, Albertum Magnum lib. 17. de An. tract. 2. cap. 2. & miram Apum castitatem agnosces. Quare cū Diana summoperè virginum moribus, ac consortio delectetur, non mirum si purissimas Apiculas in complexum tanquam aptissimas comites receperit. An non Dianæ exemplo Apes in montibus degunt, & locis ab hominum consuetudine remotis gaudent? Aliam causam habet: Apes rorem ex floribus legunt, fauos inde conficiunt; non ineptè igitur Dianæ seu Lunæ alumnae dicuntur: cum Alcman poëta Lyricus, vel ipso Macrobio Satur. lib. 7. teste, rorem aëris ac Lunæ filium esse dixerit: & peculiari encomio Luna roscida nominetur. Aliud occurrit, quod hîc attexam; Apes propter eximiam velocitatem Lunæ tribui: scitè enim ab Ouidio agiles nuncupantur. Verùm libetne, ut quid iam Apis cum Cerere peculiare habeat, disquiramus? Porphyrius in antro Nympharum Apes Cereris ministras statuit: numquid ob puritatem? hoc equidem sentire Pindarus in Pyth. videtur: cuius interpretes ad hæc verba,

Οἱ γὰρ ἐν τέτρῳ λόγῳ χηνοῖς ὀρῶσι μελίστας.
Propriè quidem, ait, Apes Cereris ministras appellauit propter earum puritatem: impropriè verò omnes alias animantes. Idem Pindarus alibi

Cerem in solemnibus sacris Apibus delectari scribit : quo factum crediderim, ut cum Ceres maximè à sanguine abhorreat, mella inter alia libamina sibi asciuerit. Pausanias in Eliac. author est, Eleos cum in Prytaneo monte Cereri sacra facerent, thure & melle subactum triticum adoleuisse. Idemquè in Arcadicis refert, Cereri Phigaliensi fauos fuisse oblatos. Et hoc instituti genus ad Romanos usque transijt : nam quotiescumquè Ambaruale sacrum pro maturis frugibus fiebat, faui cum libamenti offerebantur. Adeò ad impetrandas fruges Apes valere credebant. Quò mirè facit quod de Trophonij Oraculi origine Pausanias in Beotic. prodidit, cuius verba adscribere non pigebit : *Cum unum, inquit, & alterum annum nullis terra imbribus irrigaretur, è singulis ciuitatibus Delphos missi sunt, qui opem implorarent. His siccitatis remedium exposcentibus Pythius Apollo imperauit, ut Lebadeam venientes à Trophonio mali auxilium quærent. Lebadeam itaque profecti, cum Oraculum reperire non possent, Saon quidam Acrephniensis, collegarum natu maximus, cum Apum examen conspexisset, quocumquè illæ diuertissent, sequi statuit. Vbi igitur eas ad speciem quandam aduolantes vidit, & ipse subiens oraculum, quod quærebant, illud esse intellexit. Quo inuento, quæ iamdudum inculta, & squallens terra iacuerat, imbribus tandem saturata breui florida, ac frugifera fuit. Quonam tandem iure Apes Cybelem attingant, videamus. Papauer, ut Eusebius monet, Ciuitatis est symbolum, ob multitudinem scilicet granorum, quæ in eo, tanquam in ciuitate ciues stipantur. Pari ratione Apum alueare ciuitatis seu reipublicæ congruum potest argumentum constitui. Apum quippe labor, & vita indefessa, nihil aliud est quàm exemplar reipub. optimis legibus, & ciuili disciplina institutæ. Quin ut hominum frequentia conseruantur vrbes, sic in aluearibus Apes : adeò nempè frequentia, & societatis amatrix est Apis, (quod Maufonius annotauit) ut si sola relinquatur, desiderio tabescat, & moriatur : quod etiam innuit Cicero Offic. lib. 1. *Apum examina non fingendorum causa congregantur, sed cum congregabilia natura sint, fingunt fauos*. Igitur sicut inter ciues officia reipublicæ diuiduntur, sic etiam Apes inter se labores, & opera in melificando partiuntur : nulliquè licet otari, sed ignauos abs se propellunt. Tangit hanc earum naturam Virgilius :*

Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.

Non immerito igitur sub Cybeles famulatu Apes stauendæ, sub cuius tutela vrbes. Addatur & istud, Cybelæ & Cereri æquè communia fuisse cymbala : at quis nescit Apes dissipatas, & displicatas, ut loquitur Varro de re rust. lib. 111. cymbalis & plausibus in vnum locum reduci ? hæc sciens Claudianus cecinit.

qualis

*qualis Cybeleia quassans
Hyblaëus procul æra senex reuocare fugaces
Tinnitu conatur Apes.*

Apibus igitur & Cybelæ æra communia, sed & Lunæ quoque: consueuerant quippe veteres delinquente Luna æra pulsare: cuius moris meminit Manilius Astron. lib. 1.

*Ultima ad Hesperios infectis volueris alis,
Seraquæ in extremis quatiuntur gentibus æra.*

Ceres non minùs digno quàm proprio elogio Munifica dicebatur: ita etiam Apis munifica nuncupanda, gratis enim nobis mellificat, & sine impendio labores suos mortalibus elargitur. Deniquè ipsius Telluris feracitas vbertasquæ non potuisset alio melius, quàm Apis symbolo subintelligi. Verùm offert se præcipua quædam mihi ratio, cur Ephesinæ Dianæ simulachro Apes insculptæ fuerint, eamque insinuat Philostratus his verbis; *Τί ἐν αἱ Μῆσαι δέδωκε; ἢ ὅτι ἐπὶ ταῖς πηγαῖς τῆς Μελιτῆς; Ἀθηναῖοι πρὸς Ἰωνίαν ὅτε ἀπώκειτο, Μῆσαι ἠγοῦντο τὴν ναυτικὴν ἐν εἰδὲς μελίτῃ.* *Quidnam huc Muse? Quid ad Melitis fontes? Cum Athenienses Ionicas colonias ducerent, Muse classis duces fuere, sub Apum specie.* Quod & ante Philostratum Himerius Sophista annotarat, ut à Leone Allatio linguæ Græcæ peritissimo accepi. Quo factum ut in huius beneficii recordationem Ionicarum Urbium princeps Ephesus has etiam Apes, principis sui numinis simulacro insculperit. Hæc de convenientia symbolorum satis: nunc earundem opportunitates explicabimus.

APVM ET MELLIS COMMODA.

Placetne ut Apis dotes & mellis commoda perscrutemur? Naturam veluti matrem prouidam, & totius generis humani susceptricem, cum multis mammis supra produximus. Verùm cum ipsius lactis vsus ad reliquam hominis vitam educandam sufficere minimè posset, indulgenter varia fructuum genera subministravit, ut faciliùs mortales sustentarentur. Ad hæc autem exoptatissima Naturæ dona sagax Ephesiorum religio respiciens, non sine mente cum infinitis illis papillis vberriam fructuum copiam, quibus sertum lemniscatum refertum conspiciamus, velut ex eius sinu productam mammis associauit. Cùm autem sine lactis usu, & frugibus hominis vitam posse sustentari Ephesij cognouissent; beneficio videlicet ac edalio mellis; ideò Apes Naturæ simulacro tanquam ministras hominibus necessarias adiunxerunt. Ipsemet Iupiter ante omnes, Antonino Liberali teste, Apum beneficentiam sensit; illi

quippe in antro Cretensi vagienti Apes mella tanquam diuinum nectar pro alimento dederunt. Sed conuenientius sit ex Lactantio lib. 1. cap. 2. dicere, Melisiam regis Cretensis filiam vnà cum sorore Amalthea Iouem puerum educaſſe; illam ſcilicet melle, hanc verò lacte caprino. Poſt Iouem Beroë quoque mellis alimonio nutrita: ſic refert Nonnus Dionyſ. At enimuerò non vni Ioui, nec ſoli Beroë mellis edulia communia: verum etiam primitiuus mos erat, vt peculiariter hoc cibo pueri paſcerentur. Ideò Moſchius iubet, vt nutrix os infantis melle illinat. Apud Ouidium Faſt. lib. 4. etiam Triptolomo infanti lac, poma, & mella edenda dantur.

Mox epulas ponunt, liquefacta coagula lacte,

Pomaque & in ceris aurea mella ſuis.

Hieroniam autem, cum iuſſu patris expoſitus fuiſſet, quòd ex ancilla natus crederetur, humanæ opis indigenti Apes in os mella congeſſere: quo oſtento pater ab haruſpicibus admonitus filium recipiendum duxit, moribus, & diſciplinis illis erudiendum curauit, quibus poſtmodum ad præſignatam regni maiestatem facile peruenit. Quare Apis eodem nutricis epitheto decorari poteſt, quo Diana ab Orpheo cohoneſtatur; vtraque enim *μαλδδρόφῃ*, hoc eſt, puerorum nutrix eſt, quo etiam nomine Diana apud Diodorum vocatur: quòd ſcilicet ad eam infantiam, & ciborum officium pertinere veteres exiſtimarent. Attexatur & illud quoque, Pindarum, cum è paterna domo pulſus & expoſitus fuiſſet, ab Apibus educatum, teſte Aelian. de var. hiſt. Et eius filias paterno præſidio & opibus carentes è benigna Veneris manu caſei, & mellis edulia ſuſcepſiſſe.

Verum enimuerò hoc pretioſi nectaris alimentum non infantibus primulæ ætatis tantummodò exhibitum, quinimo grandæuis, & longæuis etiam hominibus pergratum ſalutareque fuiſſe priſcorum pagina nobis ſuggerunt. Huiusce cœleſtis liquoris meminit & ipſe Homerus, apud quem Machaoni, Neſtorique annoſo, mel & cepa tanquam lautiffimæ dapes uſui fuerunt; in quorum ſchola Neſtoris vxor enutrita, Patroclo cepam cum melle recenti aurea in lance appoſuit. Hic etiam audire iuuat Poſſidonium referentem, Myſios religioni indulgentes ab animantibus abſtinuiſſe, & eam ob cauſam pecus omne viſaſſe; melle verò tantum, & lacte vitam ſuſtentatſſe. Prædictis calculum ſuum adiicit Euſtathius in Iliad. x. & frequentiffimum veteribus fuiſſe mellis uſum refert, Pythagoræque exemplum adducit, qui ſolo melle, tanquam diuino pharmaco, contentus diu vixit. Similia prodidit Ariſtoxenus philoſophus & muſicus nobiliſſimus, qui Pythagoræ ſectatores vt plurimum melle uſos enarrat. Hic etiam traho illud Athenæi de Democrito, cui non modo mellis ſuffitus, verum etiam ipſius vapor naribus admotus tam ſalutare beneficium contulit, vt per multos annos ſanus,

sanus, & incolumis permanferit : vnde interrogatus, quonam pacto diù quis sanus eſſe poſſet ; Si interna, inquit, melle rigaris, oleo autem extrema . Zenoni verò philoſopho non cupediarum nobiles illi artifices edulia parabant, ſed modico pane, & melle menſam onerare ſtudebant, vt in eius vita Laërtius retulit . Sic etiam educati fuere Antiochus medicus, & Romulus Pollio, qui ſcientiam Apicianæ popinæ explodentes, melleis alimentis abſquè alijs ferculis in vltimam vſquè ſenectam vitam protraxerunt . Cæterùm valeat apud nos Diophantis authoritas, qui de re ruſtica librum conſcripſit, aſſerentis in longa æui ſpatia vitam eos producere, qui continuo mellis eſu vterentur . Hanc verò vnicam ob cauſam Cyrenios longæuos dici volunt, vt ex Athenæo obſeruare licet, quòd aſſidua mellis eſitatione delectati fuerint . Poſſe ex præfatis hoc pretioſo nectare hominis vita abſquè vlllo alio cibo ſuſtentari . Audi præterea, ſi graue non eſt, ipſummet Hippocratem medicinæ parentem, de melle diſſerentem . *Vinum & mel optima iudicata ſunt hominibus, ſi iuxta naturam & ſanis, & debilibus cum temporis oportunitate, ac mediocritate exhibeantur* : tùm alibi, *mel cum alijs quidem comeſtum & nutrit, & bonum colorem exhibet* . Eadem Celſi mens fuit, atquè adeò non paruum nutrimentum humanis corporibus à melle conferri ſcripſit ; quæ ne temerè, & ſine ratione dicta videantur, age ſis mellis proprietates expendamus .

MELLIS VIRES ET PROPRIETATES.

PRincipiò quidem mellita medicamenta, diuiniq; huius nectaris potiones quantum in medicina valeant, ipſimet medicinæ parentes Hippocrates & Galenus abundè prodidere . Quæ Plinium etiam non latere : tradidit quippe mel conſeruandi facultate pollere, vlcera vetuſta expurgare : quod & Porphyrius ſignificauit . Apuleius autem Platonicus in libello, quem de viribus herbarum contexuit, mirificas mellis virtutes in varijs ægitudinibus, morborumq; curationibus refert, obſeruatque liquorem illum cum herbarum ſuccis & mandragora mixtū ſaluberrimum eſſe . Porro inter præcipua remedia, quæ ebrijs medici olim adhibere ſolebant, panem melle oblitum Macrobius Satur. lib. 1. c. 7. recensuit . Mel quoq; deſiccandi vim habet, firmatque vulnera vt idem autor Sat. lib. 7. cap. 12. obſeruauit, his verbis : *Nam quæ vndanda ſunt, corporis, vino fouentur ; quæ ſiccanda ſunt, melle detergantur* . Cum potiones amaræ præbendæ olim erant, poculi ora melle illinebantur . Poſſem infinita alia recensere ; ſed longioris id operæ, & aberramenti prolixioris foret . Addam tantummodò, corpora
huma-

humana, non solum dum viua sunt, Apum muneribus recreari, & iuari; sed postquam etiam anima destituta sunt, beneficio mellis feruari. Constat etenim, defunctos in melle sitos à fœtore & putredine defendi. Valet inprimis apud nos Xenophontis ΕΜΜΩΝΩΝ lib. 5. autoritas, asserentis Agesipolin Lacedemonium graui morbo affectum, eoque die septimo consumptum, in melle positum, & Lacedæmonem reuectum, regiaque sepultura fuisse donatum. Stautius in Siluis scribit Alexandri Magni cadauer melle litum putredini non fuisse obnoxium. Plinius etiam refert Hippocentaurum Claudio Cæsari ex Aegypto illatum in melle conditum fuisse, ex more rituque illius gentis: qui mos Babylonijs etiam & Assyrijs familiaris fuit. Quam consuetudinem non parum iuuant illa Varronis *ωὐτὸς τὰ φῆς* apud Nonium in nomine, Vulgus: *Quare*, inquit ille, *Heraclides Ponticus plus sapit, qui præcepit ut comburerent, quàm Democritus, qui ut in melle seruarent: quem si vulgus secutus esset, peream si centum denarijs calicem mulsæ emere possimus.*

Verum ne insipida quæ protulimus esse videantur, paucula tanquam bellaria apponam, quæ ad victus lautitiam, epularumque magnificentiam spectant. Frequentissimum apud veteres fuisse mellis vsum in obsonijs, & condimentis vulgatæ autorum paginæ abundè testantur. Apicius insignis ille Opsophagus ante omnes idipsum non paucis in locis significauit, quem vide, si animus est tibi ista pernoscere. Ad parandas certè in lautioribus conuiujs delicias, bellaria mellita excogitata, ac in secundis mensis apposita. Sic Varro apud Aul. Gellium lib. xiii. cap. xi. bellaria secundæ mensæ mellita esse debere præcipit. Quò trahi possunt illa dulciarij pistoris apud Martialem verba.

Mille tibi dulces operum manus ista figuras

Extruit, huic uni parca laborat Apis.

Placentæ etiam mellitæ auidè inter conuiuas expetitæ: vnde Horatius epist. 2.

Pane egeo, iam mellitis potiore placentis.

Placentæ vt plurimum ex farina hordacea, casco, & melle simul commixtis parabantur. Edulia autem illa, quæ in melle cocta sunt, maximè concoctionem in ventriculo iuuare docet Plinius lib. xx. cap. ix. Idemque alibi refert semen tritum candidi papaueris cum melle in secundis mensis apponi solitum: plura prætermitto, quàm describo. Ad vinum melle temperatum venio, quod vini genus in lautioribus conuiujs olim expetitur: Vnde est illud notum Martialis in Xenijs.

Attica nectareum turbatis mella falernum,

Misceri docet hoc à Ganymede merum.

Primus omnium mortalium Aristæus mella vino miscuit; miscendi autem

tem rationem Plinius lib. xiv. cap. xc. de re rust. Columnella edocent. Sed quoniam hæc potius gulæ irritamenta, quàm res humano generi necessarias respicere videntur, ad alia luculenta Apum munera, quæ in vitæ humanæ subsidium munificè concessa sunt, pedem referre lubet.

Ceræ non infrequentiores, quàm mellis vsus : hac Deorum, heroumq; imagines formabantur; exornabantur atria: hinc maiorum vultus ducti; accensi Deorum funales; Pictorum tabulæ inceratae: hinc obserata vulnera: vnde Valerij Flacci versus,

Vel pice, vel molli concludere vulnera cera:

Pugillares seu tabellæ ceratae, in quibus stilo æneo, aut ferreo literas exarabant. Plautus in Asinaria.

Nec ulla sit cera, ubi facere possit literas.

Præter allata Apum munera Propolis potest adiungi: sed ne longior sim, ad Plinium lib. xi. cap. vii. te remitto: qui rectè dixit Apes hominis causa genitas esse; nam quicquid laboriosissima Apum familia operatur, in communem hominum vtilitatem cedit. Ex dictis liquere satis puto, cur Dianæ seu Naturæ sacrae Apes. Istud tantum corollarij loco attexam, in sanctiore Eminentissimi Cardinalis Francisci Barbarini Ceimeliarchio gemmam videri in qua tres Apes cum aratro expressæ, quarum duæ iunctis sub iugum ceruicibus terram proscindunt; altera verò coloni vice fungens stimulo comites excitat. Quo hieroglyphico tanquam muta quadam poësi animos segnes non solum ad labores incitare, verum etiam tacitis religionis Eleusinæ præceptis instituere prisca sine dubio voluerunt.

R O S Æ .

Rosæ binæ hinc atquè hinc dispositæ, solertis ingenij arbitrio Apibus intermixtæ fuerunt, vt omnium florum fructuumquè primitias designarent: flores certe fructus promittunt: rosæ præsertim, quas poëtæ indiscriminatim pro quibilibet ferè floribus ponunt. Horum vestigijs Dianæ opifex inhærens rosam illi tribuit, credo ad terræ fertilitatem designandam. Ac licet rosas tanquam sibi proprias Venus vendicet, non obstat tamen quin & has Cereri adiudicemus. Percelebris enim est illa vestis Cereris apud Apuleium ex varijs florum generibus contexta. Rosacea item illa corona, de qua plenius supra differuimus. Quid si & hic rosarum ornatus memoriam raptus Proserpinæ inculcet? Ferunt quippè eam Siculis in campis rosas legentem à Plutone raptam. Vt vt sit, Diana rosis ornata certè inducitur, nempe quòd earum calices nocturno tempore vt plurimum explicari soleant. In pompa vero Magnæ matris rosæ

ante

ante Deæ simulacrum spargebantur : vt à Lucretio lib. II. traditum. obseruauimus .

Aere atquè argento sternunt iter omne viarum ,

Largifera. stipe ditantes , pinguntque rosarum

Floribus , umbrantes matrem , comitumque cateruas .

Pertinent igitur ad Cybelem & Lunam rosæ : nec immeritò , cum florum Reginae sint , omnem vegetantem naturam , quæ succum & alimentum è terra ducit , adumbrare creduntur .

F A S C I Æ .

Inferiora statuæ tribus reuincta sunt fascijs , non dubiè quin ex Aegyptiorum disciplina , prout ex priscis illorum monumentis ac etiam ex hieroglyphica Bembi tabula liquet ; qui Isidèr versicoloribus vittis toto corpore vinctam adumbrabant . His autem vittis Lunæ in elementorum coagmentatione varias operationes , & effectus mysticè designabant : vel certè , quæ Heliodori sententia est , varias Lunæ facies , & aspectus indicabant . Possis & circulos illos seu coronas , quibus Luna sæpe cingitur , in fascijs intelligere . Aut fortè per has innuere voluerunt , res quasque è terra natas cursu temporis rursus in terram redire . Luna verò , vt supra annotauimus , vitæ mortisque dominium habere credebatur . Quod si velis has tænias ad Cererem referre , non pugnabo , cum hæc omniparens , & commune rerum omnium sit sepulchrum . Ideoque corpus eius fascijs obligatum fingi potuit , vt innueretur , semina medio anni spatio sub terra veluti in vtero Cereris oculi , indeque per occultam vim reddi cum fœnore .

Soli pedes lustrandi supersunt . Sunt autem ex marmore nigro in se contracti , & eo modo compositi , quo omnium ferme Deorum simulacra Aegyptios formasse refert Herodotus . Ocreati non sunt vt in alijs Dianæ statuis , sed nudi , impedimentisque soluti , vt præcipuè tanti numinis propensa voluntas , maternique affectus erga mortales dignoscerentur .

Hæc fere dicenda habui de his symbolis , & hieroglyphicis : nec diutius in ijs immorabor : cum liquido iam constare credam , hæc omnia ab Ephesiorum hierophantis præsertim electa fuisse , vt latentes rerum naturalium causas , sub his quasi sub arcanis inuolucris obtegerent , honestoque philosophiæ obtentu velarent : quo facilius cæcutientibus imperiti vulgi oculis imponerent . Siue vt per hanc figurarum symbolorumque varietatem , Dianam suam augustiorem redderent ; sub cuius effigie Naturæ rerum omnium procreatrix numen , vt in limine operis ex Diuo Hieronymo

nymo attigimus, contineri volebant. Porro Naturam ipsam non modò Ephesij, verùm etiam pleræque aliæ gentes tanquam Deam diuinis honoribus affecerunt. Et Macrobius refert Isim supremum Aegyptiorum numen, nihil aliud esse, quàm terram, naturamue rerum. Epicurus verò mundi huius gubernatorem solam naturam statuebat: vt ex Minucio Felice in Oct. colligere est: *Etiam (inquit) Epicurus ille, qui Deos otiosos fingit, Naturam tamen superponit.* Eadem quoque mens fuit Senecæ lib. 4. de benef. qui Naturæ diuinitatem tribuit his verbis. *Natura hoc mihi præstat; non intelligis te, cùm hoc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud est Natura, quam Deus, & diuina ratio toti mundo, & partibus eius inserta?* Huc trahi posset Lactantij auctoritas, Naturam pro Deo primitus habitam declarantis: consule eum, si lubet, aut si plura Naturæ encomia desideras, hymnos qui sub Orphei nomine circumferuntur, adi. Ceterùm tanta fuit Dianæ Ephesiæ gloria, tanta religio, vt non à finitimis tantummodò, verùm etiam à remotissimis populis eius effigies peculiari studio coleretur: ità refert Strabo, qui & in extremitate Ferrarij Hispaniæ promontorij fanum Dianæ Ephesiæ fuisse prodidit. Pausanias autem multis in locis cultam eam fuisse obseruauit: scribit enim de Corintho: *In foro, vbi plurima sunt templa, Diana est Ephesia cognomento.* Eodem quoque teste in porticu Megalopolitana signum Dianæ Ephesiæ positum fuit. In Arcadicis Templum Dianæ Ephesiæ apud Elcam Arcadiæ oppidum extare retulit. Massiliæ quoque Iustinus hanc Deam adoratam fuisse memoriæ prodidit. Demùm non paucæ eius marmoreæ statuae, quæ hodie Romæ visuntur, satis superque indicant, hanc peculiari cultu Romanos fuisse prosequutos. Verùm absolutis tandem celeberrimi huiusce simulacri symbolis & partibus, operæ pretium facturum me puto si pauca de templo, vbi signum illud asseruabatur, retulero.

TEMPLUM DIANÆ EPHESIÆ.

Ephesus, vt vult Stephanus, Ioniæ est vrbs clarissima; Lydiæ, vt Herodotus: Asiæ certè lumen Plinio dicta est. In ea Dianæ templum nobilissimum, quod cæteris pulchritudine, & varietate marmorum, columnarum numero, ac ipsius etiam structuræ concinnitate, nec non & copiosa supellestille prælatum fuit, atque inter orbis miracula annumeratum. Placet igitur eius quantulamcumque adumbrationem ex Plinio lib. 36. cap. 19. exhibere. *Magnificentiae (inquit) vera admiratio extat templum Dianæ Ephesiæ ducentis, vel vt alij volunt, quadringentis viginti annis factum à tota Asia: in solo id palustri fecere, ne*

*terra motus sentiret, aut hiatus timeret. Rursum ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea substruere carbonibus, dein velleribus lanæ. Vniuerso templo est longitudo quadringentorum vigintiquinque pedum, latitudo, ducentorum viginti. Columnæ centum viginti septem à singulis Regibus factæ; sexaginta pedum altitudine, ex ijs triginta sex celatæ. Quales fuerint trabes, ex Vitruvio suprâ indicauimus. Valuæ autem ex cupresso compactæ, quæ & ad quatuor vsque ætates intactæ permanserunt, vt Theophrastus hist. plant. lib.v. annotauit. Coeterum tanta fuit templi maiestas, vt ansam Plinio dederit asserendi, *Coetera eius operis ornamenta, plurium librorum instar obtinere.* De primis eius auctoribus inter se non conueniunt scriptores. Liuius à ciuitatibus totius Asiæ factum ex vulgari fama refert. Alij maluerunt ab Amazonibus extructum: quò faciunt versus illi Nonni in Dionys. quos in limine sermonis adduximus. Pindarus apud Pausaniam in Achaicis idem fatetur, atque adeò eleganti carmine Amazonibus bellum Theseo inferentibus hoc opus assignat. Id etiam Hyginus insinuat, & addit insuper, ab Otrita Amazone Martis coniuge dedicatum. In ea quoque mente Pimandri interpres, Pomponius Mela, & Solinus lib. 1. cap. 41. quibus tamen neutiquam consentit Pausanias in Achaicis: sed Eræsum hominem indigenam, Ephesumque Caystri fluminis filium tantæ molis auctores facit: quin & ab Epheso urbem denominatam asserit. Quocumque auctore excitatum fuerit, tantæ fuit magnificentiæ apud priscos, vt inter septem orbis miracula adnumeratum, non vltimum locum habuerit. Antipater illud spectaculis omnibus antepone non dubitauit. Eadem fiducia Hyginus primum illi locum inter orbis miracula tribuit. Non me tamen fugit, alios esse qui secundum illi locum assignent. Callimachus poëta illustris in hymno Dianæ, nihil præcellentius & admirabilius à Sole oriente conspici dixit. Sed omnium elegantissimè huius Templi augustam magnitudinem depingit Philo Byzantius antiquissimus scriptor libello de vii.*

orbis miraculis, cuius locum harum elegantiarum studiosi vnà mecum debebunt V. Cl. Lucæ Holstenio, qui eum libellum iam dudum cum alijs editioni paratum seruat: vnde hæc interim amicissimi viri beneficio cum eiusdem versione Latina profero.

Θ Ε Α Μ Α Π Ι.

Ο' ἐν Ε'φέσῳ ναὸς τ' Ἀρτέμιδος.

Ο' Τῆς Ἀρτέμιδος ναὸς ἐν Ε'φέσῳ μόνος ὅστις Θεῶν οἶκος .
 παλαιότερον γὰρ ὁ θεασάμενος τὸν τόπον ἐνηλλάχθαι , καὶ τὸ
 ἐρεάνειν τ' ἀθανασίας κόρυτον ἐπὶ γῆς ἀπηχθεῖν . Γίγαντες γὰρ οἱ
 τῇ Ἀλφειῳ παίδων ἐπὶ πλὴν εἰς ἔρανόν ἀνάβασιν ἐργάζετο , ὅσοι
 χωννύοντες ἐν ναόν , ἀλλ' Ὀλυμπεῖ . ὥστε τ' μὲν ἐπιβολῆς
 Τολμηρότερον εἶναι τὸ πόνον , ἔπειτα πόνον ἢ πλὴν τέχνην . καὶ γὰρ ἔδαφον
 τ' ὑποκειμένης γῆς λύσας ὁ τεχνίτης , ἐπὶ τὰ βάθρα τῶν ὀρυγμάτων
 καταβιβάσας , εἰς ἀπὸρον ἐβάλετο τ' κατώρυγα θεμελίωσιν , ὅρων
 λατομίας δαπανήσας εἰς τὰ καὶ γὰρ καλυπτόμενα τῇ ἔργων .
 Εἰσάσας ἢ πλὴν ἀσφάλειαν ἀσάλατον , ἐπερὶ τοὺς Ἀτ-
 λαντα τοὺς βάθροι τῇ μεγάλῃ ἐπαπερείδετο , περὶ τὸν μὲν ἔξωθεν
 ἐβάλετο κρηπίδα δεκάβαθμον διεγείρον περὶ βάσιν μετεωροφα-
 νές , καὶ περὶ λείπει .

V I M I R A C V L V M.

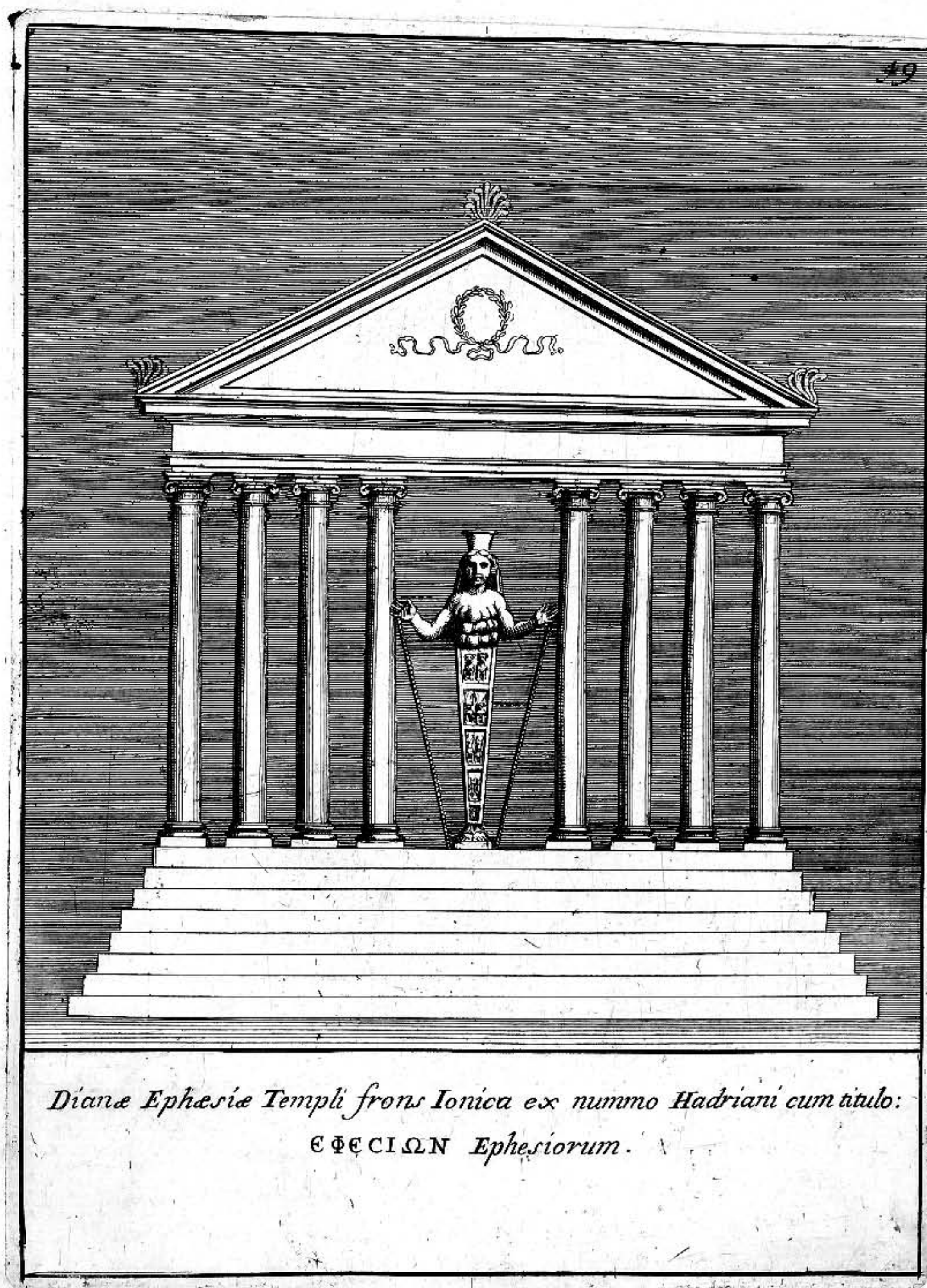
Templum Dianæ Ephesiæ .

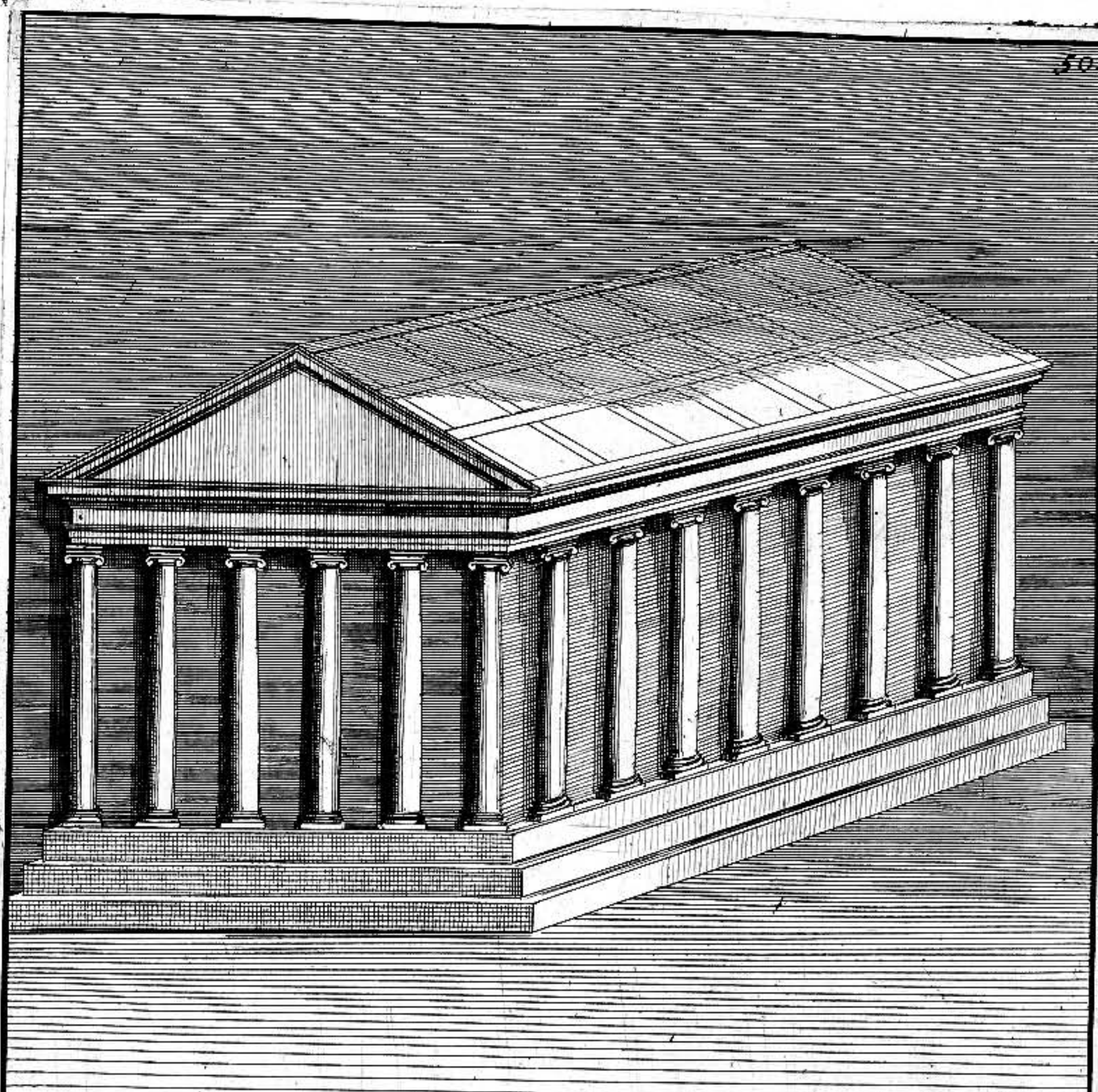
Dianæ Ephesiæ templum unicum est Deorum domicilium : quis-
 quis enim spectauerit , credet permutatis inuicem locis mundum
 cælestem immortalium deorum in terras demigrasse . Nam Gigantes , vel
 Aloide cælum conscendere aggressi aggestis montibus non templum , sed
 Olympum struxere : ita ut labor inceptum , ars laborem audacia su-
 peret . Artifex enim dimoto solo , quod suberat , actisque in immensam
 profunditatem fossis fundamenta altioribus cuniculis iecit : ita ut mon-
 tium lapicidinas operibus subterraneis exhauriret . Sed strato incon-
 cussa soliditatis firmamento , et præsupposito Atlante ad superincubi-
 turi operis pondera sustinenda , principio quidem crepidinem decem gra-
 duum extrinsecus posuit , quæ basis eleuationis vice fungeretur .

Reliqua deinde huius capitis perierunt, magno fanè damno: haberemus enim exactam totius structuræ descriptionem, qualem in cæteris expressit scriptor antiquissimus, qui ipsum templum haud dubiè viderat ante conflagrationem. Sed quod in Philone temporum iniuria nobis negavit, aliunde refarcire conabor. Ea propter ipsius Templi formam studiosorum oculis exhibere decreui, duplicis nummi beneficio: quorum vnus ex metallo pulcherrimo & forma grandiuscula in Musæo Eminentiissimi Cardinalis Francisci Barberini asseruatur; alter verò ex schedis Io. Iac. Chiffletij Patritij Bisuntini depromptus est.

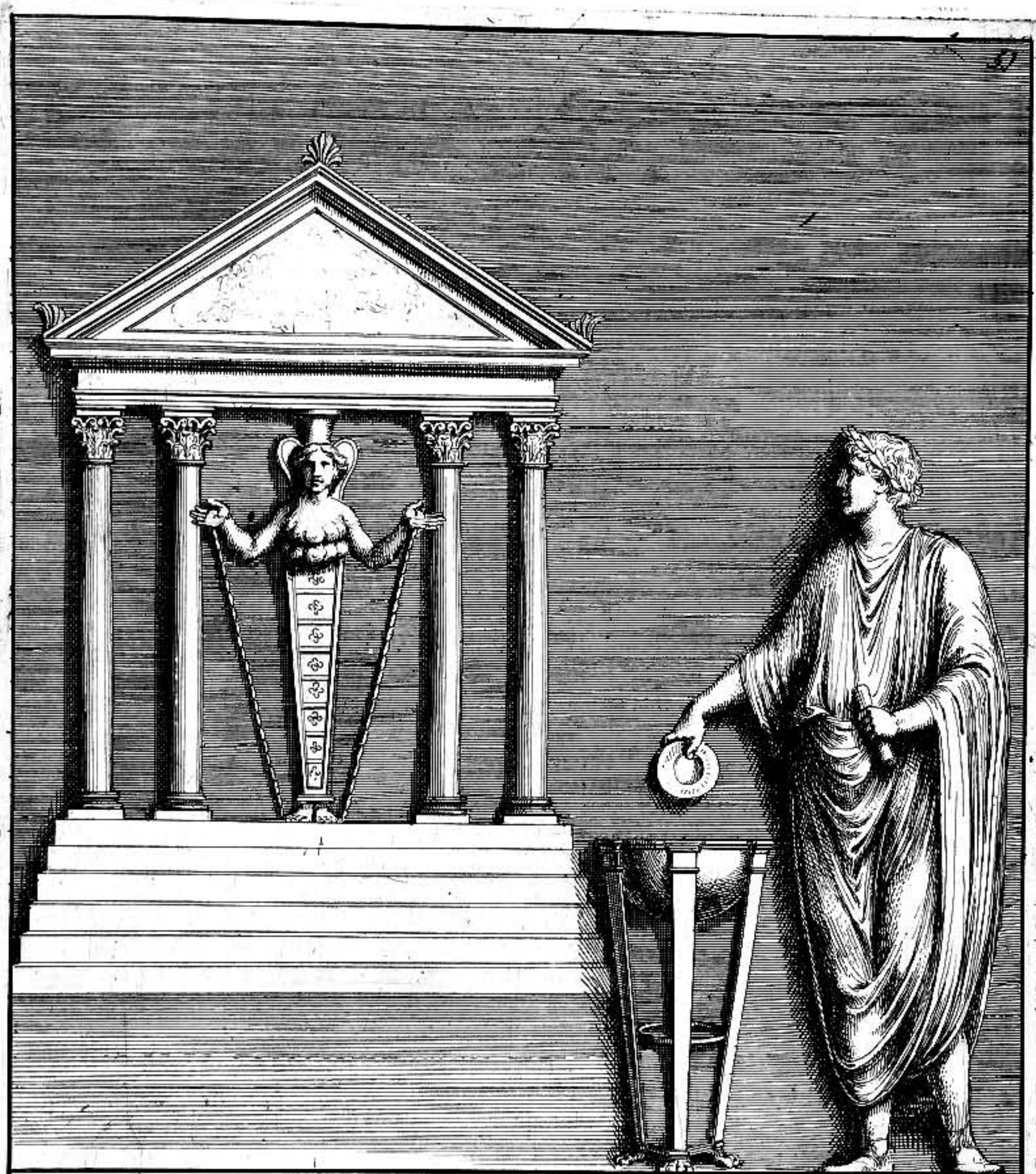
Primus ut vides, templum octo columnis instructum cum Dianæ Ephesiæ icuncula repræsentat. In huius priori parte Hadriani vultus est cum hac inscriptione: AYT. KAIC: AΔPIANOC. CEB. Hoc idem numisma à Ioanne Sambuco mutilum prolatum est. Alter autem nummus appictus templi etiam Ephesini schema, ut literæ circum orbem indicant, ostendit. Quem eò lubentiùs hic adieci, quòd ambitus exterior templi dispositas circumcirca columnas ostenter, & crepidinem *ἑνὰ βᾶθρον* oculis spectandam exhibeat, cuius Philo Byzantius meminit. Ipsius autem templi exædificatio Ionica est; id quod præter vulgata numismata Vitruuius etiam confirmat his verbis: *Primumquè edes Ephesi Dianæ Ionico genere ab Ctesiphonte Gnoffio, & filio eius Metagene est instituta: quam postea Demetrius ipsius Dianæ seruus, & Pœnius Ephesius dicuntur perfecisse.* Strabo prioris templi architectum Cheresiphrona, (fortè pro Ctesiphonte) statuit; Cheremocratem verò post Herostrati incendium restituisse pronunciant. Constat autem septies idem fuisse restauratum; idquè inprimis affirmat Plinius.

* *Vt autem Templi huius omnium, quæ unquam fuere toto Orbe, celeberrimi, aliqua species è suo funere, imò è suo duplici rogo enitescat, superstites nummos duos in lucem proferimus, templi ipsius ectypo insignitos, quos Auctor noster superiùs descripsit. Cum tamen, ob eorum exiguam magnitudinem, seu paruitatem, ad exprimendam structuræ elegantiam, Ionicos scilicet modulos, gradus, ambitum, aliaque ad symmetriam spectantia impares sint; uniuersam Templi faciem in maius producere, atque in ampliorem formam redigere, quoad fieri potuit, satius duximus, prout in binis proximis tabulis, Petri Sancti Bartoli stylo graphicè, & concinnè, adumbratam, spectandamque subiicimus. Ad maius verò studiosorum priscae elegantiae oblectamentum, ipsis duobus nummis tertium, & quartum addidimus, Dianæ cultum, & sacra designantes, duobus pariter subsequentibus tabulis expressos, ut una simul iuncti nil expetendum oculis relinquant.*

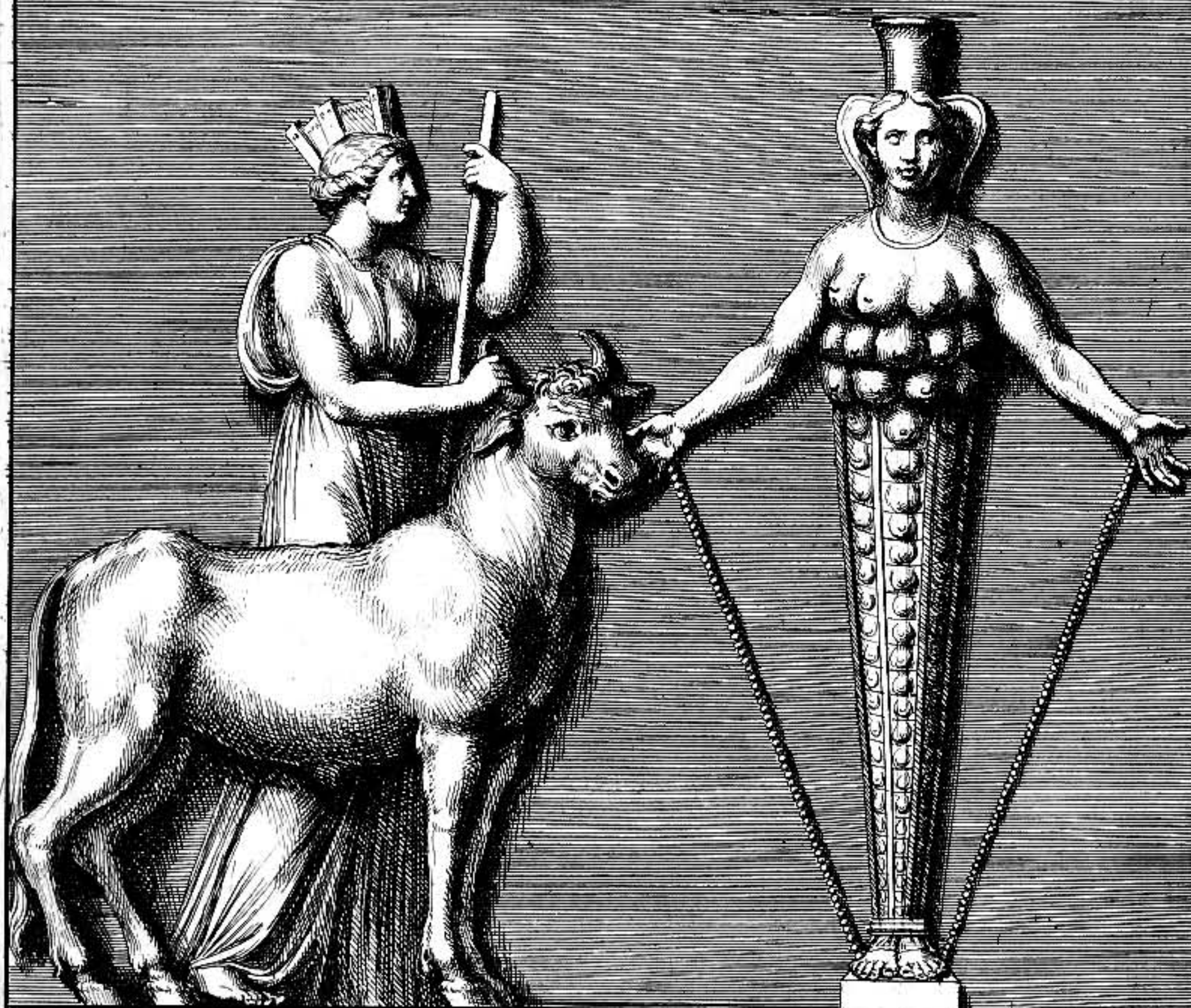
*Exterior Dianæ Ephesiæ templi ambitus cū altif ex numo... cū epigraphæ
ΕΦΕΣΙΩΝ ΔΙΟΝΕΩΚΟΡΩΝ Ephesiorum his Neocororum.*

*Imperator ad tripodem cum patera sacra peragit Ephesia Dianæ
Ex nummo Caracallæ, seu Elagabalî cum inscriptione:*

ΕΦΕΣΙΩΝ ΜΟΝΩΝ ΑΠΑΣΩΝ ΤΕΤΡΑΚΙ ΝΕΩΚΟΡΩΝ

Ephesiorum, qui soli ex omnibus quater Neocori fuerunt

*Vrbs Ephesus, siue Amazon Smyrna nomine, Ephesi conditrix, ac
Dianæ Sacerdos Taurum mactandum sistit ante Deæ simulacrū
EX Nummo Iuliæ Augustæ inscripto:*

ΕΦΕCΙΩΝ ΤΡΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΚΑΙ ΤΗC ΑΡΤΕΜΙΔΟC
Ephesiorum ter Neocororum, et Artemidis seu Dianæ

Prima Tabula ex nummo Hadriani, qui in ditissima Barberina Gaze adseruatur, templi frontem octo columnis fultam, cum Dianæ icuncula in medio representat, Luna & Sole, pari fratris, & sororis cultu desuper affulgentibus, cum epigraphæ ΕΦΕCΙΩΝ. Similem Ephesini templi faciem ostentant non tantum Hadriani Nummi, sed & Antonini Pij, & Marci Aurelij ab Ephesijs signati; olim apud Franciscum Gotifredum, nunc in Regio Thesauro Christianæ Augustæ; quorum primus Hadriani coronam in fastigio appictam refert, siue ad ornatum, siue ad cultum, quam nostræ editioni addidimus.

Secunda Tabula ex schedis Chifletianis exteriorem templi ambitum designat cum alis; alæ autem columnæ sunt à lateribus ambientes ædem, de quibus Vitruuius, qui etiam de Ionica eius exædificatione loquitur. Tanta verò Templi huius fuit magnificentia, & maiestas, ut centum viginti septem columnis fulciretur à singulis Regibus factis, sexaginta pedum altitudine, ex quibus triginta sex celatæ admirationi erant (quales hic Romæ nostras videmus Traianam, & Antoninianam anaglyphico opere insculptas) & has a Regibus factas opinamur. Cetera admiranda ex supra relatis Auctoribus agnosces, & ex Plinio præcipuè, ac Philone Byzantio, qui crepidinem decem gradibus, basis vice, eleuatam refert, prout in nostris Tabulis obseruamus.

Tertiæ Tabulæ typus desumptus est ex nummo Caracallæ seu potius Elagabali, ut placet Clariss. Viro Andree Morellio in suo egregio opere, cui titulus est: Specimen Vniuersæ Rei Nummarie antiquæ ex Regio Ludouici Magni Thesauro. Imperatorem laureatum ad tripodem cum patera Sacra Dianæ peragentem refert, iuxta templum, siue sacellum tetrastilon, in cuius medio Ephesinæ Dæ simulacrum extat, inscripto singulari, ac magnifico titulo ΕΦΕCΙΩΝ ΜΟΝΩΝ ΑΡΑCΩΝ ΤΕΤΡΑΚΙ ΝΕΩΚΟΡΩΝ Ephesiorum, qui soli ex omnibus quater Neocori fuere. De quo nummo ipsum Morellium consule.

Quarta Tabula ex nummo Iuliæ Domnæ, Ephesi Urbis Genium, siue malis Amazonem Smyrnam nomine, Urbis ipsius conditricem, capite turrato, hastaque armatam representat. Hanc & Reginam, & ipsius Dæ Sacerdotem fuisse tradit Strabo. De Tauro, qui ante Dianæ simulacrum sistitur. Vide supra Bouis symbola, ac mysteria ab Auctore exposita.

At

At si tantus fuit in substructione splendor, non minor fuit donariorum opulentia: quorum tanta fuit copia, ut nullum aliud siue diuitijs, siue oblationibus cum eo conferri posset. Adde quod ibidem tanquam in ærario tutissimo ditissimi quique thesauros reponebant. Sic Dion orat. xxxi 1. *Nostis haud dubie Ephesios, apud quos multæ pecunie priuatorum reconditæ in Dianæ templo non solum Ephesiorum sed & hospitum, & hominum undequaque venientium, partim & populorum, & Regum, deponunt autem omnes securitatis gratia; nemine unquam auso loco inferre iniuriam, tametsi plurima bella gesta sint, ciuitasque sæpius fuerit capta.* Ex quibus lucem accipient verba Laërtij in Xenophonte: *Profectus, inquit, deinde Ephesum, dimidium auri, quod secum tulerat, Magabyzo Dianæ Sacerdoti seruandum tradidit, quoad reuerteretur.* Quanta autem in veneratione olim fuerit hoc fanum, vel hinc argui potest, quod huic vni post omnia templa Asiatica exusta Xerxes Rex Persarum pepercerit: quamuis immensis opibus affluere sciret. Cæterum quidam Herostratus, vel ut alijs placet, Heroastus, ut nominis immortalitatem consequeretur, eodem die, quo Magnus Alexander natus, flammis templum illud vastauit. Cuius incendij meminere Gellius lib. 2. cap. 6. Valerius Maximus lib. 8. cap. 15. & plerique alij: oblitterato autem nomine incendiarij, ab vniuerso Asiæ conuentu restitutum est. Ac deinceps, ut Iulius Capitolinus scribit, usque ad Gallieni Imperatoris tempora integrum remansit, sub cuius imperio Gothi Asiam inuadentibus templum ipsum penitus spoliatum, & incensum est. Sed ante vltimum hoc incendium Nero Ephesinæ gazæ inhians Xerxis barbariem rabiemque longè superauit. Omnia quippe pretiosa dona, immensam auri argentique vim, & simulacra inde, nec non ex omnibus Achaicis templis abstulit, ut Tacitus lib. xv. testatus est. Huic demum templo haud paruam celebritatem asyli prærogatiua conciliauit. Id enim iuris habuit, ut qui ad illud confugissent, siue ære alieno obstricti forent, eo soluerentur: siue tenerentur seruitute, liberi fierent. Idque non soli templo concessum: sed Alexander etiam ad stadium usque priuilegium extendit. Mithridates autem paululum plus spatij addidit. Marcus Antonius maiorem etiam vrbs partem comprehendere voluit. Sed postea Augustus, ut flagitiosis impunitatis spes nulla esset, sustulit. Ephesij religionis veræ ignari superstitionis scientissimi omne suum incrementum Dianæ numini ac eius templo acceptum ferebant. At absurdissimis Ephesinæ Theologiæ dogmatibus explosis, falsoque numine repudiato iure maiori gloriari possunt Ephesij, quod Diui Pauli Apostoli trium annorum spatio auditores, miraculorumque, quæ ibi operatus est, testes oculati esse meruerint: quod ipsorum Vrbs non

emen-

ementiti numinis sed diuini præconis præsentia illustrata fuerit : qui non inuolucris & ambagibus supremi Dei cultum , vt illi portentosi hierophantæ inuoluebat : sed solida , & aperta veræ sapientiæ documenta apertè diffundebat . Cuius beneficio Vrbs ipsa non iam omnigenum animalium septum & stabulum , sed diuini eloquij facta fuit sacrarium , eius inquam eloquij & sapientiæ , quæ non ex superstitiosa Aegyptiorum doctrina , sed ex limpidis & salutaribus veri Dei fontibus fluxerat : quæ non illic omnium animantium nutricem ; sed omnium parentem & conseruatorem verum doceret . Nec minus ad Ephesiorum laudem facit , quod Ioannis Apostoli monitis , & cathedra insignes Metropolisquè honore decorati fuerint : quod in ea tertia Synodus œcumenica habita-

Nestorium Verbi incarnati , & Beatæ Mariæ Dei genitricis hostem damnarit , quòd denique ipsa Genitrix Dei Maria Urbem il-

lam sua præsentia cohonestarit . Procul igitur , procul

Mezabolici & euirati ministri , siquidem puri &

integri veræ fidei mystæ Deo vero ibidem

seruierunt . Huic honor sit , &

laus , & gloria in

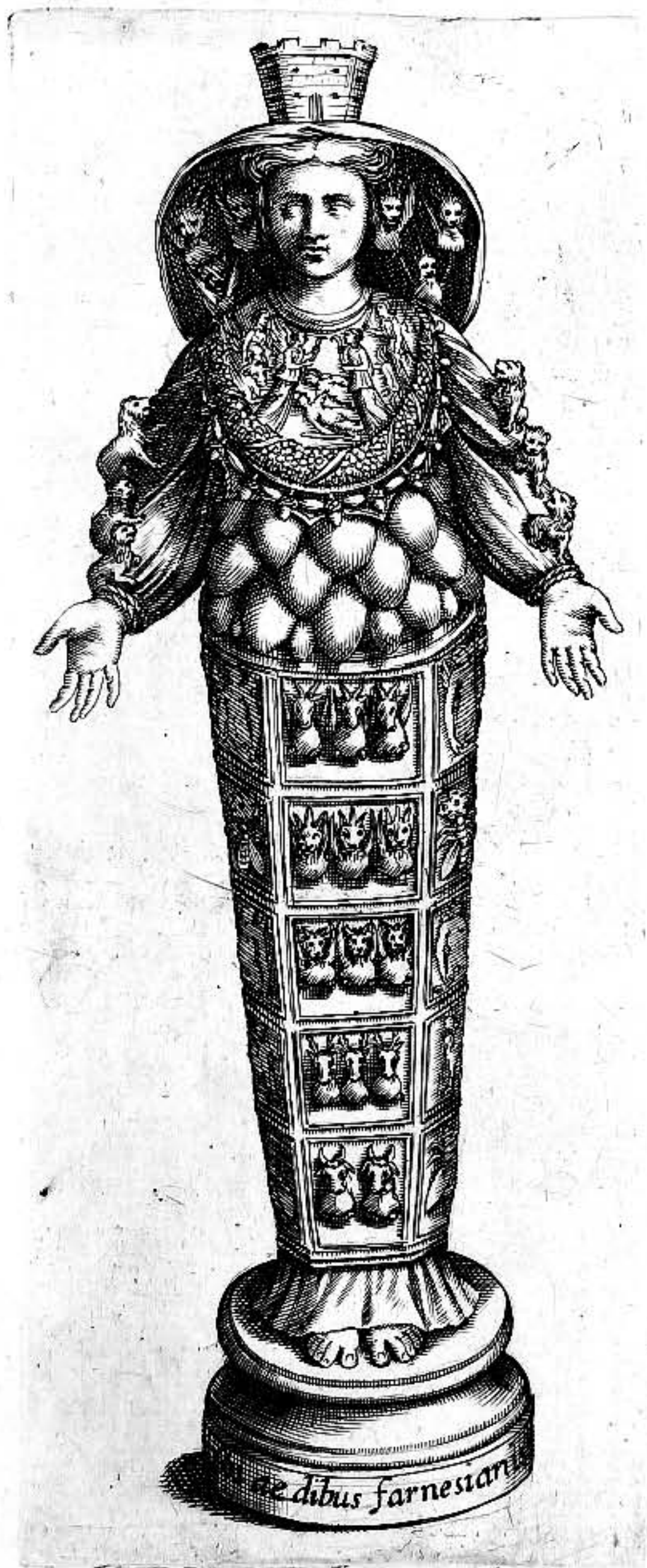
sæcula .

F I N I S .

LECTOR.

NE quid eorum, quæ ad religionem Ephesiæ Dianæ visa sunt pertinere, periret, Signa etiam atque Numismata, quæ ipsius Dianæ insignia non ineptè quis dixerit, excudenda curauimus. Tria Signa prima marmorea in ædibus Farnesiorum seruantur: quartum marmoreum apud Serenissimum Leopoldum Etruriæ Principem: alia duo marmorea apud Leonardum Augustinum Senensem: reliqua in gemmis Camilli Maximi Iunioris, atque Leonardi Augustini: quæ sequuntur Numismata ex Ceimeliotbeca Barberina promuntur.

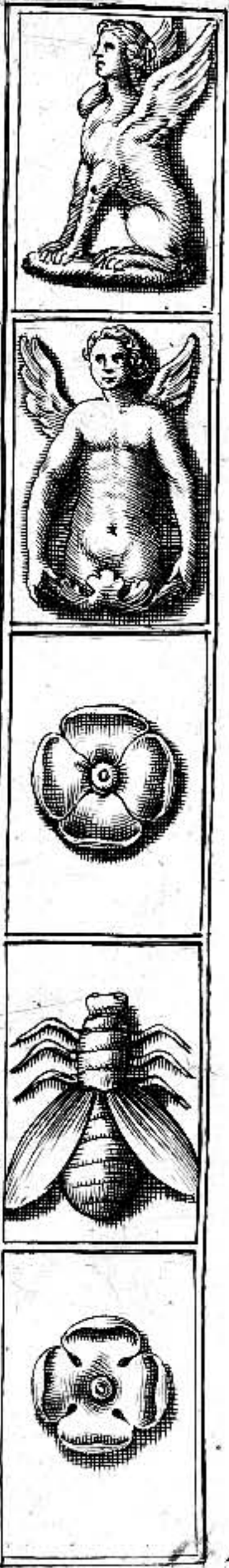

Præcedentis Statuæ Far. encarpus

Præcedens Statuæ Far. Latus dextrum et sinistrum

LVCAE HOLSTENII

EPISTOLA

AD FRANCISCVM

CARDINALEM

BARBERINVM

DE FVLCRIS SEV VERVBVS

DIANÆ EPHESIÆ

simulacro appositis .

ROMAE,

Apud Ioannem Baptistam Buffottum . MDCLXXXVIII.

SUPERIORVM PERMISSV.

FRANCISCO CARDINALI BARBERINO

Optimo Studiorum Patrono .

LVCAS HOLSTENIVS FEL.

VM eruditum opusculum Claudij Menetreij domestici olim tui, solertissimi rei antiquariæ promicondi, singulari beneficio in publicam lucem proferri iusseris, quo Dianæ Ephesiæ statuas ænigmatis reconditis inscriptas luculenter explicauit; non abs re futurum existimaui, si cogitationem de antiquis eiusdem Dianæ numismatis pridem mihi subortam eadem opera ad te deferrem. Feci hoc eò libentius, & excusatus ut spero, quòd argumentum Menetreio intactum, nec ulli Antiquariorum hætenus obseruatum complectatur. Tui autem iudicij hanc scriptionem facio, quòd nemo te rectius intelligat, quàm multiplicem usum accurata antiquitatis cognitio ad reliquum omne studiorum genus ornandum, augendumque præstet. Cum enim recte iudicares, nihil in veterum scriptis tam abstrusum, aut obscurum delitescere, quin lucem aliquam à priscis monumentis mutuari possit, ea tibi causa fuit, cur Bibliothecæ, quàm celeberrimam instruxisti, veterum tabularum, signorum, numismatum, & inscriptionum supellectilem copiosam adiunxeris; ut vniuersam eruditæ antiquitatis memoriam doctorum hominum oculis spectandam subijceres. Nunc rem ipsam cognosce. Nummi veteres Dianæ Ephesiæ effigie signati, quorum nonnullos tabellæ adiunctæ exhibent, eo a statuis Menetreij industria productis differunt, quòd Deam mamma-

rum pondere onustam fulcris quibusdam siue destinis, quos scipiones nodosos existimes, vtrinque subrigant. Eaque in re ita constanter consentiunt omnes quotquot vidi, vidi autem quamplurimos, ut simulacrum Ephesium olim eodem modo suffultum fuisse omnino affirmandum putem. Neque vero ea de re nos dubitare permittit Minucij Felicis eruditissimi scriptoris locus, ubi Dianæ Ephesiæ signum mammis multis verubusque extructum commemorat. Sed in loco isto peruertendo Criticorum acumen mirificè hætenus sese exercuit; adeo quidem, ut nisi vindiciæ ex libris & monumentis antiquis opportunè dentur, posthac futurus sit intestabilis. Rem clarius explico, ut quàm infelicitè Felix ab editoribus exceptus, habitusque fuerit, penitus perspiciatur.

Princeps Romana editio a Fausto Sabæo ad Vaticani codicis fidem procurata ita locum, quem dixi exhibet: *Diana interim est altè succincta venatrix; & Ephesia mammis multis & verubus extructa; & Triuia trinis capitibus & multis manibus horrida*. Ita triplex vnius Dianæ numen notis, signisque peculiaribus accuratè ex fabulosa Gentilium theologia distinxit eruditus scriptor. Lectionem primæ editionis religiosè seruauit Basileensis, & Heidelbergensis Franc. Balduini; tùm Romana posterior, quæ ex Fuluij Vrsini recensione prodijt; nisi quod coniecturam suam vir accuratissimè doctus margini appingens, non *verubus* sed *uberibus* legendum moneat. Desiderij Heraldi Parisiensis aduocati editio duplex deinde Romanam lectionem expressit, sed altera *veribus* vna literula mutata pro *verubus* exhibet, ex ipso, ut notat, veteri manuscripto, qui Leonis X. munificentia ex Vaticana Bibliotheca in regiam migravit. Missus enim fuit codex ille singularis ad Franciscum regem vna cum excuso exemplari, quod eius nomini editores Romani inscripserant. Leuis illa mutatio Heraldum perpulit, ut ipse vel *uberibus* cum Vrsino, vel *tuberibus* cum Iosepho Scaligero legendum censeret; in priorem tamen coniecturam propensior. Et hi quidem coniecturis eatenus indulserunt, ut textu Minuciano manus interim abstinerent. At cæteri deinceps non æque fuerunt religiosi. Nam Ioannes Vvovverius, cuius meus, doctrina & iudicio alioquin præclare instructus, Vrsini coniecturam ita amplexus est, ut in contextum Minucij pro verissima recipere non dubitarit. Huius exemplum postea Rigaltius Lutetiæ, & nuperrime iterata editione Bataui sunt secuti. Nec parum præsidij huic confidentiæ attulisse videtur Iusti Lipsij auctoritas, quem correctionem istam ad Taciti Annal. lib. III. comprobasse sciebant. Et hi quidem omnes cum presso vstigio Vrsini semitam calcaissent, diuersam institit Geuerhartus Elmenhorstius, homo sane haud indiligens: qui Romanam lectionem mutare non ausus, traiectione verborum locum misere luxauit in editione Hamburgensi maiori, ubi Minucij

nūcij verba ita deformata leguntur : *Diana interim est altè succincta venatrix verubus exstructa ; & Ephesia mammis multis ; & Trivia trinis capitibus &c.* Sed hæc leuiores sunt præ illis , quæ iam ante ad eundem Minucij locum commentus fuerat Petrus Faber , celebris legum antiquistes , lib. 111. semestr. cap. 111. Is acri disputatione laceffens S. Hieronymum , quòd Dianam Ephesiam multimammiam a venatrice , quæ arcum tenet , alteque succincta est , distinxerit ; magno quidem sed irritò conatu euincere studet , Cererem mammosam veteres nouisse , Dianam mammosam ignorasse . Ideoque Minucij verba , ne Hieronymi causam iuuent , distorquendo corrigendoque sic interpolat : *Diana interim est alte succincta venatrix Ephesia ; & mammis multis Ceres exstructa* . Atqui hoc est , non deprauatum castigare locum , quod ipse de se prædicat , sed integrum corrumpere . Abstinuisset vtique infelici concertatione tantus vir , si Dianæ Ephesiæ signum vetus , aut nummos , vel per transfennam , inspexisset . Adiungam superioribus celebrem nunc in Gallijs virum , fori huius antiquarij regem , Ioan. Tristanum . Is tomo 1. exhibet nummum ΚΑΔΟΗΝΩΝ , siue Caduenorum , (ita enim Stephano , Plinio , sibi que ipsi alibi vocari ostendam) Dianæ Ephesiæ imagine signatum ; eique illustrando vexatum Minucij locum ingenij periculum & ipse facturus adducit . Repudiatis igitur verubus , quam non genuinam Minucij vocem , sed Vvovverij , omnia alia sentientis , commentum existimat ; vberibus quidem legendum censet , sed longè alio quàm cæteri omnes sensu . Etenim cum inter mammas & vbera aut nullum , aut non nisi ineptissimum discrimen à grammaticis statui rectissimè perspexisset , ideoque vix sine vitio tautologiam istam accurato , & pressæ dictionis scriptori tribui posse , per quam ingeniosè mammas multas , vberesque Dianæ Ephesiæ de turgidis multoque lacte distentis censuit explicandas . Quo quidem Vrsini , & quotquot eius vestigia postea legerunt criticorum deprauationem apertè iugulat ; Minucij tamen mentem non est assecutus , quòd recenti & interpolatæ editioni , quâ vsus videtur , fidem temerè adibuerit .

Cæterùm istis omnibus in perspicuo Minucij loco oculos , mentemque glaucoma præstrinxit , quòd nequaquam exploratum haberent , quo significatu verua antiquis linguæ Latinæ auctoribus propriè dicta acceptaque fuerint . Cùm enim affatoria illa , siue transfixoria , vt Papias vocat , quorum in coquina vsus est , & quæ in Gallica Minucij interpretatione meritò ridet Tristanus , ad Dianam Ephesiam extruendam nihil quidquam facere viderent ; non nisi de verutis siue iaculis Dianæ venatricis Minuciana verua accipi explicarique posse vno omnes , quod miror , consensu censuerunt . Vnde factum , vt tot summi & incomparabiles viri ad vocem illam interpolandam certatim conspirarint . Ego vero aduersus coniuratum agmen
verua

verua ista extra vitium esse affirmo, eaque nec Dianæ Ephesiæ, nec Minucio subtrahenda pertendo. Nam verua hæc quibus Dianam suam extruebant Ephesij, non pila aut veruta sunt, sed fulmenta ferrea oblonga, quæ brachijs supposita totam mammosi pectoris molem sustinebant.

Cum enim antiquissimum hoc signum ad Aegyptiorum simulacrorum, instar pedibus esset arctè compressis, tantilla basis superimposito corporis ponderi ferendo impar, adminiculis suffulcienda fuit; quibus subtractis vniuersam molem fatiscere & collabi necessum erat. Ea fulcra siue sustentacula, quod ex ferro longius producta essent, Minucius propria & eleganti voce verua dixit, non sequioris, quo vixit, sed Augustæi sæculi usum secutus. Nam Glossarium Latinum optimæ notæ, quod in tribus vetustissimis codicibus Vaticanis extat, verua virga & virgulas ferreas interpretatur. Eamque explicationem veram ac genuinam esse res ipsa me docuit: cuius etiam nunc te meminisse arbitror Eminentissime Cardinalis, quod iuxta mecum oculis eam olim vsurpaueris. Anni enim sunt, ni fallor, quindecim, cum Iesuitarum societas ad S. Andream in Quirinali, dum nouæ ædificationis fundamenta moliretur, lapides aliquot Tiburtinos prægrandes ordine quadrato dispositos offenderet: quorum duo ita erant inscripti, uti cum te iubente & amminiculante ex saxo scabro, & male polito excepi.

HAEC. AREA. INTRA. HANCCE
DEFINITIONEM. CIPPORVM
CLAVSA. VERIBVS. ET. ARA. QVAE
EST. INFERIVS. DEDICATA. EST. AB
IMP. CAESARE. DOMITIANO. AVG
GERMANICO. EX. VOTO. SVSCEPTO
QVOD. DIV. ERAT. NEGLECTVM. NEC
REDDITVM. INCENDIORVM
ARCENDORVM. CAVSA

Cippi illi utroque latere bina foramina, & veruum siue virgarum ferrearum vestigia plumbo circumfusa seruabant; quibus olim inter se coniuncti aream interiorem ita clauferant, ne aditus vulgò pateret. Ibi tum reipsa perspexi, egregiè falsum esse N. Rigaltium hominem naris emunctissimæ, dum ad Finium regundorum scriptores verua ista stipites instar subularum præacutos explicat, quæ nihil acuminis, aut cuspidis habuisse oculis manibusque cognoueram. Eodem vetustatis sensu Marcellus, antiquus rei medicæ auctor, sanguinis profluuium ex naribus sistendo præscribit cap. x. *Veru ferreum candens in aceto adsidue extingue, & fumum eius naribus ducito.* Quis non videt simpliciter hic & absolutè ferri in virgam oblon-

oblongam producti massam intelligi, qua forma fere omne ferrum rude & infectum vulgo venit.

Verum nihil ad Minucij mentem, & rei de qua agitur illustrationem, adferri potest aptius versibus Prudentij ex priori contra Symmachum carmine; quibus geminorum fratrum Castoris & Pollucis simulacra describit eo habitu gestuque, quò tunc in sua sibi æde ad viam sacram visebantur. Versus isti sunt:

*Gemini quoque fratres
Corrupta de matre nothi, Ledeia proles,
Nocturnique equites, celsæ duo numina Romæ
Impendent retinente veru; magnique triumphi
Nuntia suffuso figunt vestigia plumbo.*

Graphice depingit Dioscuros currentium gestu ita effigiatos, ut extra perpendiculum & basin prominentes spectantibus non sine horrore, ac metu impendere viderentur. Impendent enim quæ supra caput iamiam casura pendent, ut rectè ait Valla. Timor autem, & admiratio apud rude & superstitiosum vulgus religionis opinionem conciliabat. Eum metum poeta Christianus ridet, cum nullum esset ruinæ, aut fugæ periculum; quòd veru, hoc est vectis siue vncus ferreus a tergo infixus eos retineret, pedesque basibus applumbati moveri non possent. Duplex hoc retinaculorum genus, quæis numinum simulacra veluti vinculis constricta defigebantur, Arnobius similiter lib. v. i. nationibus exprobrat. *Si permanendi, inquit, necessitatem patiuntur, quid miserius his esse, aut quid infelicius poterit, quam si eos in basibus ita vnci retinent & plumbeæ vincliones?* Vtrumque etiam coniungit lex. i. i. Dig. de sepulcro violato. *Celsus querit, si neque applumbata fuit statua, neque adfixa, an pars monumenti effecta sit, an vero maneat in bonis nostris.*

Sed Prudentius quoque Minucij fatum & malam criticorum manum ut experiretur, eiusdem vocabuli non satis recte observata significatio fecit. Vnde iam olim in peruetustis membranæ Vaticanæ bibliothecæ, *retinente solo*, pro *retinente veru*, substitutum videre est: quàm lectionem Aldus, alijque eius fidem secuti expresserunt. Georgius autem Fabricius, cum in suis exemplaribus, *retinente veru* constanter scriptum reperisset, nec tamen proprium vocis usum apud veteres satis haberet perspectum, ad correctionem, sacram criticorum ancoram, confugit. Quocirca cum Dioscuros hastis siue pilis ad decursionem vulgò armari sciret, veru hoc ex rudi & obtuso ferro in verutum cuspide spicavit; & interpolata dictione, *impendent, retinentque veru*, de suo quo pollebat ingenio procudit: eaque lectio exinde plerasque recentiores editiones insedit. Tantum vero absun eam ut probem, ut contra priscam & genuinam mordicus tueri non

non dubitem, cùm rei ipsius perspicuitate, tùm veterum librorum auctoritate fretus: in quibus facilè principem statuo codicem præstantissimum Vrbinatis Bibliothecæ, quæ nuper Alexandri Septimi sapientissimi Pontificis immortalis beneficio Vaticanæ accessit; in quo ità scriptum, reperi.

Hæc ad Dianæ Ephesiæ statuas, nummosque veteres illustrandos scripsi ut mutua eorundem ope duo veterum scriptorum loca minùs rectè hæcenus intellecta à criticorum corruptelis vindicarem: tùm verò ut illustri exemplo ostenderem, antiquitatis studium non metiendum inani delectatione, sed suum illi constare fructum si rectè colatur.

F I N I S.

Pag. 11
e verso pag. 12

NUMISMATA

TVM EPHESIA, TVM ALIARVM VRBIVM

A P I B V S

INSIGNITA.

pag. 9
9

Nummus Antonini Pii

Commodi

M. Aurelij

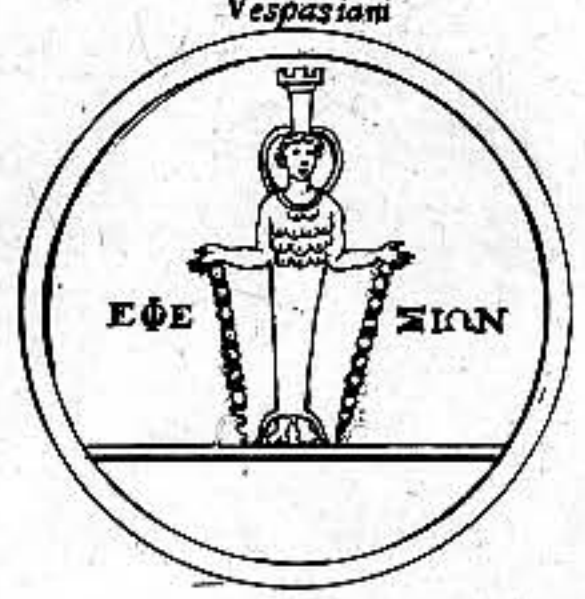
Commodi

Severi

Vespasiani

Domitiani

Domitiae

Domitiani

pag 10

Nummus Domitiani

Domitiani

Gordiani Pii

Sabina

Antonini Pij

Faustina

M. Aurelij

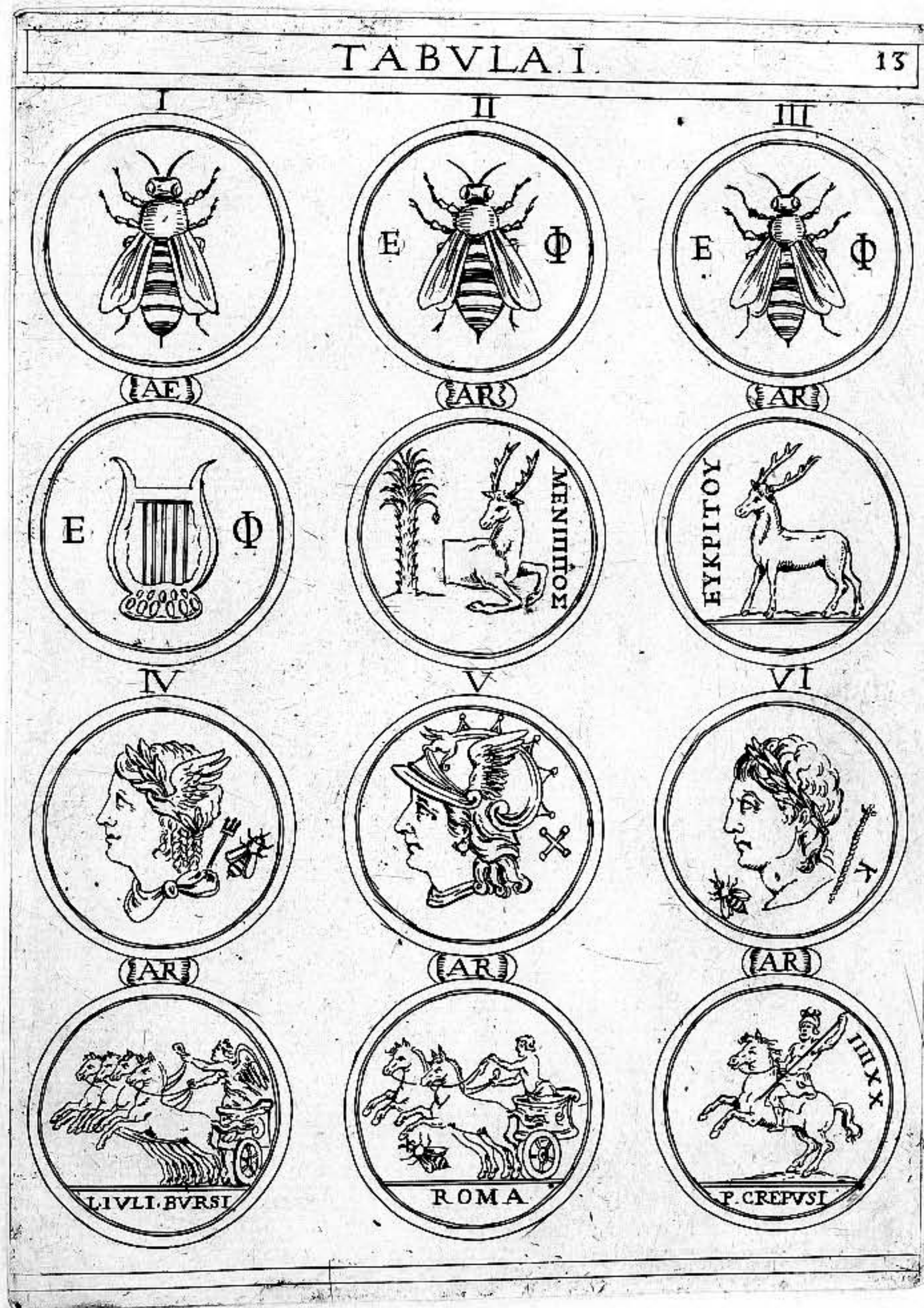
Plotina

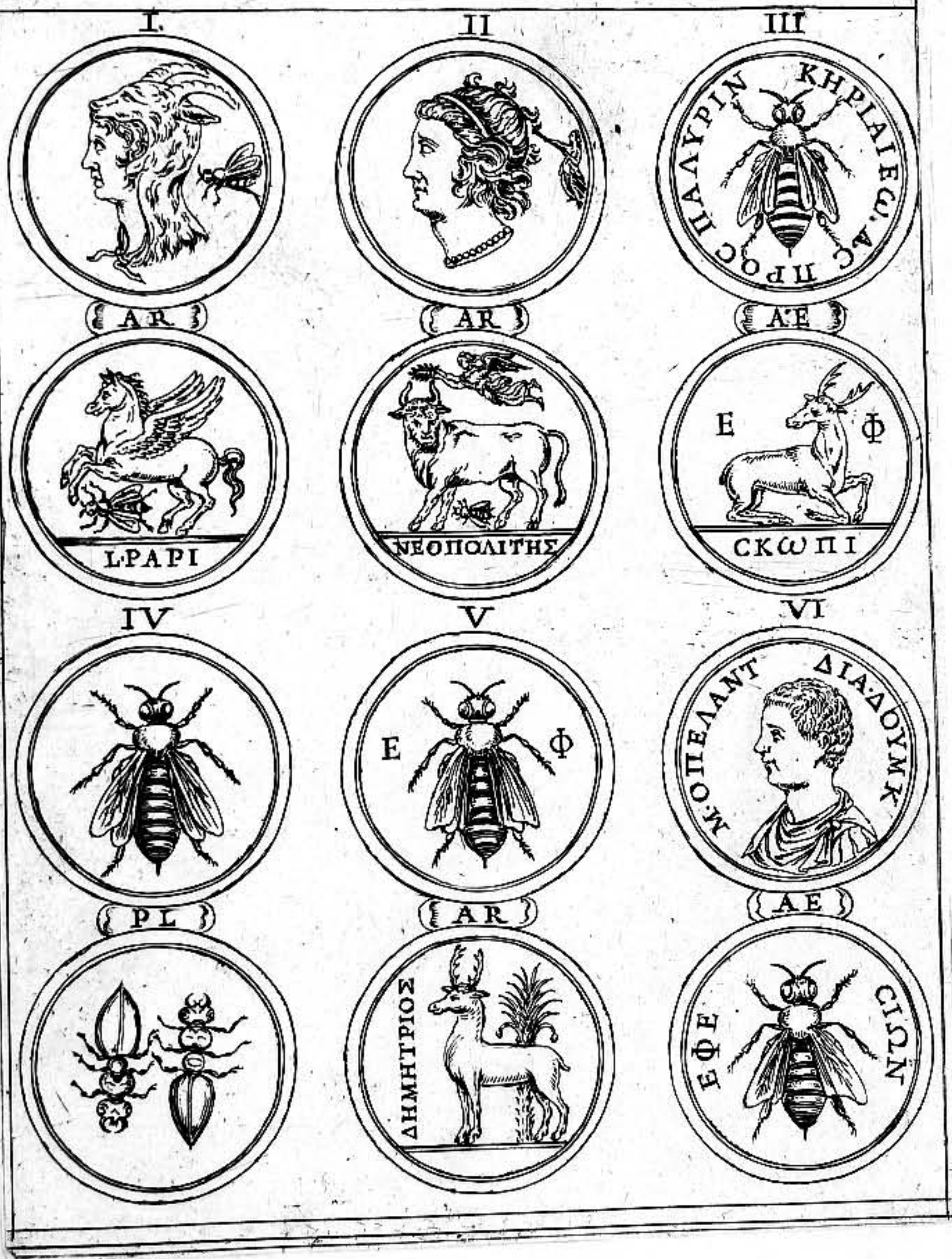

Domitia

pag. 13

TABVLA III

75

(AR)

(AR)

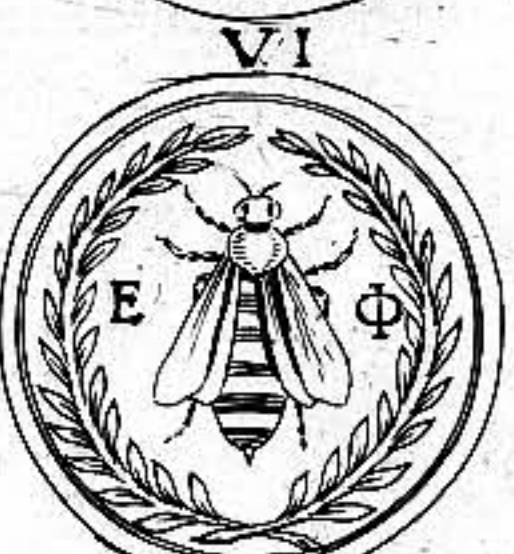
(AR)

(AR)

(AR)

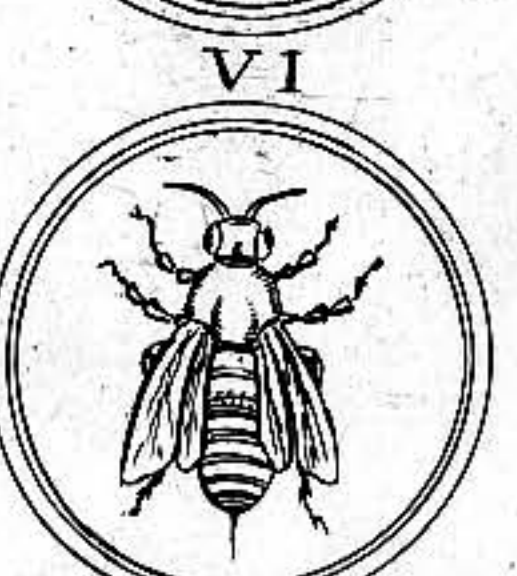
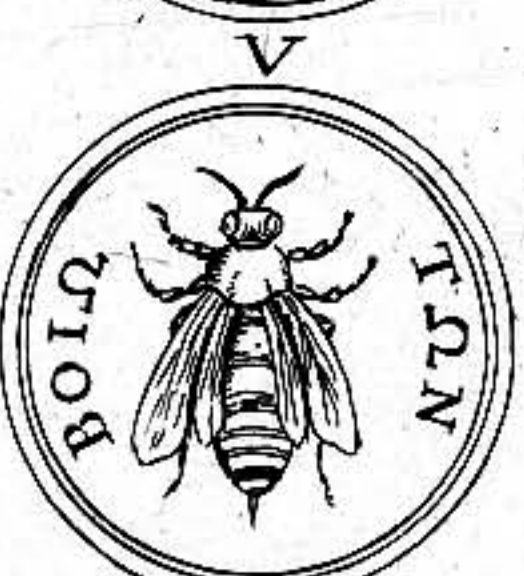

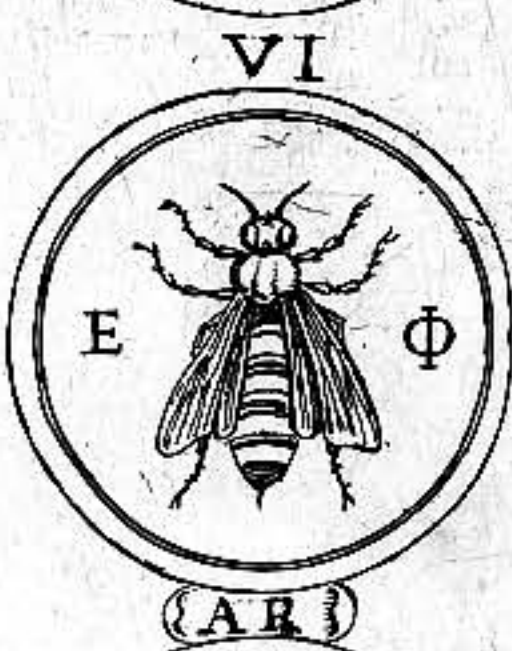
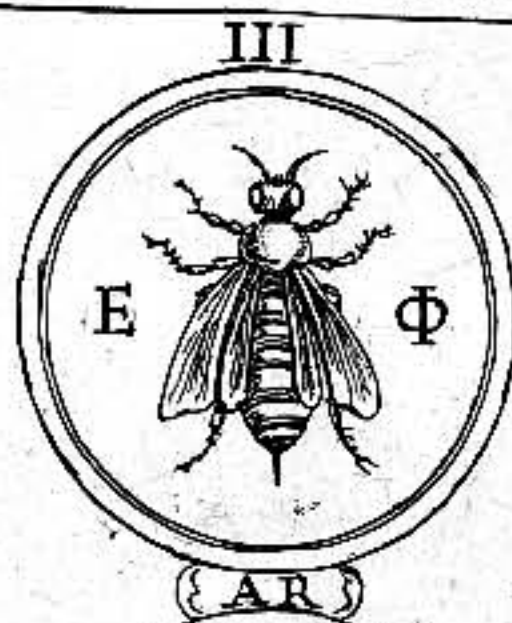
(AR)

TABVLA IV

16

I

{AE}

II

{AE}

III

{AV}

IV

{AR}

V

{AE}

VI

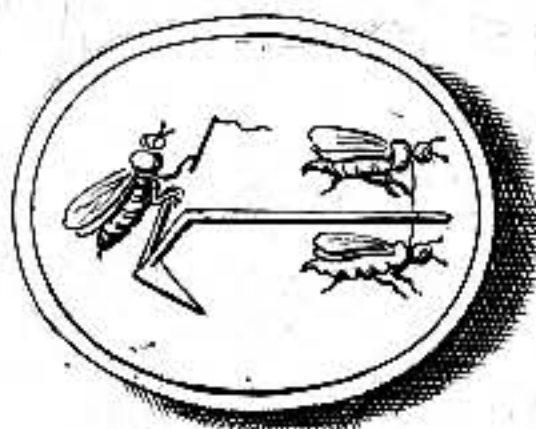

{AR}

Nummus Antonini Pij ex Thesauro Christine Regine

Ex Dactylitheca Barberina

Aristomachus Apum Speculator

ex nummo Gordiani Pij

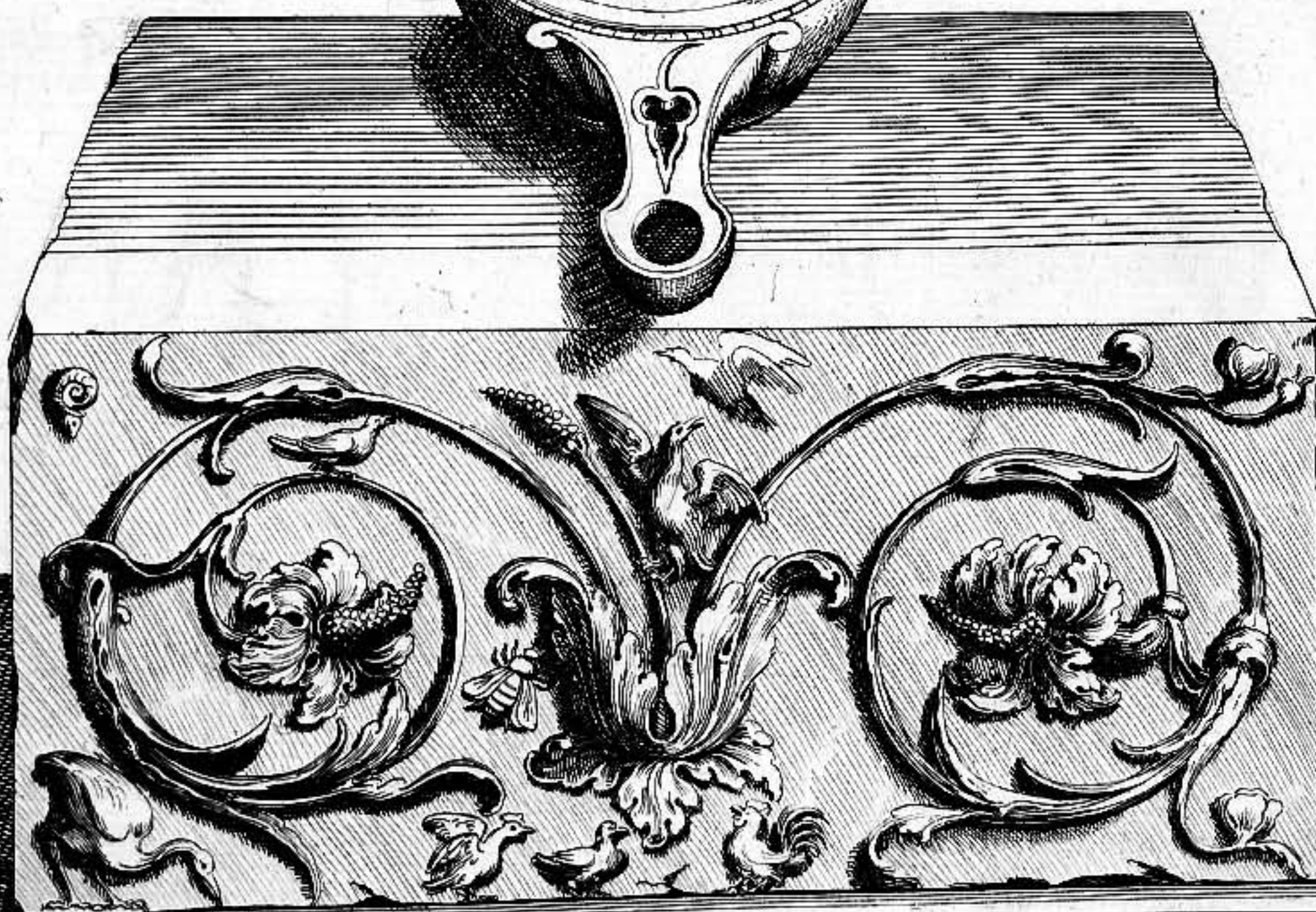

ex nummo Commodi

Antiqua ænea lucerna

in Museo Io: Petri Bellorij

APVM AVSPICIA

EMINENTISS. AC REVERENDISS. PRINCIPI

FRANCISCO

BARBERINO

CARDINALI.

P V M auspicijs cæptum absoluendum est opus ,
Eminentissime Princeps, quibus regnantibus, Ro-
ma, atque Christianus orbis vniuersus rores melleos,
è cælo cadentes, diuinum nectar excepit. Fabula est
Præneste tuæ sortes, quondam melle nobilitas :
BARBERINAE APES dulcioribus mellificantes fa-
uis, nunc sanè nobilitant : fas erit tamen miraculum
illud, inter vetera auspicia, ex Cicerone recensere : eo loco ubi nunc
fortune sita ædes est, mel ex olea fluxisse dicunt, Haruspicesque dixisse
summa nobilitate illas sortes futuras. Quid de Platonis, ac Pindari
infantia ? fama est quoque vagientis Iouis ore mellificasse Apes nutrices,
regniue eius augures extitisse :

Dictæo Regem celi pauere sub antro.

Iustinus de Hierone : paruulum, & humana opis indigentem, Apes con-
gesto circa iacentem melle, multis diebus aluere, ob quam rem responso
Haruspicum admonitus pater, qui Regnum infanti portendi caneant,
puerum recolligit, omnique studio ad spem maiestatis, quæ promitteba-
tur instituit. Apes Antonini statuis insidentes eidem Imperatori futuro
augures fuerunt. Capitolinus : eius statuas in omni Hetruria examen,

H

Apum

Apum repleuit : quare Artemidorus : *Apes insidentes capitibus significant futuros duces atque Imperatores* . Dionysio quoque examen Apum confidens in equi iuba , Imperij , fuit præsagium . Aelianus : Cum apprehenderet eius iubam ad ascendendum , Apum examen continuo manum circumdedit , atque de his interroganti , respondisse Dionysio , Galeotas Monarchiam ea re præsignificari . Apes sedisse in castris Drusi Imperatoris memorat Plinius : cum prosperrime pugnatum apud Arbalonem est Iulianus Episcopus de Vvamba in Hispaniæ Rege : Hic regio iam cultu conspicuus ante altare diuinum consistens , ex more fidem populis tradidit , deinde curuatis genibus , oleum benedictionis , per sacri Quirici Pontificis manus , vertici eius refunditur : & benedictionis copia exhibetur ; ubi statim signum hoc salutis enituit : namque mox è vertice ipso , uti oleum ipsum perfusum fuerat , euaporatio quædam fumo similis , in modum columnæ sese erexit , & ex capite ipso Apis visa est prosilisse , & aeris alta petisse , quæ , utique signum fuit secuturæ felicitatis . & Rodericus Toletanus : Visa est Apis deius capite prosilisse , & ad cælos continuo euolasse : & qui diligentius cogitabant , intelligebant , per eum Gothorum regnum feliciter exaltandum , & in pacis dulcedine gubernandum . His Childerici Francorum Regis regias Apes subnectam , quas desumpsimus ex Io: Iacobi Chifletij eruditissimis commentarijs in eiusdem Regis Anastasi , siue Thesaurum sepulcralem Tornaci Neruorum effossum . Inter cimeliorum reliquias , Apes supra tercentæ inuentæ sunt , quondam Francorum Regum insignia , postea in Lilia (quæ nunc sunt) commutata . Multa ad probandum Chifletius adducit argumenta : Apes aureæ , aurea Lilia : cælestia Lilia , cælestes Apes : Lilia in æthere pinguntur , Apum campus æther : Lilium Regium flos , Apes Regiæ . Quemadmodum ergo regalia Childerici antiquitus aureæ insignibant Apes , expansis alis , veluti ab æthere deductæ , sic aurea modò in æthere ipso splendent Lilia , Apes ipsas deciduas imitantia . Cæterum post Childericum Regem , symbolicas Apes primus palam vsurpauit Ludouicus XII. Rex Francorum stirpe Valesius . Io: Baptista Mantuanus de triumphali eius introitu in Ciuitatem Genuensem anno MDVII. ita cecinit :

*In medio Rex victor equo sublimis in alto
Murice conspicuus , rutilanti splendidus auro
Signabatur Apum sparsim toga tota figuris ;
Cumque Apibus Regnator Apum fulgebat in ostro .*

Henricus III. Rex Valesiorum postremus iisdem Apum impressa typis , bina edidit numismata : alterum argenteum hoc præfert lemma PLEBIS AMOR . REGIS CVSTODIA : alterum aureum : REGE INCOLVMI MENS OMNIBVS VNA . Postremò Henricus IV. Rex

Borboniorum primus anno MDCVIII. aureum numisma cudit cum Apibus Regem suū stipantibus, & hoc symbolo AMORE NON TERRORE.

Hinc cætera inter animantia, Apes tantum Regem suum summo studio, summaque veneratione prosequuntur: hinc regias Imperatoribus futuris extruunt amplas, magnificas, separatasque domos: Hinc celsior regibus ipsis in fronte macula, quodam diademate candicans: ut Plinius, & Virgilius diligentissimè speculantur:

Præterea Regem non sic Aegyptus, & ingens

Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydraspes,

Observant; Rege incolumi mens omnibus una est.

Et ut Medus ille, Cyrum Apum Regi comparando: *mirificus eis amor erga principem.*

Nec tantum Regna, & Imperia, verum etiam Heroas, & diuinitatem portendi ab Apibus traditum est. Herodianus: *Onesilo contigit diuinitas, eique sacrificia quot annis sunt instituta; propterea quod in eius defuncti caput Apes mel congefissent.*

His quidem signis, atque hæc exempla sequuti

Esse Apibus partem diuinæ mentis, & haustus Aetherios dixere.

Sed iam in Hymetto, sacra litauī, Eminentissime Princeps, nunc Apes tuas, in Heliconijs Musarum collibus, omni genere doctrinæ virentibus, immortalī tymo, ac rore, depastas colo; solemnemque tuum illum in literas, ac literatos, tutelarem genium veneror, quibus, & dulcissima mella instillas, & fauos. Patere verò Apes ipsas, argumento, auspicioque regias, humili me, rudique stylo, complexum: patere, auspiciis ipsis, me nomini tuo vota nuncupasse, cui dudum obsequium omne meum, & cultum deuoui.

Emin. Tuz

*Observantiss. humillimusq; seruus
Io. Petrus Bellorius.*

T A B V L A I.

I.

PIS Dianæ symbolum. Exaduerso: ΕΦ.ΕΦΕCΙΩΝ

Ephesiorum. Lyra Apollinem refert. Porro hi saluta-
res Dij iisdem titulis, & pari veneratione colebantur;
omniumque primi Ephesij (Deli fabula repudiata)
Apollinem, ac Dianam apud se natos gloriabantur.
Tacit. Ann. l. i. i. i. *Primi omnium Ephesij adiere me-*

morantes, non ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo
genitos, esse apud se Cenchrium amnem, lucum Ortygiam, ubi La-
tonam partu grauidam, & Oleæ quæ tum etiam maneat, adnixam
edidisse ea numina. Ephesijs præterea celebris cultus fuit Larissæi
Apollinis, cuius templum, in ipsorum agro commemorat Stra-
bo. Multiplex verò est ratio, qua Apis Ephesiae Artemidi con-
secratur; namque illa virginitatem colit, rorem Lunæ ex floribus
legit; atque Ephesinæ Cereri summoperè grata est, vt Menetreius
adnotauit in Apis hierogrammatismo, & infra ex alijs Ephesiorum
nummis, eodem hieroglyphico insignitis abundè patebit.

II. ΕΦ. *Ephesiorum*. Apis, vt in superiori nummo; exaduerso:
ΜΕΝΙΠΠΟΣ *Menippus*, & Ceruus animal Dianæ venatrici dica-
tum; quare ipsa Dea Elaphica Homero ἐλαφνβόλος, & Euripidi
ἐλαφοκτόν, seu Ceruicida fuit cognominata. Libanius or. xxxi i.
asserit Ephesiorum moris fuisse Ceruam insculpere suis nummis, ob
beneficia in ipsos à Diana collata. *Apud Ephesios etiam nummus*
Ceruam expressam fert, pro remuneratione magnorum Deæ benefi-
ciorum. De Palma arbore in sequentis tabulæ v. nummo infra
dicendum.

III. ΕΦ. *Ephesiorum* ΕΥΚΡΙΤΟΥ *Eucriti*. Nomen Græcum, quod
diuersum in diuersis nummis Ephesiorum legitur, sine dubio, eius
est, qui summo cum honore, Dianæ templo, sacrisque præerat;
siue ille Asiarches, (vt quidam existimant) siue potius Gramma-
teus fuerit; vtriusque enim mentio extat in actis Apostolorum,
cap. xix. vbi de huius templi, numinisque cultu, ac veneratione
agitur. Nam scribæ siue Grammateos magna isthic conspicitur
auctoritas, in reprimendo populi impetu, & seditione, religionis
causâ, exorta, sedanda. Apuleius quoque l. xi. inter Isiacos Sacer-
dotes, vnum præcipue Grammatea dictum commemorat. Ad hæc
in nummis antiquis Grammateos tanquam præcipui Magistratus
nomen

nomen legitur ; Asiarcham verò non Prouinciæ Præfecturam , sed præcipui Sacerdotij munus gessisse , eruditè admodum summi viri , & antiquitatis vniuersæ peritissimi Antonius Augustinus ad Modestinum de Excusat ; & Iacobus Cuiacius ad l. i. responsum Papiniani iam pridem docuerunt ; præerat siquidem Asiæ Communi- bus Sacris, Ludis , ac publicis Conuentibus . Nummos verò , nec dum editos ab alijs , quò rariores , eo libentius hisce notis atteximus ex Gotifrediano Museo , nunc Augustæ Christinæ Reginae .

Nummus Triumvirorum ΕΦ. ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ. ΓΡΑΜ. ΓΛΑΥΚΩΝ. ΕΥΘΥΚΡΑΤΗΣ *Ephesiorum Archiereus Grammateus Glaucon Euthycrates* . Hic idem primus flamen , & Grammateus fuisse videtur .

Nummus M. Aurelij ΕΠΙ. ΕΥΑΡΕΣΤΟΥ ΓΡΑ. ΤΡΑΛΛΙΑΝΩΝ. *Sub Euaresto Grummateo Trallianorum* . Asiarcham autem nummus Smyrnenfium refert ΕΠΙ. Μ. ΑΥΡ. ΤΕΡΤΙΟΥ. ΑΣΙΑΡΧΟΥ. ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΑΣΙΑΣ. *Sub Marco Aurelio Ter- tio Ascarcha Smyrnenfium Principum Asiæ* .

Et nummus Bassiani Antonini Α. ΑΙΑ. ΠΙΓΡΗΣ. ΑΣΙΑΡΧΗΣ. Γ. ΑΝΕΘΗΚΕΝ. ΛΑΟΔΙΚΕΩΝ. ΝΕΩΚΟΡΩΝ. L. *Ael. Pigres Asiarcha IIII. posuit Laodicensium Neocororum* .

IV. Caput laureatum , alatum Victoriæ est , sin malis Mercurij , & Apol- linis vnitatem , & connexionem , in ipso exprimi . Horum nu- minum communem aram , in templo Iouis Olympij fuisse tradit Pau- sanias , ac de Mercurio Sole plura docet Macrobius , & ex eo , alijsque Aleander . Tridentis , & Apis notæ indicant nummum ipsum cusum in aliqua Siciliæ , aut mari adiacenti ciuitate : quòd enim fit in marinis locis præstantius mel esse Plinius obseruat , & infra patebit ex alijs nummis Apis emblemate decoratis , ad indi- candam mellifluam, felicemque regionis vbertatem . In aduersa num- mi parte quadriga impressa est , cum Victoria , & litteris : L. IVLI. BRVSI , de quo consule Fuluium Vrsinum .

V. Romæ caput galetum , cum nota x. quæ denarij nota est : ex aduerso Apis , de qua in antecedenti nummo . Biga , & quadriga celebra- tem ludorum designat : vnde bigati , & quadrigati .

VI. Apollinis caput laureatum , cum Apis , ac tridentis nota , vt in IV. superiori nummo extra urbem cuso . Adiecta est littera K singula- ris , quemadmodum nummi alij , duplici , vel vnica littera signati reperiuntur , vt ΚΟΡΑΣ , per vnicum K adnotatur . In altero huius denarij latere P. CREPVSI . IIIXX. inscriptum est , quem Crepusium Triumvirum monetæ cundendæ fuisse Vrsinus autumat . Eques hastatus victor Celeste , siue desultorio equo videtur , siue Cre- pusio-

pusiorum aliquis Equestri Statua donatus, ex eiusdem Vrfini sententia.

T A B V L A I I.

- I. **C** Aput caprina pelle velatum Iunonem Sospitam præfert, quæ Lanuij colebatur: de ipsa Ouidius l. 6. fast. & Cic. pro Muræna, & lib. 1. de leg. *Tam hercle (inquit) quam tibi illam nostram sospitam, quam tu nunquam, ne in somnis quidem vides, nisi cum pelle caprina, cum hasta, cum scutulo, cum calceolis repandis.* Pegasus, qui in altero latere impressus est, Syracusis, nummum fuisse cūsum demonstrat; cuius vrbs Pegasus fuit insigne, quemadmodum Apes in Syracusijs, alijsque Sicularum Urbium nummis exhibentur. L. PAPI. *Lucius Papius* Triumuir fuit monetalis, qui vt Papiam gentem Lanuio oriundam indicaret, Lanuinæ Iunonis simulacrum in denarijs expressit.
- II. **NEOΠΟΛΙΤΗΣ** *Neapolis*. Bos humano ore conspicuus Hebo est Neapolitanæ præcipuum, aliarumque Campaniæ, & Siciliae Urbium tutelare numen: de quo Macrobius: Apollinem, Liberumque vnum, eundemque Deum esse probans: *Item liberi patris simulacra partim puerili atate, partim iuuenili fingunt. Præterea barbata specie, senili quoque, vt Græci eius, quem Bacchapaam, item quem Brissea, appellant, & vt in Campania Neapolitani celebrant Hebona cognominantes.* Eiusdem numinis ratio, & figura, promissa barba, ad radiorum similitudinem, virtutem Solis in terrena demonstrat. Victoria quæ super Hebonis caput coronam præfert, Ludorum Quinquennialium celebritatem appingit, de quibus Strabo l.v. Neapolim ipsam describens. *Hoc tempore sacrum Quinquennale certamen, Musicum, & Gymnicum, per aliquot dies agitur, ludis Græcorum nobilissimis æmulum.* Apis Campani mellis est index; Campania etenim, ob rosarum, florumque præstantiam præcipuè commendatur. Muliebre caput exaduerso impressum Cererem, seu Dianam representat, cum in alijs nummis similibus legatur **APT.** *Artemis*, quæ Diana est Lucina, vt conijcere licet ex pusilla imagine, retro facem præferente.
- III. **ΕΦ. ΚΚΩΠΙ.** *Epefiorum Scopi*: in auuerso latere **ΚΗΡΙΑΙ. ΕΩΑΣ. ΠΡΟΣ. ΠΑΛΥΡΙΝ.** *Cerificantes orientalis ad Palurin,* quem siue montem, siue flumen esse credi potest, sed felicioribus ingenijs diuinandi locum relinquimus.

IV. Apis

IV. Apis ab vno, ab alio latere Formicæ binæ : nummus est, siue tessera plumbea sine literis, sedulitatis, & industriæ symbolum, continet Apem, & Formicam, quo etiam ipsæ sacrae literæ vtuntur, vt Virgilium, Iuvenalem, aliosque transeam, Phocilides.

Nil bene, si desit, geritur, sudorque, laborque,

Non ipsisque Deis : virtus sudore iuuatur.

Victum desertis antris, telluris egentes

Formicæ vadunt, redeuntque per inuia, quando

Defectæ campis, complent, nunc borrea fruges,

Hordeæ conuectant tritici, vel grana labore

Affiduo, sequiturque ferens sua dona ferentem.

Inque hyemem victum proprium de messe reponunt.

Impigrum, paruumque genus, inultique laboris

Tractat APIS studiosa suum, prudensque laborem,

Siue caue in petra speleo, in arundinibusue,

Stat in ventre caui, iucundo Roboris antro

Floribus efficiens, bene olentia cerea tecta.

Sanctus Paulinus ep. xxx. *Quantum de rure ad eruditionē animæ trahi possit, ipsa rerum opifex Sapiencia docet, cum sectatores suos ad Formicam, & Apem mittat, quæ utraque ruris animalia sunt: illa de frugibus vitæ prouida, & ista de floribus mellis operaria.*

V. ΕΦ. Ephesiorum ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Demetrius. Palma arbor, in hoc alijsque Ephesijs nummis signata, Latonæ partum, ac Dianæ natale testatur, vt præter Homerum, Theognis poëta Latonam, parturientem Apollinem, & Dianam, palmam manibus fuisse complexam canit. Erat apud Ephesum locus Ortygia, vbi Latona, partu grauida Dianam edidit; Apollinem tamen in Delo natum, canit Homerus hym. in Apol.

Salve ò beata Latona, quoniam peperisti præclaros liberos,

Apollinemque regem, & Dianam sagittis letam:

Hanc quidem in Ortygia, illum verò aspera in Delo.

Inclinata ad longum montem, & Cynthium collem

Iuxta Palmam.

Pausanias l. vii. cap. ix. Palmas in Ionia nasci affirmat, Ionumque regionem cæli clementia frui, quod idem colligitur etiam ex Strabone l. xiv. & ex Dionysio Periegete. Apud Franciscum Gottifredum V. C. Extat Gordiani nummus, cum Diana Ephesia in naui, cuius prorē Imperator insilens, coronam eius capiti imponit cum epigraphæ ab vno latere ΑΥΤ.Κ.Μ.ΑΝΤ.ΓΟΡΔΙΑΝΟC. *Imperator Cæsar Marcus Antonius Gordianus* ab alio ΕΦΕCΙΟΝ ΚΑΙ ΑΑΕ.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΝ. ΟΜΟΝΟΙΑ. *Ephesiorum, & Alexandrinorum concordia*. Ex quo posset conijci Palmam Alexandriae symbolum esse, cum Dianæ Ephesiæ simulacrum tot hieroglyphicis insigne ab Iliacis Hierophantis ex Aegypto in Ioniam traductum videatur.

VI. Μ. ΟΠΕΛ. ΑΝΤ. ΔΙΑΔΟΥΜ. Κ. *Marcus Opelius Antoninus Diadumenianus Cesar* ΕΦ. *Ephesiorum*. Alter nummus, in honorem patris Macrini, ab Ephesijs fuit cusus, cum literis ΕΦΕCΙΟΝ ΠΡΩΤΩΝ. ΑCΙΑC. *Ephesiorum Principum Asiae*, ob aliquod beneficium in Ephesios ab Imperatore collatum.

T A B V L A III.

- I. **C** Apud Lyfimachi diademate, atque arietinis cornibus exornatum, quæ Regum Macedonum erant insignia, ad imitationem Alexandri Magni, qui Iouis Ammonis filius haberi, & cognominari voluit. In auersa parte nummi appicta est, imago Palladis victricis, cum literis ΒΑΣΙΛΕΩC. ΛΥCΙΜΑΧΟΥ. ΛΥCΙΜΑΧΕΩΝ. *Regis Lyfimachi Lyfimachensium*, in memoriam Regis ipsius Urbis conditoris. Fuit Lyfimachia celebris ciuitas, in Thraciæ Cherronensi faucibus.
- II. Caput laurea redimitum Phileteri est, ludrico certamine victoris. In auersa parte inscriptum est: ΦΙΛΕΤΑΙΡΟΥ *Phileteri*. Hic Eunucus Lyfimachi, eiusdem thesauris, Pergamoque vrbe validissima potitus, Attalicorum Regum fuit auctor, vt fusè narrat Strabo. Pallas victrix coronam præfert, quemadmodum in antecedenti nummo, & Lyfimachiæ cusum denarium ostenditur, vt ex nota M. quæ in tres literas diuiditur ΛΥC *Lyfimachensium*.
- III. ΑΡΚΑΔΙΩΝ ΔΗΜΩC *Arcadum populus* Caput laureatum Lycei Iouis est simulacrum: Arcades enim ab Ioue genus ducere, ipsumque in Lyceo monte educatum asserabant. Aquila Iouis aliger est, infra quam Apis cernitur mellifluæ regionis argumentum. Cusus fuit hic nummus ab Arcadum populis, fortasse Megalopoli, sic enim vocabant magnam Urbem, in quam coierant aliæ Vrbes Arcadiæ.
- IV. ΒΡΕΤΙΩΝ *Brutiorum*. Iupiter hastæ innixus pedem super columnæ epistylum tenet: ab alio latere, caput Iunonis apparet, cum Apis tessera in feracissimo regionis agro. Iuno autem hæc, sine dubio, Lacinia est, cuius templum celebre, propè Cotronem.

extra-

extabat, sanctum omnibus circa populis, ut ait Liuius lib. xxiv.
 V. ΔΥΡ. ΣΤΡΑΤΩΝΟΣ. Hic, & sequentes nummi ΔΥΡ.
 syllaba inscripti ΔΥΡΡΑΧΙΩΝ *Dyrrachium* notant. Step-
 hanus hanc Urbem Illyricam, antea Epidamnium dictam memorat ab
 Epidamno heroe. Strabo sic: *Epidamnus à Corcyrrais condita,*
quæ nunc à peninsula, cui imposita est, nomen Dyrrachij tenet.
 Figura quadrata ad similitudinem aræ structa conspicitur ΣΤΡΑ-
 ΤΩΝΟΣ nomen est Prætoris, sicuti ΑΛΚΑΙΟΣ *Alceus*, al-
 terius magistratum gerentem notat. Boues præcipue magnos fert
 Epirotica terra, quas Pyrricas vocant, ipsisque laudem maximam
 auctores tribuunt, quare Bos cum lactente Vitulo, impressa est in
 denario, ad indicandam quoque agri fertilitatem; ac pari emblemate
 Apis mellis copiam præbet, ut sequenti Tabula clarius patebit, ex
 aluearijs, in consimili numismate insculptis.

VI. ΕΦ. Ephesiorum ΑΡΜΟΝΙΟΥ *Armonij*. Ceruus, & Palma, de-
 quibus in præcedentibus.

T A B V L A IV.

I. ΕΛΦΟΥ *Delphi*. Semicapra in hoc nummo signata est, fortè
 quod hoc animal primum oraculum Delphicum manifestauerit
 ut notat Ludouicus Nonius, Diodori nixus auctoritate. Tra-
 dit etiam Pausanias in Phocicis Cleoneos pestilentia laborantes, ora-
 culi monitu, sole primum Oriente, Caprum immolasse, ac sedata
 lue, æneum Caprum Apollini Delphico obtulisse. Pharetra Py-
 thij Apollinis insigne est Pythonem iaculantis, in cuius honorem
 Pæana instituta sunt. Apis Dianæ dicata est, ipsamque Ephesi-
 nam Deam designare videtur. Sed fortè Apum aliud extat ar-
 gumentum; quippe proditum est ædiculam Delphici Apollinis ab
 Apibus è cera, & pinnulis fuisse compactam, ut Pausanias refert
 ΞΕΝΩΦΑΝΗΣ *Xenophanis* Delphici Prætoris nomen est.

II. ΔΥΡ. ΟΒΡΥΜΟΥ *Dyrrachium Obrimi*. De hac vrbe in antece-
 denti Tabula dictum est. In auersa nummi facie, aluearia bina,
 totidemque Apum examina appicta sunt, quæ dubio procul, fe-
 racissimi, & ditissimi agri vbertatem indicant. Nam præter Bo-
 uem, & lactentem Vitulum in singulis Dyrrachij nummis, siue
 arista, siue botrus vire, siue aratrum impressum est. Præ cæteris
 verò Dyrrachienſis ager, mellis diuitijs, & Apum gloria fese-

efferebat, ut in hoc, aliisque nummis; mellifluo stemmate decoratis.

III. ΔΥΡ. ΔΑΜΗΝΟΣ *Dyrrachium Daminus*, exaduerso ΦΙΛΩΝ *Philo*. Spica, & Apis vbertatis symbola sunt, ut in antecedenti nummo adnotatum est.

IV. M. PLAETORIVS. CESTIVS. Sortis, siue Fortunæ simulacrum cum tessera SORS. Denarium hunc extra Urbem cūsum suspicari possumus, quod Apis in eo sit impressa. Non omitam felix mellis prælagium de Prænestinis sortibus, de quo Cicero l. i i. de Diu. *Eo loco ubi nunc fortunæ sita ædes est, mel ex olea fluxisse dicunt, Haruspicesque dixisse, summa nobilitate illas sortes futuras.*

V. ΒΟΙΩΤΩΝ *Boetorum*. Apis, & Ceruus Ephesiæ Dianæ stemmata sunt. Eiusdem Deæ fanum in Boetia extitisse credibile est, ad eius quod Ephesi erat, exemplar constructum, ut in alijs permultis Græciæ ciuitatibus.

VI. ΔΕΛΦΩΝ *Delphorum*, ut in nummo ante adnotato.

T A B V L A V.

- I. ΕΥΚΡΙΤΟΥ *Eucriti*. Stat Ceruus ad Palmam, eodem nomine, quo tertius primæ Tabulæ Ephesius nummus inscriptus est. Auerfa facies Apem in laurea corona præfert, in Pythijs Ephesij victoris index, siue argumentum est solemnium ipsius Deæ sacrorum. Refert quippe Macrobius ex Alexandro Actolo, quanto studio populus Ephesius, dedicato templo, Dianæ curauerit, præmijs propositis, ut qui tunc erant Poëtæ ingeniosissimi, in Deam carmina diuersa componerent.
- II. ΜΕΣΣΑΝΙΩΝ *Messanensium*. Lepus in plerisque Messanæ nummis impressus est, eiusdem Urbis animal insigne. Apis designat mellis præstantiam, qua plurimum Sicilia à Plinio commendatur. Rheda iunctis Mulis acta, sacros ludos repræsentat, de quibus Pausanias. *Inter rbedarum, & carpentorum aurigas tantum interest, quod his alia sunt insignia, & masculos equos agitant: rbedam trahabant Muli iugales bini, inuento neque eleganti, neque prisco. Ageſias victor curru Mularum in Olympijs à Pindaro laudatur.*
- III. ΕΦ. ΧΟΡΙΣΚΟΣ *Ephesiorum Choriscus*.
- IV. ΑΠΤΑ *Apta*. Quid hoc nominis sit, aut quo referendum, pro certo

certo affirmare non aſſim; ſi tamen loci, aut ciuitatis alicuius nomen exiſtimemus, non aliam quam Aptam Iuliam deinde cognominatam Coloniam, in Prouincia Narbonenſi, non longe ſupra Maſſiliam, & Aquas Sextias ſitam reperio. Cuius ſuſpicionis cauſam dupplicem habeo; primum quòd ciuitates illæ Græcæ originis, nummos quoque ſuos Græcis literis inſcripſerint; tum verò quod omnis illa Galliæ, & Hiſpaniæ ora Dianæ Epheſiæ cultum à Maſſilienſibus Ionum Aſiaticorum colonis acceperint, vt Strabo non vno loco indicauit. De hac Aptā Iulia Colonia à Iulio Cæſare deducta in Prouincia: vide Iacobum Sponium in ſuo eruditiffimo opere, cui titulus eſt *Miſcellanea Eruditæ Antiquitatis*, duas aſſerens Inſcriptiones eiufdem Colonie.

V. META. *Metapontinorum* ex celebri magnæ Græciæ ciuitate Metaponto, quos genus ab Heraclidis duxiſſe hic nummus indicat: in cuius larere auerſo legitur ΗΡΑΚΛΕΙΔΩΝ *Heraclidarum*. Sita fuit in vbere regione melle, & frugibus nobili, vt Apis, & Ariſta indicant. Caput galeatum alatum imago eſt Metabi Herois, huius Urbis conditoris, de quo Stephanus, & alij ad principium Velleij Peterculi.

VI. ΕΦ. ΝΙΚΟΛΟΧΟΥ *Ephesiorum Nicolochi*.

T A B V L A VI.

- I. **M**E. *Megarenſium* interpretandum opinior cum Paruta, qui hunc nummum inter alios Megarenſium Siculorum exhibuit, in quibus itidem Pallas inſculpta cernitur; Megara enim à Megarenſibus Atticæ regionis nomen, & originem duxit, in quorum arce (vt Pauſanias refert) templum, & ſignum Mineruæ extitit, ipſiuſque delubrum Dæ Victorie cognomento. Hæc verò Sicilienſis ciuitas Hybla, aut Megara Hyblenſia vocata, de qua ad ſequentem nummum.
- II. ΜΕΓΑΛΑΣ ΥΒΛΑΣ *Magnæ Hyblæ*. Celebris eſt Hyblæi mellis præſtantia; magnæ verò cognominis cauſam ſic refert Pauſanias: *Fuere Hyblæ Siciliæ ciuitates duæ Gereatis cognomine vna, altera maior. Retinent hæc etiam nunc ætate priſca nomina, & earum altera in agro Catanenſi planè deſerta eſt: altera in iſdem finibus, ad vicum formam redacta. In hac fanum eſt Siculorum celebritate religio.*

ligiosum Deæ quam Hybleam vocant, dicatum. Deæ Hybleæ imago, sine dubio est, quæ in nummo conspicitur.

- III. **IEPΩNOS** *Hieron.* Biga Pythiam, seu Olympiacam Hieronis designat victoriam, cuius etiam in VI. huius Tabulæ Syracusio nummo quadriga est nota. De curru Hieronis in Olympijs dedicato hæc memorat Pausanias; *Sunt etiam sua de Olympicis victorijs Hieronis monimenta Dinomenis filij, qui fratri Geloni in Syracusanorum tyrannide successit. Hæc dona non sunt ab Hierone missa, sed votum Deo persolvit Dinomenes Hieronis filius. Currus Onatæ Aeginetæ; Calamidis, qui utrinque sunt equi, & equestres pueri opera sunt. Pindarus verò Hieronem in Pythijs curru victorem celebrat ode I. & II. Pyth. ut in VI. huius tabulæ nummo. Fuit Hieron. curru victor Pythiade XXIX. Caput aristis, & arundine coronatum Arethusam repræsentat, iuxta quam Apis est mellifluæ Siciliæ, ac Syracusij mellis index.*
- IV. **ΕΦ.** *Ephesiorum* **ΓΙΜΗΣΙΑΝΑ** *Gimefiana*: considerandum, num forte **ΓΑΛΛΗΣΙΑΝΑ** à Monte Gallezio, quem Epheso proximum Strabo commemorat.
- V. **ΤΑΥΡΟΜΕΝΙΤΑΝ** *Tauromenitanorum*: Apollinis tripus: in aversa verò facie Apollinis Archagetæ caput laureatum: nam in alijs AP. legitur, cui Apis est appicta.
- VI. **ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ** *Syracusanorum*. Arethusæ caput, ut in III. huius Tabulæ nummo. Quadriga eiusdem Hieronis victoriam appingit in Syracusarum laudem, ut Pindarus Ode II. Pyth. *O magnis constitutæ Urbibus Syracusæ bello potentis Martis delubrum, virorum, equorumque ferro gaudentium felices nutrices. Vobis à præclaris Thebis hoc epinicij adferens venio. Quadrigæ terram concutientis denunciationem, per quam Hieron victoriam obtinens, procul fulgentibus coronis Ortygiam reliquit, sedem fluvialis Dianæ, citra cuius opem, illas habenis varias non domuit admirandis manibus suis equas.*

T A B V L A V I I.

AYT. KAI. CEB. ANTΩNEINOC. *Imperator Caesar Augustus Antoninus*. Caput Antonini Pij laureatum. CYPIΩN. *Syrorum*, Capita Marci Aurelij, & vxoris Faustinae inuicem aduersa cum arista intermedia; infra appicta est Apis, & astrum. Supra caput Faustinae, legitur: K O P, idest K O P H Core, *præstanti forma puella*, quo epitheto cognominata fuit Proserpina, & in hoc nummo à Syris per adulationem, Faustina, pulchritudine magis, quàm pudicitia conspicua. Supra caput Marci Aurelij duæ aliæ leguntur literæ IP. idest IPOC Ionicè pro ιεπος: *Sacer, Sanctus, Diuinus*, ob eius, vt inquit Capitolinus, in omni vita, & à prima infantia sanctitatem. Cusus fuit hic nummus post Faustinae cum Marco Aurelio nuptias à Syris, siue à Communi Syriae; nam hæc regio Tetrapolis dicta, Strabone teste, quatuor ante alias habuit illustres Vrbes à Seleuco conditas, Antiochiam, Seleuciam, Apameam, & Laodiceam, quæ propter ipsarum hominiam, & concordiam, Sorores appellabantur. Eodem sensu in nummo Traiani KOINON CYPIAC *Commune Syriae* ab iisdem Syris cuso in honorem eiusdem Imperatoris cum capite Syriae Deæ turrito. Hic perrarus Nummus mediæ magnitudinis in Reginae Christinae Augustæ Thesauro adseruatur.

Apis sub Faustinae, & sub M. Aurelij capite Stella insculpta est, spicà inter vtrumque ipsorum medià, vbertatis, & feracitatis eiusdem regionis indices. Syria enim celi, solique amænitate commendatur, celebrisque præ cunctis ros est Syriacus, quem Apes ad mella conficienda ex rosis, & floribus legunt. De spica vero, & Ape, siue de Ape Cereris ministra vide supra in Apis Hierogrammatismo, quæ ex Pindaro, & Pausania refert Menetreius.

Succedunt infra sex vetustæ Gemmæ anulares incisæ, Apum argumenta referentes, quæ in Barberina Dactyliothea adseruantur.

- I. Prima gemma Corniola aratrum exhibet, duabus Apibus iugalibus, tertia Coloni instar, vomeri insitit ad regimen cum ferula. Quo emblemate continentur tria humanæ vitæ bona; scilicet Sapientis

tis regimen, Telluris ad victum cultura, & labor, ac mellis dulcedo, & recreatio, quæ tria bona sequenti disticho exprimuntur in Poematibus Urbani VIII. sapientissimi Pontificis, clauo Ecclesiæ Apibus præsidibus, atque mellificantibus:

*Supremum regimen, cultę sata iugera terrę,
Mellis opus; tria sic tres potiora notant.*

- II. Apis Solis faciem radiatam referens, Solarem virtutem in perficiendo melle indicat, cui aptatur Virgilianum illud de Apibus ipsis: EXERCET SVB SOLE LABOR. Solis facies sic in orbem radiata insigne fuit Urbani Octavi literatissimi, ac splendidissimi Principis, ad cuius virtutem, & laudem hoc emblemata componitur.
- II. LEONI, è cuius ore Apis egreditur, alludere videtur Samsonis ænigma DE FORTI EGRESSA EST DVLCEDO. Alij tamen hoc sigillum inter veterum amuleta, ac Mithriaca Mysteria adnumerant.
- IV. Apes tres ad truncum semper virentis Lauri aduolantes, atque mellificantes cum lemmate: HIC DOMVS. Carminum ipsius Urbani immortalitatem innuunt.
- V. Venator Amor Auem ramo insidentem arundine percutit, aduolante Ape, cui subiicimus DVLCIS AMOR LAEDIT.
- VI. Fibula græca antiqua Apis in effigiem formata.

De Apibus.

*Idem amor, atque Apibus eadem experientia parcis,
Sed nec agros popolare palam, aut incumbere furtis.
Cum iuuet è proprio vitam tolerare labore.
Iustitiam norunt solę, & seruare pudorem:
Aequales cunctis operę, studiumque parandi.
Mane novos adeunt flores examine denso,
Cœlestemque legunt rorem, atque in tecta reportant.
Mox vacuis stipant cellis, ut nectere largo
Ignauas ducant hyemes, & frigora temnant.*

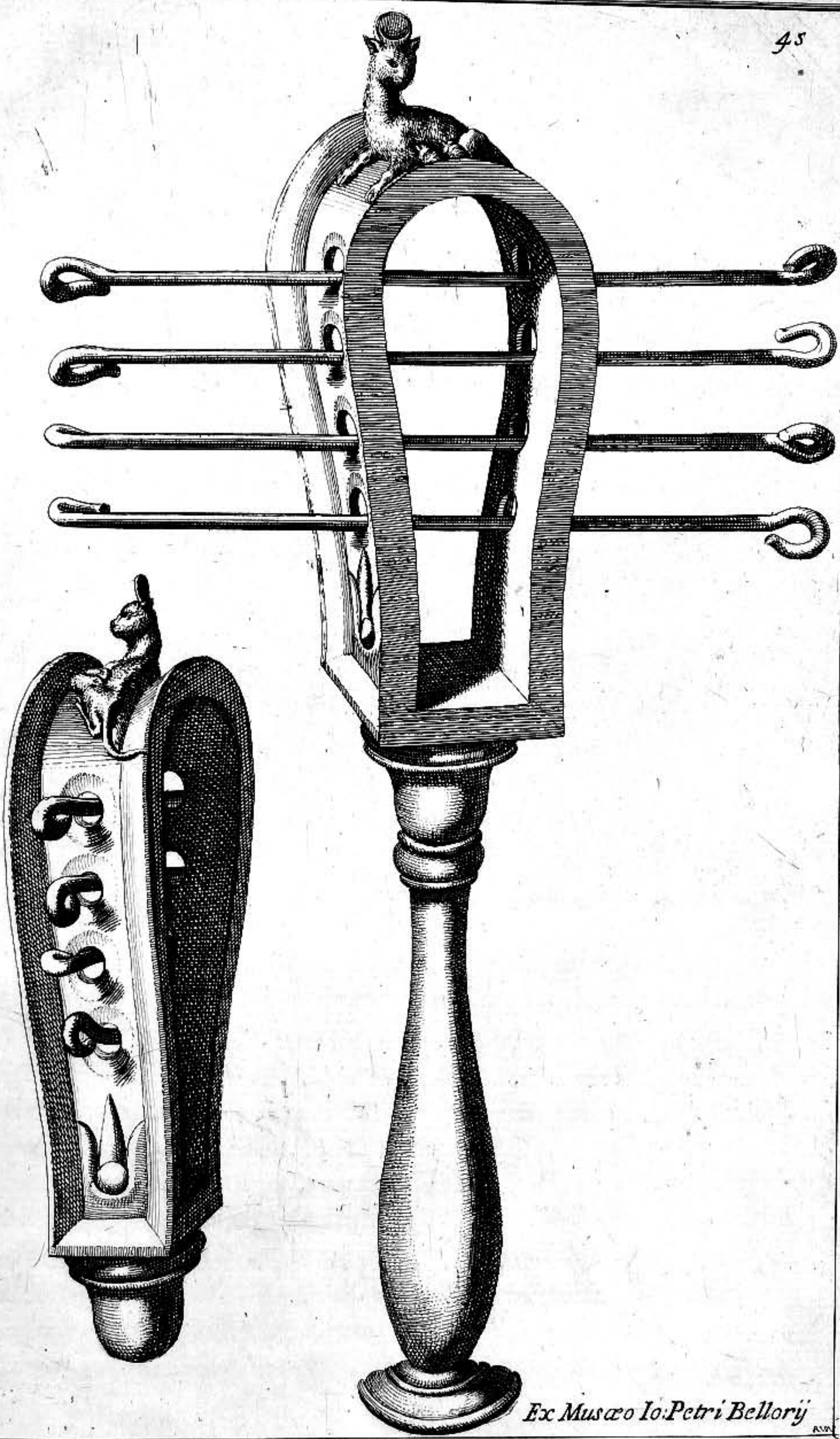
Ex Io. Pontano.

T A B V L A V I I I.

AD huius operis absolutionem, & elegantiam consentaneum duximus, additis Dianæ Ephesiæ Templo, & sacris, attexere quoque votivam Lucernam, i. eidem dicatam à quodam Eutyche Miletopolitarum Stratego, quæ Lucerna in nostro Museo vetustatis luce inextincta refulget. Ansæ apicem habet recurvum in modum falcatæ Lunæ cum titulo : ΑΡΤΕΜΙΣ ΕΦΕΣΙΩΝ ΕΥΤΥΧΟΥΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΕΙΛΗΤΟΠΟΛΕΙΤΩΝ *Diana Ephesiorum Eutychis Alexandri Miletopolitarum*. Eutychem hunc Miletopolis Urbis Strategum fuisse indicat nummus Commodi 2. ab Erizzo vulgatus, qui ab vno latere exhibet Imperatoris caput cum literis : ΑΥ. ΚΑΙ. Α. ΑΥΡΗ. ΚΟΜΜΟΔΟΥ. *Imperator Cæsar Lucius Aurelius Commodus*; ab alio Mercurium saxo insidentem cum Caduceo; iisdem Eutychis nominibus, in Lucerna incisis, ac Stratego dignitatem referentibus : ΕΠΙ. CΤ. ΕΥΤΥΧΟΥΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΕΙΛΗΤΟΠΟΛΕΙΤΩΝ *Sub Stratego Eutiche Alexandri Miletopolitarum*. Sic vertendum sanè, haud quaquàm cum Erizzo ipso : ΕΥΤΥΧΟΥΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ *Felcis Alexandri*. In quem errorem fortè non incidisset accuratissimus Nummographus, si Stratego dignitas primoribus literis patuisset. Extat & alius eiusdem Urbis nummus mediocris magnitudinis, in honorem Gordiani Pij à Clarissimo Equite Patino editus 3. ΑΥ. Κ. Μ. ΑΝ. ΓΟΡΔΙΑΝΟΥ. *Imperator Cæsar Marcus Antoninus Gordianus* Gordiani caput. In latere aduerso Diana Venatrix conspicitur cum epigraphe, ΕΠΙ. Μ. ΤΡ. ΑΥΡ. ΕΡΜΟΥ ΜΕΙΛΗΤΟΠΟΛΕΙΤΩΝ *Sub Marco Traiano Aurelio Herme, seu Hermete Miletopolitarum*; ex quibus constat, huius Urbis studium, & cultum insignem fuisse in Dianam Ephesiam. Stephanus Miletopolim scribit Urbem esse inter Cyzicum, & Bithyniam, circa Rhyndacum fluvium, deque ipsa Strabo, & Plinius.

MATER DEOR. MATER SYRIAE
D S

Ex Museo Io. Petri Bellorij

I O. P E T R I B E L L O R I I

E X P O S I T I O

SYMBOLICI DEAE SYRIAE SIMVLACRI.

PVM argumentum vocat nos ad Syriæ Deæ, seu rerum Naturæ simulacrū, quod ob oculos ponitur iuxta Syrorum doctrinam, ac superstitionem; nosque eò libentiùs ipsum meditamur, quòd hæc Dea cognationem habet cum Ephesia Diana; vtraque enim plurimis mysterijs, & symbolis spectabilis est, ac præcipuè Apum insignijs, quibus ambæ decorantur. Simulacrum ipsum ex aere ductum apud Virginium Vrsinum Anguillaræ Comitum olim visebatur, eiusque imaginem ad magnitudinem, ac similitudinem, quæ habetur in Pyrrhi Ligorij Codicibus, in Bibliotheca Augustæ Reginae Christianæ adseruatis, desumpsimus. Titulus in basi legitur.

MATER. DEOR. ET. MATER. SYRIAE

M Atrem Deūm Cybelem, & Deam Syriam vnum, idemque numen esse plurima indicant argumenta in hoc simulacro appicta; muralis scilicet, ac radiata Corona in capite, Tympanum, & Colus in sinistra manu; Leones præterea, qui Deæ montano saxo insidenti adstant. Horum indiciorum locuples, & oculatus testis est Lucianus celeberrimi Templi eiusdem Deæ, quod in Syria erat, conditorem requirens; hæc enim refert in Dialogo de Dea Syria: *¶ multa signa adsunt, quæ ipsam Rheam videri faciunt; nam ¶ Leones ipsam ferunt, ac tympanum habet, ¶ coronam in capite turritam gestat, qualem ¶ Lydi Rheam effingunt. De colo, sceptro, & radijs paulò inferiùs. Alterâ quidem manu sceptrum tenet, alterâ colum, ¶ in capite radios gerit, ac turrim. Coronam turritam Cybeli peculiarem ideò tributam asserunt, quòd prima Vrbes muris construxerit, ac munierit, vt inquit Ouidius vulgatis illis carminibus:*

At cur turriferâ caput est onerata coronâ?

An primis turres Urbibus ipsa dedit?

Altera corona radiata, quæ ipsius caput cingit, refertur ad Solarem virtutem, quam Sol benefico lumine suo Cybeli, seu Terræ impartitur ad producendas fruges, omnesq; res naturales, quorum Sol nuncupatur auctor, & parens, ideoq; à Macrobio dicitur fons celestis lucis, mens, & temperatio Mundi.

In vertice huius nostri simulacri eminet Cydaris, seu Mitra eius caput exornans, adinstar falcatae Lunae, quae, ut in Scipionis somnio scribit Cicero, in infimo orbe constituta, radijs Solis accensa conuertitur. De temperie caloris, humorisque ab his duobus astris ad fecunditatem terrae, humanique generis beneficentiam emanante insignis est locus Senecae libro de Beneficijs: *Num dubium est, quin hoc humani generis domicilium circuitu Solis, & Lunae vicibus suis temperetur? quin alterius calore alantur corpora, terrae relaxentur, immodici humores comprimantur; alligantis omnia Hyemis tristitia frangatur, alterius tepore efficaci, & penetrabili rigetur maturitas frugum? quin ad huius cursum fecunditas humana respondeat? quin ille annum observabilem fecerit circumactu suo, haec menssem minoribus se spatijs flectens?* Hoc idem sensisse videtur huius simulacri auctor per duodena Zodiaci signa depicta in fascia illa, quae pallio superimposita, è collo utrinque dependet ad pectus, & inde reiecta à sinistro brachio diffunditur, fecunditatem, atque ubertatem terrae designans à Solis & Lunae circuitu prouenientem; Sol enim per anni tempora Signiferum percurrentes quadrifariam diuidit: urgente Bruma frugum semina circumcluso calore fouet; adueniente Vere, eadem in frondes, & flores educit, donec Aestiuo, atque Autumnali tempore, fructus omnes ad maturitatem, & perfectionem perducatur. Eandem genitalem vim innuere videtur Lunula cum Astro appicta in eadem Mitra, stellarum influxus in haec inferiora significans; nisi potius Astrum illud Solem ipsum referat, ad demonstrandam horum, ut putabant, aeternitatem; nam Aegyptij Sacerdotes æuum innuentes, teste Horo, Solem, & Lunam pingebant. Ipsam autem Deae Syriae Lunatam Mitram comprobatur vetus monumentum à Clariss. Seldeno in Syntag. de Dijs Syris relatum; in quo Dea sedet inter Leones duos Tiara, seu Diademate Lunato ornata, cui subiungitur inscriptio.

P. ACILIVS . FELIX

D.D. DIA. SVRIAE

CVM. SVIS

Communione amplius, quam Cybeles habet cum Iside, seu Luna, satis indicat Sistrum, quod nostrum Simulacrum sinistra manu gerit cum alijs symbolis; atque omnibus palam est, Matrem Magnam, Rheam, Cybelem, Opim, Cererem, Proserpinam, Isidem, & Lunam, quamvis diuersa nomina, in re tamen vnum fuisse numen, imò vnam, eandemque rerum Naturam ex Aegyptiorum placitis ac mysterijs. De Iside verò hæc profert Macrobius: *Isis cunctâ religione colebatur, quæ est terra, vel natura subiaccens Soli.* Martianus Capella de Lunari globo loquens: *in eo Sistra Niliaca, Eleusinaque lampas; arcus Dyclinnes, tympanaque Cybeles.* Sistri formam describit Apuleius As. Aur. simulacrum Isidis, seu Lunae appingens: *nam dexterâ qui-*

quidem ferebat areum crepitaculum, cuius per angustam laminam in modum balthæi recuruatam, traiectæ mediæ parvæ virgulæ, crispante brachio, tergeminos ictus reddebat argutum sonum. Plutarchus in suo Opusculo de Iside, & Osiride rationes naturales reddit de earumdem virgularum ictibus, & concussione, per quas significari scribit sub Luna cuncta moveri, generari, & corrumpi, & per quatuor virgulas quatuor elementa: *Sistri verò de super orbicularis prospectus continet quatuor, scilicet virgulas, quæ concutiuntur; etenim pars mundi quæ generatur, & corrumpitur, comprehenditur quidem à lunari Sphæra; mouentur autem in ea omnia, & mutantur per quatuor elementa, Ignem, Terram, Aquam, & Aërem.* Alij per hoc crepitaculum intelligebant Nili incrementum, Lunæque assiduas vertigines, & conuersiones, quibus in cælo mouetur. At virgulæ quatuor, quas Plutarchus intelligit ad numerum Elementorum, non respondent nostro Deæ Syriæ simulacro, cuius Sistrum tribus tantum virgulis conficitur, totidemque numerantur in aliquibus alijs imaginibus, ac præcipuè in supra exhibitis Isidis Phariæ sistratæ ex sententia illorum fortè, qui ignem inter elementa non admittunt ad principia rerum naturalium, supplerique autumant calore Solis. Cum autem de Sistro sermo sit, non abs re fuerit eius formam ob oculos ponere ex æreo illo veteri, quod in nostro Musæo asseruatur, cuius principalem, ac lateralem faciem ad integram similitudinem hîc exhibemus. Præter illas igitur quatuor virgulas descriptas, in eiusdem Sistri summitate Felis decumbens foetibus lactantibus insculpta est, atque in eius ipsius vertice Lunæ globus eminet, connexionem, quam hoc animal habet cum Luna, indicans, iuxta descriptionem Plutarchi, eodem loco: *Sistri apsidî in vertice Felem cum vultu humano insculpunt.* Infra sub ijs, quæ torquentur, hîc Isidis, illic Nepthydis effigiem. *Innuunt bis vultibus ortum, & obitum, sic enim elementorum sunt vices, & motus.* Fele Lunam ob varietatem laborum nocturnorum, & fecunditatem huius animalis; siquidem hoc fecerunt gignere unum, inde duo, tria, quatuor, quinque, atque ita singulatim ad septem usque adiiciunt, ut octo & viginti uniuersa pariat, quæ Lunæ sunt lumina. Atque hoc fortassè sit fabulosius. At in oculis suis pupille in plenilunio compleri, atque explicari videntur, contra deduci, inopacarique Luna senescente. Facie humanâ Felis intellectus, & ratio representatur voluminum Lunarium. Hoc vltimum, symbolum in nostro Sistro non conuenit cum descriptione Plutarchi; nam Felis humana facie non est prædita, sed talem habet vultum, qualem omnibus suæ speciei animantibus natura impertita est. Non multis ab hinc annis visebantur Romæ Sistra duo, in quorû utroque Felis efficta erat humano ore conspicua; alterum apud Bartholomæum Giulit Nobilem Gallum, alterum in celebri Musæo Eq. Francisci Gualdi, quorum icones perhumaniter, ut solet, harum elegantiarum decus

decus, è suo ditissimo penu exhibuit nobis Illustris. D. Carolus Antonius à Puteo Sancti Stephani Eques Commendatarius, è cuius descriptione, post allata Plutarchi verba, hæc pauca excerptimus.

Quæ descriptio Plutarchi ad unguem cuidam Sistro antiquo, cuius copiam mihi fecit amantissimus, huiusque disciplinæ peritissimus Bartholomæus Giulit vir nobilis Gallus, respondet. In vertice enim instar lusorij reticuli sinuatur, quatuorque ferreas virgulas infixas habet, quæ huc, illuc elabentes sonitum quemdam edebant: ne verò excussæ in terram deciderent, ad uniuscuiusque virgulæ initium, eodem ferro efficta erant utrinque Anserum siue Anguium capita inuicem se aspectantium. In vertice Felis humano capite cælata visebatur, postea verò erat manubrium, ut commodius Sistrum manibus contineri posset. Quam secundo loco iconem damus, erat apud Eq. Franciscum Gualdum, solasque tres ferreas virgulas habebat, quarum media immobilis erat, in reliquis superiori respondebat. Quod verò Sistrum exhibemus, è Gazophylacio Cardinalis Virginij Vrsini nuper erepti nostris Cimelijs accessit. Sed & aliud erutū modò est Via Aurelia in Suburbana Villa Illustris. D. Laurentij de Corsinis, ab eodem dono datum D. Leoni Strozze, auitâ nobilitate, moribus, optimorumque studiorum cultu in florenti ætate inter Romanos Proceres spectando, in cuius splendidissimo Musæo asseruatur, nostro sanè per simile, si tantummodò Lunarem globum in Felis vertice addas, Nephthydis, & Isidis effigies, quas Plutarchus infra virgulas describit, ortus & obitus indices, non adhuc inspicere contigit, sed in utroque Sistri latere Isidis tutulum, seu Mitram Lunari globo insignem.

Sed cum de Sistro abundè locuti simus, reliqua symbola modò percurramus. Sistrum sequitur Colus, quem hæc Dea vna simul manu gerit, connexionem indicans, quam ipsa habet cum Fato, & Parcis, quæ nent, & re-cidunt humanæ vitæ stamina. Sors enim & Fatum Lachesis nomini inest; & hoc intelligitur in nostro simulacro, iuxta Luciani descriptionem supra allatam: *alterâ quidem manu sceptrum tenet, alterâ colum.* Nam Dea Syria, præter illa plurima nomina, quibus insignitur, Proserpina quoque vocabatur, eique Parcas subesse, eiusque imperio parere dicebantur, ut apud Claudianum sic raptam Proserpinam Pluto solatur:

Accipe letæo famulas cum gurgite Parcas,

Sit fatum quodcunque velis.

Quarè Proserpinam habuisse communem ædem cum Parcis, ac matre Cere in Atticis scribit Pausanias; ideò fortè Dea Cybeles, etiam Proserpina fuit cognominata, quòd Physici, teste Macrobio inferius hemisphærium terræ Proserpinam vocauerunt.

Post Colum visitur Caduceum, quo aër designatur, & Mercurius; nam cum eius sidus velocissimum sit, ideò hic Deus alatus finge-batur, ipsumque

per

per aëra volitare, atque ire, & redire ad superum, Inferorumque domus putabant. Cum verò humectans, & calidus aër sit; calore igni, & humore aquæ consociatur; quæ duo Elementorum, Naturæque dissonas qualitates, ut placet in Timæo Platoni, perfectionem huius mundanæ molis insolubilem, conciliant atque deuinciunt. Caduceum quoque benè iungitur stamini, & colo humanæ vitæ; pertinet enim ad genituram hominum, teste eodem Macrobio: *Argumentum Caducei ad genituram quoque hominum, quæ Genesis appellatur, Aegyptij portendunt.*

Flagellum præterea, quod Syria Dea pro sceptro manu gerit, vñtatissimum est in Aegyptijs Deorum simulacris, ipsamque depulsare mala, atque aduersantibus terrorem incutere indicat. Erant porrò aliqui Dij propitiores, ac defensores *Διεξίκατοι*, atque Auerrunci nuncupati, ijsquæ Typhoniam vim neque resistere, neque noxam inferre posse arbitrabantur.

De Leonibus Cybeles, qui Deam concomitantur, nota res est apud Ouidium in Fastis, Hippomenem, atque Atalantam ipsius irâ Deæ in has feras conuersas describentem. Referunt alij fabulam ad rationes naturales, & præcipuè Macrobius sæpè à nobis allatus in Saturnalibus: *Quis enim ambigat, Matrem Deum terram haberi? Hæc Dea Leonibus vehitur validis impetu, atque feruore animalibus; quæ natura celi est, cuius ambitu aër continetur, qui vehit terram.* Aliam affert causam Lucretius, adiunctos asserens bijuges Leones curru ipsius Deæ ob emollitam hominum feritatem:

Adiungere feras, quia quamuis effera proles,

Officijs debet molliri victa parentum.

Cui assentitur Ouidius in Fastis:

... feritas mollita per illam

Creditur: id curru testificata suo est.

Placuit tamen alijs, Leones mansuetos Matri Magnæ adiunctos, ut indicarent, nullum esse terræ genus tam asperum, atque ferum, quod non subigi, colique possit. De qua re plura Menetreius in Hierogrammatismo Leonum. Nostrium verò simulacrum non curru à Leonibus vectam Deam repræsentat, sed quod rarius est, ipsam insidentem montano saxo, ijsdem feris ad eius pedes, atque eius lateri adhærentibus. Cybele porrò à montibus, in quibus erat culta, diuersa nomina sumebat, dictaque fuit Berecynrhia, Idæa, & Dindymene à Cybele, Berecyntho, Ida, & Dindymo, quin etiam Montana Petrosa, Montigena, & Agdiste fuit cognominata, quòd in finibus Phrygiæ ex monte, quem indigenæ Agdum appellant, diuinitus fuerit informata teste Arnobio.

Rosæ in pectoris zona, atque in clamyde intextæ, Matris Deum, seu Telluris florenti Vere primitias ostentant. Quare in eius festo, cum Dea per Vrbes vectaretur, ante ipsius simulacrum Rosæ spargebantur, iuxta

eiusdem Lucretij descriptionem.

*Ergo cum primum magnas inuecta per Vrbeis
Munificat tacitâ mortaleis muta salute:
Aere, atque argento sternunt iter omne viarum,
Largificâ stipe ditantes, ninguntque rosarum
Floribus, umbrantes Matrem, comitumque cateruas.*

Quod idem solemne fuisse in Isidis, siue ipsius Deûm Matris pompâ refert Apuleius, in quâ Sacerdos ante Deæ simulacrum, coronam amænis contextam rosis gerebat, quæ Lucium ferinâ specie exuerunt. Sed præclarior argumentum præbent Apes, quæ in extrema clamýdis ora, rosis intermixtæ limbum vicissim pingunt, & venustè quidem, nam & ipsæ florilegæ rosas amant, ac in hortis cum thymo, & violis, ad mellis munera depascunt. Quin & Apes Matri Deûm ita sunt addictæ, vt Cybeleio æris tinnitu mulceantur, ac abeuntes reuocentur, vt describit Virgilius:

*Tinnituque cie, & Matris quate Cymbala circum,
Ipsæ confident medicatis sedibus ipsæ
Intima more suo se se in cunabula condent.*

Simul ergo Apes, & rosæ Deæ Syriæ, & Ephesiæ Multimammæ dicantur, & vtriusque simulacrum exornant intermixtæ; de quibus consule Menetreium in ipsarum Hierogrammatismo.

De corporis cultu, atque indumentis, quibus hoc Deæ simulacrum insignitur, Cydari nempè, & pallio, ac fascia fimbriata, quæ è collo vtrinque dependet, an ab his emanarint nostrorum Antistitum vestes, Mitra, Planeta, seu Pluuiale, ac Stola, videant peritiores. Velo, quod è collo dependet, ac Deæ caput obnubit, noctis umbræ indicantur, quarum Diana est moderatrix, Noctiuaga, & Noctiluca cognominata.

Restat vt reliqua symbola, quæ dextero brachio insculpta hærent, paucis perquiramus. Quid porrò Arcus, Pharetra, atque ignita fax? Non ne his congruunt illa superius allata verba Martiani Capellæ de Lunari globo loquentis? *In eo Sistra Niliaca, Eleusinaq; lampas, Arcus Dictynna, tympanaq; Cybeles.* Quibus verbis cum Luna coniunguntur Isis, Ceres, Diana, ac Cybele, nisi malis pharetram, Arcum, & facem ad ipsam tantum Dianam pertinere, eandem Lucinam, & Venatricem nuncupatam.

Ad Cupidinem quoque, & Venerem hæc tria spectare, non sine ratione quis dicat ad significandam Amoris eiusque Matris insitam vim, quæ cuncta mouet in omnibus animantibus, ac rebus naturalibus procreandis, iuxta Lucretium in principio operis sui de Rerum Natura, qui sic Venerem inuocat, Amoris flammam pectoribus incutientem.

*Denique per Maria, ac Monteis, fluuiosque rapaceis,
Frondiserasque domos auium, camposque virenteis,*

Omni-

*Omniſus incutiens blandum per pectora amorem,
Efficis ut cupide generatim ſæcla propagent.*

Faci proxima harpago, ſive vncus appictus eſt ad denotandam rerum naturalium connexionem, & ſeriem, niſi malis Gnomonem eſſe, & regulam ipſarum rerum in hoc mundo concinno ordine diſpoſitarum. Vides inde humero, brachioque, & manui ipſius Deæ hærentia animalia, quæ in terra, atque in aëre naſcuntur: Aprum Martis, Leonem Solis, ac ſi rectè coniicimus, Coruum Apollinis, Columbam Veneris; hiſque ſubiacentem Scarabæum conſuetum apud Aegyptios Solis ſymbolum, & amuletum. Inter verò Reptilia in dextera manu, ac digitis conſpicitur Lacertus Veris, & redeuntis anni index, item Cochlea, & Papilio: illa ex putri in vitam educta; hæc ex ſemine perpetuò renaſcens, immortalitatis, vitæque reſurgentis typus. In volâ dexteræ aspice pomum vbertatis, ab ipſa proueniens Deæ fecunditate. Manus verò ſic extenſa, atque aperta eſt ad maiestatem, & beneficentiam, ſupra quam fulmen extremis digitis imminens, nil aliud ſignificare videtur quàm ſupremi Numinis prouidentiam, ac diuinitatem, cuius vtriuſq; typus eſt fulmen, ad regimen huius mundanæ molis.

Templum denique cum turritâ coronâ in capite eminens, illud eſſe cenſemus donarijs, ſacris, opibus, & magnificentia Hierapoli celeberrimum, in quo Dea veneratione ſummâ colebatur. De eius multiplici ſpecie, ac nominibus intellexiſſe videtur Apuleius, cum per ſomnium ita loquens ſe Lucio ipſa palâm exhibuit: *Cuius Numen vnicum multiformi ſpecie, ritu vario, nomine multijugò totus veneratur Orbis. Inde primigeni Phryges Peſſinunti eam nominant Deûm Matrem, hinc Autochthones Attici Cecropiam Mineruâ, illinc fluctuantes Cyprij Paphiam Venerem; Cretes ſagittiferi Dictynnâ Dianam; Siculi trilingues Stygiam Proſerpinam; Eleuſini vetuſtam Deam Cererem; Iunonem alij, alij Bellonam, alij Hecaten, Rhamnuſiam alij, &c.*

Hiſ ad explicationem huius myſtici ſimulacri pro noſtra tenuitate expoſitis, ſi quis detrahat Ligorio fidem in antiquis monumentis, quaſi mendacio operam noſtram eluſerit, ſciat is nos de Ligorio vnâ cum Clariff. Spanhemio ita ſentire, vt illum in vetuſtis reliquijs colligendis, delineandis, deſcribendis ſummâ laude dignum exiſtimemus. Siquidem quadraginta, & plura volumina digeſſit, quæ in Taurinenſi Bibliothecâ, & alibi adſeruantur. Quòd ſi in tanta rerum mole aliqua minùs fide digna reperiantur, cuncta abijcere, atque euertere magnum Litterarum, ac Rei antiquariæ foret detrimentum. In Simulacro ipſo adeò omnia reſpondent myſteria, ac ſymbola rebus naturalibus, fabulis, & ipſi Philoſophiæ conſona, vt puram redoleant antiquitatem vel ſuprà ipſius Ligorij eruditionem. Quare, ne quid deſit, aut deſideretur, eius interpretationem huic noſtræ adiicimus.

Excerpta ex Pyrrhi Ligorij interpretatione Simulacri
Deæ Syriæ Italico sermone descripta.

D'Iside, & Matre Syria natura generante &c.

ALCUNI Filosofi significarono in lei l'universale, il Cielo, & la Terra; fecero la figura sua con tutti i simboli delle cose, che il ritratto di presente ha dimostrato, secondo quella statuetta antica di bronzo, che haueua il Sig. Virginio Vrsino Conte dell'Anguillara, che nelle parti più alte nell'estremità ha figurato nella testa le cose del Cielo, la Mitra, & un'altra fabrica Episcopale, & tutelare di ogni suo gouerno. Nella cima della mano destra tiene il fulmine per significato dell'aere, & delli fulmini che intonano strepitosamente nell'aere. Intorno il mantello ha li Segni Celesti de' Planeti, d'onde Planeta è detto il militare Piuale de' nostri Christiani Episcopi, che hanno, come militari Pastori il gouerno delle sue gregi, secondo la celeste regione, & fermissima fede. Poiche questo habito è stato ritratto dalla Dea Syria, & conseruato dalla Santa Chiesa, perche in esso si riconosce quell'Altissimo Dio, che ha fatto la Natura.

In essa sono la Luna, il Sole, le Stelle, le celesti torri, che circondano la fortezza del celeste reggimento, oue sono i simboli de' Planeti. Nella mano destra, come principale nelle potentie, che gli Astronomi hanno formato ciascun Planeta, il fulmine di Gioue, la facella del Sole, il carcasso, e l'arco della Luna, la Colomba di Venere, la Falce di Saturno, il Corua di Apollo, il Cinghiale di Marte. Nell'altre diuersità degli effetti delle Stagioni, & cose terrestri vi sono le Farfalle, le Lucerte, li Pomi, la Limaca, & per tutto il manto li Fiori. Nella mano sinistra appoggiata su'l Crepitabulo, il Timpano per li Venti, il Sistro per le Stagioni, li Sonagli per lo strepito dell'aere, il Caduceo di Mercurio per li contrasti, per la pace, per lo parlare, per le congiuntioni indissolubili, per lo metro delle cose che passano per lo Cielo, & per l'Aria. Il fuso delle Parche lo stame della vita; li Pesci per lo Mare, i Leoni per gli Animali, & ferocità di essi, & per la potenza del Sole. Il solio oue siede è sopra vn monte per li Monti, & Olimpi della grandezza terrena. Li Segni che ha la Dea intorno il Planeta, ò Mantello, che è figura del coperto, ò padiglione celeste, che copre ogni cosa aerea, e terrena. Alcuni hanno fatto ad essa Matre Syria le Parche istesse per sua cintura, & le Hore intorno il petto, & altri una collana di mammelle, & secondo scriue Luciano, haueua eduto la Matre Syria scolpita in significato di tutti gl'Iddij, e tutte le Iddee, le Muse & celesti Planeti, la Vittoria, la Fortuna, le Parche, il Sole, la Luna particolarmente, & esser Pallade, Marte, Bellona, Venere, di cui ha il cesto di Rose &c.